

ЗМІСТ

Теоретичні аспекти розмежування понять модусу і диктуму / V.D. Shynkaruk

Волічна образність текстів Пантелеймона Куліша у порівнянні з християнською і міфологічною архетипною символікою (на матеріалі оповідання «бабуся з того світу») / N.K. Kravchenko

Структурне упорядкування фразеологізованих тавтологічних речень / M.I. Lychuk

Проблеми міжнаціональних відносин у творчій спадщині Пантелеймона Куліша / L.V. Shynkaruk, V.D. Shynkaruk

Метакомунікативні контактостановлювальні питання-топікалізатори в сучасному англомовному діалогічному дискурсі / I.V. Grabovska

Українські та російські запозичення у польській мові дрібношляхетського села дорогань на житомирщині / O.V. Zakhutska

Ранньобарокові мотиви синтезу почуттєвого та раціонального в трагедіях Д. Форда, Ф. Бомонта і Л. Флетчера / I.V. Letunovska

До проблеми інтенсифікації та вибору інтенсифікатора / O.S. Polishchuk

Про деякі проблеми перекладу юридичних документів / B.I. Rubinska, M.O. Dimitriieva

Мовностилістичні особливості відтворення художнього тексту українською мовою / H.I. Sydoruk, O.O. Shevchuk

Про деякі проблеми перекладу синтаксичних конструкцій у приватних юридичних документах / S. Thamarai-Pandian, B.I. Rubinska

Інтегрований словник дендронімів як засіб уніфікації назв зелених насаджень парків і скверів / S.V. Kharchenko

Особливості перекладу англійської термінологічної лексики в галузі економіки / S.B. Khrystiuk

Змінні одночлена та англійські терміни у сфері аудиту / O.I. Chaika

Аналіз форм назви України в англомовному медійному дискурсі / O.Yu. Balalaieva

Новітні методи комунікації в умовах глобальних трансформацій у світовій політиці / V.V. Chekaliuk, A.O. Ilianova

Методи і технології викладання іноземних мов у вищій школі / O.H. Ponomarenko

Попередні етапи термінологічної роботи з поняттями автоматичності / K.H. Yakushko

Сутність предметно-мовного інтегрованого навчання під час вивчення англійської мови студентами немовних факультетів / N.V. Yaremenko

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЬЯТЬ МОДУСУ І ДИКТУМУ

В. Д. ШИНКАРУК, доктор філологічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: vashyn2010@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9081-2667

Анотація. У статті визначено критерії розмежування модусу й диктуму та їхнє співвідношення в семантико-синтаксичній структурі речення; встановлено, що в основі виділення цих аспектів значення речення лежить антиномія мовної системи і її використання, мови і мовлення, антиномія значення речення і "значення мовця"; обґрунтовано взаємозв'язок лексичних, морфологічних та синтаксичних виразників модусних і диктумних значень у структурі речення.

Ключові слова: *модус, диктум, категорії модусу, категорії диктуму, модусно-диктумні відношення, диктумне значення, модальне значення, предикатність, пропозиція*

Актуальність дослідження.

Дослідження модусу і диктуму в семантико-синтаксичній структурі речення є актуальним, оскільки вивчення мовних одиниць у взаємних співвідношеннях на формально-граматичному, семантичному та комунікативному рівнях є однією з мовних характеристик реченнєвої структури і фіксується її граматичним описом та безпосередньо співвідносить повідомлюване з реальною дійсністю, з процесом комунікації, з актом мовлення, охоплюючи як зовнішню, так і внутрішню, інтелектуальну й емоційну сфери життя. Опис мовних зразків синтаксичних одиниць у їх системних взаємозв'язках становить першорядне завдання синтаксису.

Протиставлення модусу і диктуму вважають найважливішим у семантичному синтаксисі. Поняття модусно-диктумного відношення досліджують на перетині двох розділів лінгвістики – теорії референції і семантичного синтаксису, що й визначає науковий контекст пропонованої наукової статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поглиблений аналіз

семантико-синтаксичної природи синтаксичних одиниць, проведений останнім часом в українському мовознавстві І. Р. Вихованцем, Н. Л. Іваницькою, К. Г. Городенською, К. Ф. Шульжуком, Н. В. Гуйванюк, О. К. Безпояско, А. П. Загнітком, М. Я. Плющ, М. М. Телеки, В. Д. Шинкаруком та ін., що враховує функціонально-комунікативні характеристики мовних засобів, а також референційно-денотативна концепція семантики речення, представлена в працях Т. П. Ломтева, В. Г. Гака, О. В. Падучевої, Н. Д. Арутюнової, В. І. Кононенка та ін., зумовили потребу по-новому висвітлити і проблему змістової організації речення, співвідношення в ній диктуму і модусу.

Метою дослідження є обґрунтувати критерії розмежування модусу й диктуму та їхнє співвідношення в семантико-синтаксичній структурі речення.

Результати. Вивчення синтаксичної семантики зосередило велику увагу лінгвістів на модальності в новому напрямі, який висунув на перший план питання про місце та роль різних явищ,

що іменуються цим терміном, у семантичній структурі речення.

Пошук відповіді на це питання передбачає узагальнення і в певному обсязі переосмислення із сучасних позицій всього того, що стало надбанням тривалої традиції дослідження модальності. Розмежування різних наукових підходів до вивчення модальності тісно пов'язане з трактуванням поняття "модус" і "диктум" [10, с. 10].

Поділ єдиної семантичної структури речення на модус і диктум – зручний спосіб опису мовного матеріалу, що принаймні частково відбиває реальну складність змісту переданої реченням інформації і здатна дати деяку основу для пошуку пояснення функціонування речень як мовних одиниць. Вважають, що поділ загального змісту речення на модус і диктум є логічним наслідком прийняття дихотомії речення як елемента мовної системи, тобто речення-типу і речення-висловлення як "екземпляра" речення, вимовленого (написаного) у ситуації мовного спілкування (або ж визнання речення не стільки одиницею мовної системи, скільки одиницею мовлення), дихотомії, що спирається на введене Ч. Пірсом у класифікації знаків розмежування між "легі-знаком" (legisign), що володіє "природою загального типу", і його втіленням у "сін-знак" (sinsign) як "індивідуальний об'єкт або подія" [11, с. 22-30]. В основі виділення цих аспектів значення речення лежить антиномія мовної системи і її використання, мови і мовлення, антиномія значення речення і "значення мовця". Загалом же два аспекти єдиного значення речення-висловлення відповідають двом основним функціям мови – дескриптивної, або репрезентативної, що відбиває таке використання мови, яке пов'язане з об'єктивним описом того, що відбувається у визначеній структурі і комунікативної, що

репрезентує мову як засіб соціального спілкування і взаємодії.

В основі виділення двох компонентів у семантиці речення, є загальна ідея, яка полягає в усвідомленні істотного розмежування між тим, про що говориться в реченні, і тим, що саме і як говориться з цього питання. Опис (або репрезентація) предмета мовлення — дескриптивний семантичний компонент речення — утворює "пропозицію" і є об'єктом або змістом "модусного" компонента, який кваліфікує пропозицію відповідно до комунікативної мети речення. Речення *Відчиніть двері, будь ласка!*, з одного боку, репрезентує ситуацію, у якій визначений предмет — *двері*, задане контекстом спілкування, — *відчинені*, і, з іншого боку, виражає бажання мовця реалізувати дану ситуацію, причому бажання мовця представлене як прохання, спрямоване до адресата. Ця, сама по собі досить проста, ідея знаходить вираження (і різну інтерпретацію) не тільки в лінгвістиці, але й у філософії, семіотиці, логіці й психології, у теоріях, що розглядають функціонування знаків у системі людської діяльності. Г.Фреге виділяв у значенні речення його розумовий зміст (Inhalt) і акт твердження, розрізняючи як логіку формулювання думки (тобто "те, до чого застосовне поняття істинності" [8, с.21], констатацію істинності думки, тобто судження, і вираження судження за допомогою твердження. "Думка" є загальним елементом змісту для декларативних і питальних речень, а також "такого вираження думки, що не містить вказівок щодо її істинності" [8, с.24]. Крім думки і твердження, речення, на його думку, нерідко містить ще один компонент, а саме, компонент, призначення якого – впливати на емоції або уяву слухачів [8, с.25].

К. Бюлер, будуючи модель мови як "органона", також виявляє три семантичні функції мовних одиниць –

функцію репрезентації і протилежні до неї функції експресії й апеляції, назви яких досить ясно показують їхню роль у мовному спілкуванні [3, с.30]. У теорії мовних актів, як відомо, прийнято розрізняти, з одного боку, локутивний акт, основною частиною якого є використання слів з визначеним змістом і референцією, тобто акт предикації (приписування ознаки об'єктові) і акт референції (віднесення мовного вираження до визначеної ситуації або об'єкта дійсності), і, з іншого боку, іллокутивний акт – спосіб використання локуції, що визначає мовний акт як визначену одиницю діяльності — питання, констатація, декларація, наказ, дозвіл тощо [5; 6].

З перерахованих теорій, можна сказати, що в складі змісту речення незмінно виділяється компонент або аспект, який виконує десигнативну, репрезентативну або дескриптивну функцію, що дозволяє розглядати речення як спосіб представлення певної ситуації або стан справ. Цей спосіб представлення стану справ – диктум речення, який підлягає додатковій змістовій обробці відповідно до мети – експресивної, апелятивної, оцінної, прескриптивної, іллокутивної, – заради досягнення якої і відбувається дана мовленнєва дія.

Як об'єктивне ядро значення речення розглядають диктум, що зберігається при різних формальних перетвореннях даного речення, тобто як константу значення ряду речень, певним чином пов'язаних один з одним [7, с.355]. Диктум є "сценою" реалізації відмінкових (семантичних) ролей, які виконуються актантами речення. Аспекти семантики – емотивність, оцінність, темпоральність, модальність, референційність тощо – речення, які пов'язані з можливими формальними перетвореннями речення, способами його використання, і не порушують його пропозиційне значення, належать до

модусу. Диктум як постійний компонент значення даного ряду речень виявляється в такій інтерпретації цілком незалежним від модусу утворенням, на який у кожному новому реченні накладаються відповідні додаткові семантичні риси. Модусні значення, які формують "косметичну" частину загального значення речення, очевидно, також не залежать від диктуму в тому значенні, що пропозиційний зміст як такий принципового не впливає на вибір тих чи інших елементів модусу. Диктум *погода гарна* (в іншому записі [Гарна (погода)]) може бути представлений й у реченні *Ах, яка гарна погода*, і в реченні *Завтра, напевно, буде гарна погода* так само, як емотивність може бути виражена у реченні з іншим пропозиційним змістом *Який чудовий день сьогодні!* або темпоральність — у реченні *Завтра, напевно, буде гроза*. Відношення між модусом і диктумом встановлюються у випадку "актуалізації" речення, що може розглядатися як процес і результат "поєднання" модусу і диктуму в єдиному реченні.

Ш. Баллі, автор теорії актуалізації, зауважує, що розбіжність між пропозицією (диктумом) і модусом, тобто між "представленням, сприйнятим почуттями, пам'яттю або уявою" (наприклад, "дощ", "видужання") і якоюсь "психічною операцією", яку виконує щодо представлення мислячий суб'єкт, відбиває в логічній формі, що лежить в основі змісту речення-висловлення [2]. "Представлення" існують об'єктивно і "віртуально", вони є "чисте породження розуму", тоді як "психічна операція" – це акт суб'єктивного реагування на представлення, над його усвідомленням і перетворенням в об'єкт думки, що дозволяє висловити судження щодо окремого факту, дати йому ту або іншу емоційну оцінку або вказати на ступінь

упевненості "мислячого суб'єкта" (мовця) у відповідності представлення справжньому станові справ. Логічна форма, що лежить в основі експліцитного вираження думки, складається з двох частин: та частина, що "корелятивна представленням", утворить диктум речення, друга, "без якої взагалі не може бути речення", містить "вираження модальності, корелятивної операції, виконаної мислячим суб'єктом" [2, с.44] над представленням.

"Модальність", як і думка, за Ш.Баллі, "виникає, здебільшого, у результаті активної операції мовця", спрямована на представлення, виражається "модальними" дієсловами ("думати" або "сумніватися", "радуватися" або "шкодувати", "бажати" або "не бажати") і разом з модальним суб'єктом утворює модус, що доповнює диктум. Між модусом і диктумом при цьому встановлюється відношення взаємозумовленості, оскільки "не може бути об'єкта впевненості без самого акта віри" [2, с.46] і "не може бути уявного представлення без мислячого суб'єкта, і кожен мислячий суб'єкт про що-небудь думає"[2, с.47].

Унаслідок здійснення над представленням розумового (психічного) акту представлення актуалізується: "віртуальні поняття" пов'язуються з предметами, діями і процесами, які відповідають їм у дійсності, а знаки мови, що виражають ці поняття, стають членами речення, що, як стверджує Ш. Баллі, "є за перевагою актом мовлення" [2, с.93]. Оскільки "функція актуалізації полягає в переході мови у мовлення" [2], то мова (як система) крім знаків "віртуальних" понять має у своєму розпорядженні безліч засобів — "актуалізаторів", або "граматичних зв'язків", використання яких забезпечує перетворення віртуальних понять в актуальні. У реченні *Я думаю, що цей обвинувачуваний невинний* мислячий

суб'єкт (мовець) здійснює розумовий акт над представленням (невинність обвинувачуваного), що приводить до актуалізації останнього [2, с.46]. Таким чином, у даному реченні диктум "транспонує саме по собі незалежне речення *Цей обвинувачуваний невинний* у член речення" – об'єктне доповнення, а ментальна операція над представленням репрезентована дієсловом *думати* – граматичною (модальною) зв'язкою, яка актуалізує відношення взаємної зумовленості між суб'єктом модусу і представленням (диктумом).

Ш. Баллі, розглядаючи відношення між модальністю і диктумом, відзначає ряд ступенів незалежності вираження модальності в реченні. Так, крім повного й експліцитного речення, у якому як диктум, так і модус отримують відповідне вираження *Я думаю* (=модус), *що ти обманюєш* (=диктум), існують інші види речень, у яких модальність "поступово може утратити свою незалежність" [2, с.54]. По-перше, модальне дієслово може виступати в безособовій формі (*Вам належить вийти*). По-друге, модальність може бути включена в диктум, якщо вона: а) виражається за допомогою "напівдопоміжного дієслова" (*Ви повинні вийти*); б) представлена у формі прикметника (*Це припущення помилкове* інтерпретується як "Я заперечую можливість того-то і того-то"). І по-третє, модальність, що виражається за допомогою дійсного, наказового або умовного способу, "включена не тільки в диктум, але й у модальну характеристику диктального дієслова" [2, с.55]. Напр.: *Иде дощ* або *Вийдіть!*

Варто звернути увагу на те, що, за Ш.Баллі, "включення" модальності в диктум відбувається на рівні мовного вираження, а не на рівні логічної форми речення [2, с.57]. Це підтверджується інтерпретацією наведених речень-

висловлень, які експлікують їх "повну" логічну форму, що незмінно містить повний модус (модальний суб'єкт + модальність) як корелят "психічної операції", так і диктум (корелят представлення). Напр.: *Я констатую, що йде дощ*. Речення *Ви повинні вийти* розглядається Ш.Баллі як таке, що виражає модус — (*я хочу*) і диктум — (*щоб ви вийшли*). Інакше кажучи, навіть у тому випадку, коли йдеться про модальну характеристику диктумного дієслова, із семантичного погляду структура взаємин між модусом (модальністю) і диктумом не залежить від зміни способу вираження відповідних компонентів логічної структури речення.

Підхід до дихотомії модус / диктум, якщо такий приймається, то не зрозуміло, що мається на увазі, коли йдеться про модальність модусу і модальність диктуму, чи є в цьому випадку модальність диктуму модальністю дієслова, що виражає предикат пропозиції і сполучає таким чином в одному елементі речення принаймні дві семантичні одиниці, одна з яких (модальність) належить модусові, а друга (тобто номінація дії або процесу, що складає частину віртуального "представлення") — диктуму, або ж під модальністю диктуму розуміють ту його частину, яка показує відношення суб'єкта диктумної дії (стан справ) до цієї дії і, отже, є частиною змісту самого диктуму, корелятивною відповідній частині "представлення". Модальність диктуму — це те, про що говорять (=диктум), або те, що говорять з цього приводу (=модус)? Якщо в реченнях на зразок *Степан може говорити французькою мовою*, у яких йдеться про здатність суб'єкта виконувати зазначену дію, модальне слово *може* розглядається як таке, що передає визначену характеристику суб'єкта речення в його відношенні до дії, то доводиться стверджувати, що ця

модальність справді й семантично є "модальністю диктуму" у тому розумінні, що вона виступає як одна з частин, що складають його зміст, і, отже, не входить у модус речення. Такий підхід практично не відрізняється від розглянутої вище теорії, відповідно до якої подібні речення з модальними дієсловами розцінюються як спосіб представлення внутрішньої або внутрішньосинтаксичної модальності, тобто як речення, які позначають реальний факт і стосуються такого аспекту модальних відношень, який охоплює значення можливості, необхідності, бажаності й повинності. Нагадаємо, що ці значення, які виражаються за допомогою модальних дієслів, характеризують відношення суб'єкта до його предикативної ознаки і належать до значень "іншого плану, що не збігається з відношенням речення до дійсності" [4, с.151], тобто, яке не співпадає з основним, категорійним змістом способів (дійсного, умовного і наказового).

Складно пояснити, чому речення з дієсловами необхідності на зразок *Ти повинен встати завтра вдосвіта*, що, за Ш.Баллі, мають логічну форму (семантичну структуру), відносяться до предикатної модальності, а речення на зразок *Я хочу, щоб ти встав завтра вдосвіта*, що має подібну семантичну інтерпретацію, належать, проте, як правило, до інших аспектів модальності — модальності зовнішньої, зовнішньосинтаксичної, "пропозиційної" або "модальності модусу", що відбиває ставлення мовця до змісту речення, або відношення змісту речення до дійсності. Очевидно, опора на спосіб вираження модальності в цьому випадку не дозволяє встановити явні семантичні паралелі між зазначеними структурами.

Якщо слідувати жорсткому семантичному розмежуванню модусу і диктуму, запропонованому Ш.Баллі, і спробувати використовувати його

спосіб інтерпретації для аналізу змісту речень, у яких представлена модальність можливості (здатності особи виконати дію), то, очевидно, можна одержати тільки "логічну" форму, подібну *Я стверджую, що Іван має здатність говорити англійською мовою*. Тобто, модус таких речень, представлений у повній експліцитній формі, не містить ніяких вказівок на модальність можливості; можливість як "здатність" залишається характеристикою суб'єкта речення з погляду його відношення до предикативної ознаки і належить, за термінологією В. Г. Гака, до модальності диктуму.

Із запропонованими типами інтерпретації речень з модальними дієсловами виникають й інші питання. Так, уже зазначалося, що речення на зразок *Ви повинні приїхати завтра* неоднозначні і можуть виражати або: а) волю суб'єкта, щодо подальшої поведінки суб'єкта або б) переконаність мовця в тому, що позначена інфінітивом дія або стан виконується. Розкриваючи повну логічну форму подібних речень, треба вказати, що ці значення представлені в модусі різними "модальностями", напр.: *Я хочу / наполягаю, щоб...* і *Я переконаний / упевнений, що...*, тобто обидві виражені модальності належать до модальності модусу, оскільки відбивають те або інше ставлення мовця до пропозиції-диктуму. Можна додати, що ще одним значенням таких речень є в) значення необхідності, що пов'язано не стільки з власним ставленням (волею) мовця до дії суб'єкта, скільки з незалежною від мовця причиною необхідності. Роль мовця в цьому випадку зводиться, в основному, до опису такого стану справ, який змушує суб'єкта поводитися так, а не інакше. Цей тип модальності, незалежний від мовця, необхідно теоретично вважати модальністю диктуму. І нарешті, речення з модальним дієсловом

можуть розглядатися як г) твердження-прогнози, що описують високий ступінь ймовірності здійснення ситуації в майбутньому. Зрозуміло, що розмежування між першим (а) і третім (в) типами необхідності, зумовлене розбіжністю джерела "примусу", несумірно менше, ніж розбіжності між ними, з одного боку, і "необхідністю" як переконаності мовця (б) і необхідності як високого ступеня ймовірності (г) — з іншого. Якщо ж обмежити модальність диктуму винятково ставленням суб'єкта речення до його предикативної ознаки, то значення *Я хочу / наполягаю, щоб...* потрапляє в той же тип модальності, що і модальність зі значенням *Я упевнений, що...*, тобто виявляється "суб'єктивною" модальністю модусу. У концепції, що розрізняє внутрішньосинтаксичні і зовнішньосинтаксичні модальні відношення, лише третій (і, може, четвертий, якщо вважати його відмінним від значення (б) — переконаності мовця у вірогідності свого висловлення за ознакою "об'єктивність") тип значення необхідності, очевидно, повинно розглядатися як характеристика відношень між суб'єктом і його ознакою, а отже належить до внутрішньосинтаксичних, предикатних модальностей. Два інших типи необхідності, пов'язані з участю мовця як джерела або ініціатора модальності (або як суб'єкта думки-припущення, або як суб'єкта волевиявлення), за визначенням належить до зовнішньосинтаксичної модальності (модальності способів і "суб'єктивної" модальності). Підкреслимо ще раз, що всі чотири зазначених типи необхідності можуть виражатися за допомогою пропозиції, що містить те саме модальне дієслово.

Протиставлення значень у реченнях з модальними дієсловами можливості *Він може приїхати завтра*; тобто, з одного боку, *Я стверджую, що в нього є можливість приїхати завтра* і, з іншого боку, *Я думаю (мені*

здається), що він приїде завтра, повинно описуватися як протиставлення модальностей, що належать до різних типів — до внутрішнього — модальності диктуму і, відповідно, до зовнішнього — модальності модусу. Зауважимо, однак, що ці речення допускають ще одну інтерпретацію, яка враховує можливу позицію мовця, котрий дає дозвіл суб'єктові речення виконати дію, позначену інфінітивом. Саме це значення речення *Я дозволяю йому приїхати завтра* через семантичні особливості дієслова *дозволяю* протиставлене іншому його значенню — значенню "припущення, думки мовця". Тому теоретично модальність цього речення в обох його інтерпретаціях залишається модальністю модусу, хоча, здається, неважко помітити, що структура семантичного протиставлення в змісті даного неоднозначного речення практично не відрізняється від протиставлення "здатність суб'єкта" — *Він може приїхати*, що, як зазначалося, допускає також і третю, "дозвільну" (пермісивну), інтерпретацію. Ймовірно, що "здатність", як і "дозвіл", є варіантом більш загального значення "потенційність суб'єкта", що включає не тільки "власні" фізичні якості суб'єкта, але і відсутність (зняття) яких-небудь перешкод на його шляху до виконання дії. В останньому випадку у реченні може виражатися оцінка (прогноз) ймовірності реалізації позначеної ситуації на основі уявлення мовця про загальні її умови. Іншими словами, можна говорити про чотири значення речень на зразок *Він може приїхати*: а) дозвіл, б) припущення, в) здатність і г) оцінка ймовірності (прогноз). До модальності диктуму зараховують як модальність внутрішньої здатності суб'єкта до здійснення дії, так і здатність, "визначену зовнішніми умовами", до якої, мабуть, можна віднести модальність можливості не

тільки типу "потенційності", але і модальність "дозволу", пов'язану з волевиявленням мовця. У той же час концепція, заснована на розрізненні внутрішньої, внутрішньосинтаксичної і зовнішньої, зовнішньосинтаксичної модальностей, повинна віднести пермісивну модальність, так само, як і "суб'єктивну" модальність припущення, до зовнішньосинтаксичних модальностей.

Висновки. Отже, якщо тип модальності визначається за її місцем в семантичній організації речення, то звичайно виділяють модальність як частину модусу, або як частину диктуму, або як компонент змісту, що співвідноситься одночасно і з модусом, і з диктумом. Подібна співвіднесеність модальності з відповідними частинами "логічної форми" речення досить міцно пов'язується насамперед зі способом її вираження: модальність, представлена в структурі речення модальними дієсловами, належить до об'єктивної модальності, до внутрішньосинтаксичної або просто внутрішньої або до модальності диктуму; способом дієслова виражається модальність об'єктивна, зовнішньосинтаксична, зовнішня або модальність модусу і диктуму одночасно; і, нарешті, модальність, що виражається за допомогою модальних слів і "дієслів модусу", тобто дієслів пропозиційної настанови, визначається як модальність суб'єктивна, зовнішня, зовнішньосинтаксична або як модальність модусу.

Реченнєві структури з модальними дієсловами можуть виражати значення, що за визначенням належать не тільки до модальності диктуму, але і до модальності модусу, причому в залежності від практично довільно прийнятого у теорії тлумачення критерію "суб'єктивність / об'єктивність", "наявність / відсутність відношення мовця до змісту речення," або "характер

відношень між суб'єктом і його предикативною ознакою" ці значення розподіляються по-різному.

Диктумні значення співвідносяться з модусними як обов'язкові з факультативними. Це сприяє розмежуванню двох типів значень: 1) невіддільного від самого поняття

речення як такого і 2) значення, зумовленого бажанням мовця, його волею. Вони відображають два різних типи відношень, але ця відмінність між ними не вичерпується обов'язковим характером першого і факультативним характером другого.

Список використаних джерел

1. Арутюнова Н. Д. Некоторые типы диалогических реакций и "почему"-реплики в русском языке. Филологические науки. 1970. № 3. С.45–49.

2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва: Изд-во иностр. лит. 1955. 416 с.

3. Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка. Москва: Издательская группа "Прогресс", "Универс", 1993. 528 с.

4. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. Москва: Наука, 1973. 351 с.

5. Остин Дж. Слово как действие. Новое в зарубежной лингвистике. Москва: Прогресс, 1986. Вып. XVII. С.22–129.

6. Серл Дж., Вандервекен Д. Основные понятия исчисления речевых актов. Новое в зарубежной лингвистике. Москва: Прогресс, 1986. Вып. 18. С.242–263.

7. Степанов Ю. С. В поисках прагматики (проблема субъекта). Известия АН СССР. Сер. лит. и яз. 1981. Т. 40. № 4. С.325–342.

8. Фреге Г. Мысль: логическое исследование. Философия. Логика. Язык: Пер. с англ. и нем. Москва.: Прогресс, 1987. С.18–47.

9. Шмелева Т. В., Шмелев, А. Д. Прагматические аспекты теории референции. Языковая деятельность в аспекте лингвистической прагматики. Москва: Изд-во МГУ, 1984. С.97–136.

10. Шинкарук В. Д. Категории модуса и диктума у структуре речення. Монографія. Чернівці: Пута, 2002. 272 с.

11. Daneš F. Věta a text. Praha, 1985. 287 s.

References

1. Arutyunova, N. D. (1970). Nekotoryye tipy dialogicheskikh reaktsiy i "pochemu" – repliki v russkom yazyke [Some types of dialogical reactions and "why" are replicas in the Russian language] Philological sciences, №3, 45–49.

2. Balli, Sh. (1955). Obshchaya lingvistika i voprosy frantsuzskogo yazyka [General linguistics and French language issues]. Moscow: Foreign Literature Publishing House, 416.

3. Byuler, K. (1993). Teoriya yazyka [Theory of Language] Representative function of the language. Moscow: Publishing group "Progress", "Univers", 528.

4. Zolotova, G.A. (1973). Ocherk funktsional'nogo sintaksisa russkogo yazyka [Essay on the functional syntax of the Russian language]. Moscow: Science, 351.

5. Ostin, Dzh. (1986). Slovo kak deystviye [Word as an action]. New in foreign linguistics. Moscow: Progress, Issue XVII, 22–129.

6. Serl, Dzh., Vanderveken, D. (1986) Osnovnyye ponyatiya ischisleniya rechevykh aktov [Basic concepts of the calculus of speech acts]. New in foreign linguistics. Moscow: Progress, Issue 18, 242–263.

7. Stepanov, Yu. S. (1981). V poiskakh pragmatiki (problema sub'yekta)

[In search of pragmatics (the problem of the subject)]. *Izvestiya Academy of Sciences of the USSR. Series. Literature and languages*. Volume 40, № 4, 325–342.

8. Frege, G. (1987). *Mysl': logicheskoye issledovaniye* [Thought: a logical study]. *Philosophy. Logics. Language*: Translation from English and German. Moscow: Progress, 18–47.

9. Shmeleva, T.V., Shmelev, A.D. (1984). *Pragmaticheskiye aspekty teorii*

referentsii [Pragmatic aspects of the theory of reference]. *Language activities in the aspect of linguistic pragmatics*. Moscow: MGU Publishing House, 97–136.

10. Shinkaruk, V.D. (2002). *Kategorii modusu i diktumu u strukturi rechennya*. *Monografiya*. [Categories of the modus and dictum of the structure of the river.] Chernivtsi: Ruta, 272.

11. Daneš, F. (1985). *Věta a text* Praha, 1985, 287.

THEORETICAL FACETS OF CONCEPT DIFFERENTIATION: MODUS AND DICTUM

V. D. Shynkaruk

Abstract. *The study of the modus and dictum in the semantic-syntactic structure of the sentence is relevant, since the study of linguistic units in correlation on the formal-grammatical, semantic and communicative levels is one of the linguistic features of speech structure and is fixed by its grammatical description. It deals with the process of communication, the act of speech (both external and internal) intellectual and emotional spheres of life.*

The purpose of the article is to research the criteria for demarcation modus and dictum, their correlation in the semantic-syntactic structure of the sentence.

The research is based on the general scientific and linguistic **methods**.

The results. *Antonymic features of the language system and its use in the language and speech lie in the center of the meaning of a sentence. The correlation of lexical, morphological and syntactic exponents of modus and dictum meanings in the structure of a sentence is described in the article.*

The sentence structures with modal verbs can express meanings that belong not only to dictus modality by definition, but to modus modality as well.

Dictum meanings refer to modus meanings as obligatory with optional ones. This contributes in the sphere of concept differentiation: 1) it is inseparable from the very concept of the sentence 2) the meanings are determined by the the speaker's will. They reflect two different types of relations, but this difference between them is not limited by the obligatory nature of the first and the optional nature of the second.

Keywords: *modus, dictum, categories of modus, categories of dictum, modus-dictum correlations, dictum meaning, modal meaning, predicate, sentence*

УДК 82.161.2+82.111]-343.091

<https://doi.org/10.31548/philolog2019.01.014>

PANTELEIMON KULISH'S SYMBOLIC IMAGERY IN COMPARISON TO THE CRISTIAN AND MYTHOLOGICAL ARCHETYPAL SYMBOLISM (BASED ON THE STORY "GRANNY FROM THE OTHER WORLD")

N. K. KRAVCHENKO, Dr. in Philology, Professor,
National University of life and environmental sciences of Ukraine,

E-mail: nkravchenko@outlook.com

ORCID: 0000-0001-9839-6629

Abstract. *The paper focuses on the symbolic imagery of the P. Kulish's story "Granny from the other World" in the framework of its relation to the fairy tale / mythological and Christian word pictures. The research aims at identifying the symbolic images of the Kulish's story in their comparison to Christian and mythological concepts while undertaking the images' comparative semiotic and archetypal analysis. To achieve the purpose, we have applied the methodology composing of the methods of archetypal analysis, text and contextual interpretation analysis, elements of the structural-narrative, stylistic and comparative analysis. The major findings refer to the identification of the Kulish's story symbolic imagery in its comparison to the fairy tale and Christian archetypal symbolism. The similarities between the images of the story and mythological world picture encompass the human soul metamorphosis into an animal or a bird based on totemic beliefs and mythological motif of the reincarnation; the images of mediators and loci of transition to another world, the inner "structure" of the other world and a boundary space between the worlds; images of the sacred trees significant for mythological consciousness of the Ukrainians. Some fairy-tale images are metaphorically reinterpreted within the framework of the Christian worldview. Correlative symbolic images differ in their archetypal basis rooted it either Christian or mythological world pictures. Figurative symbolism of Hell in Kulish's story matches Christian symbolic imagery in regards of the "mirror" iconicity, reproducing the "structural" similarity between the nature of sin and its resulting punishment.*

A description of the symbolic images of the P. Kulish's story contributes to the further study of the archetypally-bound belief system of the Ukrainians.

Keywords: *symbolic images, Panteleimon Kulish, Christian, mythological, archetype.*

Introduction. Panteleimon Kulish's works represents the symbolic unity in diversity of Christian and mythological images, the latter reflected, in particular, by fairy tales, with which P. Kulish's stories have a lot in common. In view of this, this paper focuses on the identification of the archetypal symbolism of the narrative "Granny from the other World" [5] in the framework of similarity and difference between mythological (pagan, in its roots) and Christian world pictures, the latter embodying the value concepts based on the New and Old Testaments, patristic, church-liturgical,

hagiographical, theological, ecclesiological, and mystical sources.

Recent research and publications.

Unfortunately, the problem of the Cristian and mythological symbolism of Panteleimon Kulish's works in its comparative facet remains unexplored both in Ukrainian or foreign studies, which determines the scientific relevance of this article. To some extent our paper relies on the theory of cultural archetypes [2; 8; 9; 12], in view of their correlation with both Cristian and folklore symbols. The studies of symbol considered to be one of the most problematic issues in

© Н. К. Кравченко

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 10, № 1, 2019

linguosemiotic and interdisciplinary research framework (as indicated by the numerous definitions of this phenomenon [3; 6; 7] also contributed to the imagery symbolism specified by the story. Of particular importance for this paper are investigations that focus on the folk tales as an ethno-specific phenomenon, which reflects the mythological consciousness of the Ukrainian ethnos, its worldview and naive picture of the world [1; 7; 10].

The purpose of this article consists in revealing the symbolic images of the Kulish's story in the framework of their Christian and mythological archetypal basis.

Data and methods. The data analyzed in this paper include the symbolic images and motifs identified in P. Kulish's story "Granny from the other World". The collected data are analyzed as follows: the first step consists in identification of the images referred to the "ether world", as well as the loci and mediators of transition appropriate for both the fairy tale and Christian symbolism. In that, we make use of contextual-interpretational and comparative analysis. The second step specifies the story's images that differ according to the criterion of their correspondence either to the mythological or Christian word pictures while revealing the symbolic imagery archetypal basis. The third step consists in identification of the story's images apparently similar both to the fairy tales or Christian symbolic imagery while having different archetypal underpinning in mythological and biblical world pictures. The last two stages of investigation involve the methods of comparative analysis, archetypal analysis, and some elements of the structural-narrative and stylistic analysis.

Results. The symbolic imagery of the Kulish's story explicates a number of symbols common to both the Christian and mythological world pictures. Certain correlations between the imagery of the

Kulish's story, on the one hand, and symbolic structures of the Christian and mythological beliefs, on the other hand, relate to the understanding of death as a separation of soul from body, ordeals, the image of hell as an inhomogeneous abyss, which levels depend on the degree of sin, the images of sinners' sufferings, the presence of an assistant-guide, the boundaries between this and the "ether world", the conceptual motive of the inevitable punishment for sins, the image of a bird, into which the soul becomes transformed after separation from the body (*Як замахне косою, а душа тільки пурх! так як пташка вилетіла та й полетіла, полетіла по хаті, і сіла в кутку на образі, під самою стелею*), etc.

However, this apparent similarity does not exclude certain differences between interpretation of the same images by fairy tales and Christian semiosphere. Thus, in the Christian tradition the bird symbolizes the human soul. On the other hand, in the mythologies bird is also associated with soul, though implying an additional mythological motif of the reincarnation of the soul into a bird / animal, closely related, according to the totemic beliefs of the archaic person, to the "ether" world.

The difference is also evident in regards to mediators and loci of transition to another world. According to the Christian world picture, the soul is accompanied by the Guardian Angel, sometimes – by saints or clergyman (living or dead), and dead relatives. In the story, the function of the guide to the other world is performed by The Old Man (*Дивлюсь, аж не сама я йду, а веде мене якийсь дід, а куди він мене веде, боюсь спитатися*), associated with the fairy-tale character of Did-Vsevid. The locus of transition is the Dubynyha's house as a that prevents the soul from getting free (*А гріхи стали на порозі та й не пускають душі з хати*), and the

abyss (which is metonymically linked to the notions of hell as the bottomless pit (*А провалле таке глибоченне, що й дна не видно*)) and metaphorically or iconically – with sin as the Fall).

Other discrepancy concerns the “nature” of the other world. If in fairy tales the destructive force of this world manifests itself on its border with the world of the living (it is difficult to get to it, it is necessary to cross the forest, a dangerous river, etc.), while the other world itself is the kingdom of peace where everything happens as if in a dream (for example, a fairy tale about the gold, silver and copper kingdoms or the underwater kingdom). In contrast to the fairy tale «netherworld» in the Kulish's story recreates the Christian picture of the world with the existence of Paradise and Hell, in which “weeping and gnashing of teeth” («Нехай вони знають, що то за муки пекельнії, нехай памятають на праведний суд Божий»).

The fairy-tale events, described by P. Kulish, match religious beliefs in regard to the images of Hell, i.e. the image of a boiling pitch, thirst, and fire. At the same time, the sinner in the Kulish's narrative burns between two oaks, (*аж між двома дубами горить у полоні чоловік і кричить: Ой, пробі! Укрийте мене, бо замерзну!*), which involves some associations with mythological symbolism: the oak in the ethno-consciousness of the Ukrainians is a metonymic manifestation of the Tree of Life (World Tree) as a symbol of life and immortality [7]. In the symbolic context of the Kulesh's story the symbol of immortality becomes a sign of eternal torment.

Similar with Cristian imagery is the story's motive of suffering from thirst (associated with the parable of the rich man and Lazarus). Being represented by different images in the narrative and Cristian semiotic sphere, this motif is based on the same value basis and

contains a common narrative component: suffering in the immediate vicinity of the water source. Thus, in the story of P. Kulish, the sinner *лежить коло криниці; тече йому рівчак через рот, а він кричить, щоб йому дали напитися*. In the life of the martyress Perpetua (III century), for example, her brother's postmortal fate was revealed to her through the following image: the boy was lying near a water-filled reservoir, which was located so high that he could not reach it from the intolerably hot place where he was placed.

It should be noted that the figurative symbolism of Hell in P. Kulish's story as well as in the Christian texts is marked by a certain “mirror” iconicity, reproducing the “structural” similarity between the nature of sin and its resulting punishment: the one who did not give a drink to a thirsty, suffers from thirst; not having warmed the wanderer suffers from the cold, while burning in the fire: «Отсе», каже, «той чоловік, що просився до його зімою в хату подорожній, а на дворі була метелиця і хуртовина, а він не пустив, так той і змерз під тинном. Отсе ж тепер він горить у полоні, а йому ще здається, що холодно, і терпить він таку муку, як той подорожній терпів од морозу».

Corresponding to the metamorphosis, common to a fairy tale, but different from the canonical religious beliefs is the story's karmic motif of converting the souls of sinners into animals, which correlates with the ancient Old-European idea of karma: «худії воли, то-то багаті люде, що жили самі в розкоші, а бідним не помагали»; «по роги в спашу, та худі як дошка»; «а ситії воли, то-то бідні люде, що од свого рота віднімали та старцям із посліднього давали»). Blood brothers who in their lifetime «погризли та й побились», turned after their death into two dogs («а вони все вищять та гризуться»). From viewpoint of linguistics, the last image appears as a

metaphor, which in the semiotic space of the "ether world" demetaphorizes, losing its abstract symbolic signs (the dog as a symbol of aggression, anger), or, more precisely, transmit such features into the plane of an off-world "ontological" reality, interpreting the metaphorical projection "man as an evil dog" in the denotative meaning "dog as an evil man".

In the framework of the mythological beliefs of ancient Ukrainians, the image of a dog-man may be associated with the idea of a dog-headed person (песиголовець), a mythical woolly creature with a dog's head, which was considered a symbol of cruelty [7]. In the broader context of world mythology, the motives of the postmortal transformation of humans into animals are based, in our view, on the idea of the impossibility to overcome the autochthonous origin of humans, which together with its dichotomous correlate (the attempt to overcome the autochthony) form one of the basic "mythemes", structuring the myths of different cultures – from the Oedipus myth to the mythology of the Indians – Pueblo (in particular, such mythem was identified by Claude Lévi-Strauss [4].

Other images that can be interpreted from the viewpoint of fairytale images, but do not contradict Christian symbols, include the image of the Mother of God who is spinning surrounded by the children giving her golden balls: «Мати Божа панчішку плете, а вони перед нею золотії клубочки держать» In fairy tales, spinning usually denotes the process of ordering and harmonization. In the P. Kulish's story the Mother of God also spins, symbolizing supreme harmony, dispensation of grace, Life and salvation. In fairy tales, the ball usually functions as magic assistants to help the hero get to the "other world". In ancient Greek mythology, Ariadne, King Minos's daughter, helps Theseus to find his way

back out of the labyrinth, giving him a ball of red thread.

Therefore, the symbolic meaning of the tangle (golden ball) is associated with help and salvation – what is first of all expected of the Mother of God by the people who turn to her in their prayers. At the same time, the tangle / ball is associated with the circle – a symbol of infinity, eternity, perfection and the sun (golden circle) [7]. The fact that the balls in the Kulish's story are gold is no coincidence, since in Christianity the gold itself is a symbol of paradise light, the Divine Glory of Christ (gold was one of the three gifts the Magi brought to the newborn Savior).

Conclusions and discussion. The major findings refer to the archetypal capacity of the Kulish's story symbolic imagery in its comparison to the fairy tale and Christian symbolism. The allomorphic images and motifs include: the human soul metamorphosis into an animal or a bird according to mythologems, based on totemic beliefs and mythological motif of the reincarnation; the images of mediators and loci of transition to the other world, its inner "structure" and a boundary space between the worlds; images of the sacred trees significant for mythological consciousness of the Ukrainians. Some fairy-tale images are metaphorically reinterpreted within the framework of the Christian worldview, i.e. the image of the spinning Mother of God surrounded by the children giving her golden balls, etc. Some symbolic images that seem common or correlative, however, differ in their archetypal underpinning rooted either Christian or mythological world pictures. Figurative symbolism of Hell in Kulish's story matches Christian symbolic imagery in regards of the "mirror" iconicity, reproducing the "structural" similarity between the nature of sin and its resulting punishment.

A description of the symbolic images of the P. Kulish's story will contribute to the further study of the belief system and behavior codes of the Ukrainian ethnos viewed through the imagery archetypal basis, identified by the comparison of the P. Kulish's imagery with the Christian or mythological symbols.

Список використаних джерел

1. Балушок В. Г. Обряди ініціації українців та давніх слов'ян: монографія. Львів : Просвіта, 1998. 216 с.
2. Белехова Л. І. Архетип, архетипний смисл, архетипний образ у лінгвокогнітивному висвітленні. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. 2015. № 3. С. 6-16.
3. Керлот Х. Э. Словарь символов: [Мифология. Магия. Психоанализ: Перевод]. Москва : REFL-book, 1994. 601 с.
4. Кравченко Н. К. Дискурс и дискурс-анализ: краткая энциклопедия. Киев : Интерсервис, 2017. 286 с.
5. Куліш П. Бабуся з того світу. Оповідання про померли душі. С. 24-33. <http://elib.nlu.org.ua/view.html?id=9968>
6. Лотман Ю. М. Семиосфера: Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров: Статьи. Исследования. Заметки. Санкт-Петербург : Искусство-СПБ, 2004. 703 с.
7. Словник символів культури України. https://library.udpu.edu.ua/library_files/397017.pdf
8. Франц М.-Л. фон. Архетипические паттерны в волшебных сказках: перевод с англ. В. Мершавки. Москва : "Класс", 2007. 256 с.
9. Юнг К.-Г. Феноменология Духа в сказке. Структура психики и архетипы. Москва : Академический Проект, 2007. С.138-188.
10. Ятченко В.Ф. Метафізичні виміри української дохристиянської міфології: автореф. дис... д-ра

філософ. наук : 09.00.04. Київ, 2002. 39 с.

11. Fromm, Erich. The Forgotten Language: An Introduction to the Understanding of Dreams, Fairy Tales and Myths. New York: Grove. Fairy-Tale Symbolism: An Overview. Oxford Research Encyclopedias, 1957. URL: <http://literature.oxfordre.com/view>

References

1. Balushok V. H. (1988). Obriady initsiatsii ukraintsiv ta davnikh slov'ian. L'viv: Prosvita. 216.
2. Belehova L.I. Arhetyp, arhetypnyj smysl, arhetypnyj obraz u lingvokognityvnomu vysvitleni. Naukovyj Visnyk DDPU imeni I. Franka. Serija -Filologichni nauky". Movoznavstvo. 2015. № 3. С. 6-16.
3. Kerlot Kh. E. (1994). Slovar' symbolov. Moscow: REFL-book. 601.
4. Kravchenko N. K. (2017). Dyskurs y dyskurs-analyz: kratkaia entsyklopedyia. Kyev: Ynterservys. 286.
5. Kulish P. Babusija z toho svitu. Opovidannija pro pomerli dushi. 24-33. <http://elib.nlu.org.ua/view.html?id=9968>
6. Lotman, Yu. M. (2004). Semyosfera: Kul'tura y vzryv. Vnutry mysliaschykh myrov. Stat'y.Yssledovanyia. Zаметки. Sankt-Peterburh: Yskusstvo-SPB. 703.
7. Slovnyk symboliv kultury Ukrajinu. https://library.udpu.edu.ua/library_files/397017.pdf
8. Frants, M.-L. fon. (2007). Arkhetypicheskye patterny v volshebnykh skazkakh. Moscow: Klass. 256.
9. Jung K-G. (2007). Fenomenologija duha v skazke. Structura psyhyki I arhetipy. Moscow: Akademichnyj proekt. 138-188.
10. Jatchenko V.F. (2002). Metafizychni vymiry ukrajins'koji dohrystyjans'koji mifologiji: avtoref. Dys. ... d-ra filosof. nauk.

11. Fromm, Erich. The Forgotten Language: An Introduction to the Understanding of Dreams, Fairy Tales and Myths. New York: Grove. Fairy-Tale

Symbolism: An Overview. Oxford Research Encyclopedias, 1957. URL: <http://literature.oxfordre.com/view>

**ВОЛИЧНА ОБРАЗНІСТЬ ТЕКСТІВ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША У ПОРІВНЯННІ
З ХРИСТІАНСЬКОЮ І МІФОЛОГІЧНОЮ АРХЕТИПНОЮ СИМВОЛІКОЮ
(НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ «БАБУСЯ З ТОГО СВІТУ»)**

Н. К. Кравченко

***Анотація.** У статті висвітлюється символічна образність твору П. Куліша «Бабуся з того світу» у її співвіднесенні з казковою / міфологічною та християнською картинами світу. Дослідження спрямоване на виявлення символічних образів наративу в аспекті їх порівняння з християнськими та міфологічними концептами із залученням семіотичного та архетипного аналізу образів. Для досягнення зазначеної мети застосовано методологію, що включає методи архетипного аналізу, інтерпретації тексту, контекстуального аналізу, елементи структурно-наративного, стилістичного та порівняльного аналізу.*

Основні висновки стосуються ідентифікації символічних образів оповідання крізь призму символіки казкового наративу та християнської архетипної символіки. Подібність між образами оповідання і міфологічною картиною світу визначається: архетипом трансформації людської душі у тварину чи птаха, що базується на тотемних віруваннях та міфологічному мотиві перевтілення; образами посередників та локусів переходу до іншого світу, його внутрішньою «структурою» та специфікою граничного простору між світами; зображенням сакральних дерев, важливих для міфологічної свідомості українців. Деякі казкові образи метафорично переосмислені в оповіданні в контексті християнського світогляду. Спільні або співвідносні символічні образи відрізняються, натомість, своєю архетипною основою з огляду на відмінність християнської і міфологічної картин світу. Образна символіка Пекла в оповіданні Куліша відповідає християнській символічній образності з огляду на «дзеркальну» іконічність, відтворюючи «структурну» схожість між природою гріха і його наслідком через покарання. Опис символічної образності оповідання П. Куліша сприяє подальшому вивченню архетипного компонента системи вірувань українців.

***Ключові слова:** символічні образи, Пантелеймон Куліш, християнський, міфологічний, архетип.*

СТРУКТУРНЕ УПОРЯДКУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗОВАНИХ ТАВТОЛОГІЙНИХ РЕЧЕНЬ

М. І. ЛИЧУК, доктор філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: mariya.lychuk@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8046-7414

Анотація. У статті досліджено й схарактеризовано структурні типи фразеологізованих речень з тавтологійними компонентами.

Синтаксична організація фразеологізованих тавтологійних речень детермінована їхнім фразеокомплексом. Підґрунтям структурного упорядкування цього типу фразеологізованих речень слугує структурно-семантична єдність облігаторних постійного і змінного компонентів. Структурні типи фразеологізованих речень з тавтологійними компонентами базовані на двох основних критеріях: морфологічному вираженні постійного і змінного компонентів та позиції постійного компонента. Постійний компонент може бути виражений прийменниками, сполучниками, дієслівною зв'язкою або частками – одиничними чи парними, а змінний не має обмежень щодо морфологічного вираження.

За формальним критерієм фразеологізовані речення з тавтологійними компонентами поділено на чотири структурні типи: 1) із фразеоприйменниковим комплексом; 2) із фразеосполучниковим комплексом; 3) із фразеозв'язковим комплексом; 4) із фразеочастковим комплексом. В українському художньому мовленні найактивніше вживаними є такі структурні типи фразеологізованих тавтологійних речень: з бііменниково-сполучниковим N_1 як N_1 , біінфінітивно-частковим Inf , так Inf ; Inf , то Inf та бідієслівно-парночастковим $Om V_f$, так V_f комплексом.

Ключові слова: фразеологізоване тавтологієне речення, постійний компонент, змінний компонент, структурний тип, фразеосполучниковий комплекс, фразеочастковий комплекс

Актуальність. І. Ковалик, характеризує особливості мовних стилів, наголошував, що художній стиль є своєрідною емоційно-образною системою використання засобів загальнонародної національної мови для словесного образного зображення дійсності; він найближчий до народнорозмовного джерела й до традицій народнопоетичної творчості. Тому постійна характерна взаємодія книжних і розмовних елементів стала ознакою художнього стилю на всіх етапах розвитку української мови [1, с. 420]. Слушною є думка В. Кононенка,

який зауважує, що традиційні засади українського художнього мовомислення залишаються доволі потужними, незважаючи на те, що «українська проза й поезія останнього періоду з різними рівнями інтенсивності у творчому доробку письменників старшої й молодшої генерації може набувати ознак модерних «ізмів» [2, с. 39]. Саме фразеологізовані речення у художньому мовленні є тими синтаксичними одиницями, структура і семантика яких не була об'єктом комплексного аналізу, що й визначає актуальність дослідження.

© М. І. Личук

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення фразеологізованих тавтологічних речень у лінгвоукраїністиці представлено науковими розвідками, в яких схарактеризовано їхні типи залежно від ступеня фразеологізації [4] і фрагментарно проаналізовано структурні та семантичні особливості цих речень [3; 5; 7; 8]. Питання структурної типології цих речень не було предметом розгляду в наукових студіях лінгвістів.

Мета дослідження – упорядкувати фразеологізовані тавтологічні речення за формальним критерієм, визначити структурні типи фразеологізованих речень із фразеосполучниковим і фразеочастковим комплексами.

Методи. У процесі дослідження послуговувалися такими методами: синтез, описовий, метод компонентного аналізу, метод моделювання.

Результати. У сучасній українській мові фразеологізовані тавтологічні речення утворили чотири структурні групи: 1) із фразеоприйменниковим комплексом; 2) із фразеосполучниковим комплексом; 3) із фразеозв'язковим комплексом; 4) із фразеочастковим комплексом.

Структурна типологія фразеологізованих тавтологічних речень ґрунтована на двох основних критеріях: позиції постійного компонента та частиномовному вираженні постійного і змінних компонентів. Для аналізу обрали лише фразеологізовані тавтологічні речення із фразеосполучниковим і фразеочастковим комплексами.

Фразеологізовані іменниково-, субстантивовано-, займенниково-, прислівниково-, дієслівно-сполучникові комплекси утворені з тавтологічних компонентів – іменникових, прикметникових, займенникових, прислівникових, особових і родових форм дієслів – та постійного сполучникового компонента: N_1 як N_1 ;

N_n як N_n ; $Subst_1$ як $Subst_1$; $Pronomn$ як $Pronomn$; Adv як Adv ; V_f як V . Вони сформували дві групи фразеологізованих речень: з одиничним і парними сполучниками. Фразеологізовані речення з інтер-позиційним одиничним сполучником об'єднані в п'ять структурних типів, а з парним сполучником – у двадцять один структурний тип.

Основою фразеологізованих речень з одиничним сполучником слугують такі нерозкладні комплекси: фразеологізований іменниково-сполучниковий, фразеологізований субстантивовано-сполучниковий, фразеологізований займенниково-сполучниковий, фразеологізований прислівниково-сполучниковий і фразеологізований дієслівно-сполучниковий: N_1 як N_1 ; N_n як N_n ; $Subst_1$ як $Subst_1$; $Pronomn$ як $Pronomn$; Adv як Adv ; V_f як V_f . Напр.: – **Пани як пани.** Що ми для них? Худоба! (А. Головка); – **Не буде сумувати за тобою.** – **За мною, як за мною,** – буркнув Морґан. – Але за лабораторією... (І. Йосипів); – **Наші діти зроблять краще.** – **Краще як краще,** – відповів Дмитро. – Нікого цим не здивуєш; – **От і живе собі такий серед людей!** – сплюнув дід. – **Живе як живе.** Людина сама господар свого життя (Із творів Ю. Збанацького).

У ролі повторюваних компонентів найчастіше бувають іменники та субстантивовані прикметники у формі називного відмінка однини. Крайню периферію утворюють фразеологізовані речення з фразеологізованим дієслівно-сполучниковим комплексом. Тавтологічні іменникові та дієслівні компоненти не мають обмежень в лексико-семантичному наповненні. Такі обмеження мають субстантивовані компоненти. Для прислівника в ролі повторюваного змінного компонента є певні лексичні обмеження: він виражений тільки деякими Прислівниковими компа-

ративами. Зрідка вживані займенники у позиції змінного компонента нерозкладного комплексу. Поєднуючи тавтологічні компоненти, постійний сполучниковий компонент як займає лише інтерпозицію.

За морфологічною експлікацією тавтологічних компонентів, що виражені іменниками, субстантивованими прикметниками і займенниками, рідше – прислівниками і дієслівними формами, фразеологізовані речення об'єднані в такі структурні типи:

1. Бііменниково-сполучниковий: N_1 як N_1 , напр.: **Мати як мати.** Вона пройнялась жалем, болем рідної дитини, зглянувшись на її сльози, благання – сказала про все Максимові (Панас Мирний); **Стеля як стеля.** А якщо довго дивитися, то здається, що вона падає... (С. Соловйов).

Різновидом структурного типу з фразеобііменниково-сполучниковим комплексом є N_n як N_n , у якому тавтологічні компоненти виражені грамемами давального, орудного чи місцевого відмінків з прийменниками, напр.: – **Може, я замість вас останнім відходитиму?** – Ні, потрудіться виконувати наказ. – **Лихий, пішов у темряву...** Боляче і досадно стало Михайлові. Коли б він винен у цьому... **На війні як на війні.** Все буває (М. Стельмах).

2. Бісубстантивовано-сполучниковий: $Subst_1$ як $Subst_1$, у ролі тавтологічних компонентів якого ужиті субстантивовані прикметникові лексеми, напр.: – **Шкода хлопчини! Ще молоде...** – **Молоде як молоде.** Ще й у колодочки не вбилось, але ж... (М. Кропивницький); – **Молоде та зелене зовсім.** Ще не тямить нічого. – **Зелене як зелене.** Та характер вже показує (В. Трубай).

Моделі N_1 як N_1 , $Subst_1$ як $Subst_1$ не вможливають заперечення, що зумовлено лексико-семантичними особливостями тавтологічних компо-

нентів та значенням фразеосхеми – «значенням нормативної ознаки». Синтаксичним синонімом до поданих реченневих моделей є фразеологізовані речення зразка *Руки так руки.*

3. Бізайменниково-сполучниковий: *Пропотп* як *Пропотп*, напр.: – Будемо сумувати за такими добрими сусідами. – **За нами як за нами,** – зітхнув Євген. – **Але за хатою, яку самі будували...** (В. Діброва); – **То, може, будеш плакати за мною?** – **За тобою як за тобою.** Але добрі часи згадувати буду (А. Дімаров).

Повторювані займенникові компоненти виражені переважно граемами знахідного, орудного чи місцевого відмінків з прийменниками.

4. Біприслівниково-сполучниковий: *Adv* як *Adv*, тавтологічними компонентами якого бувають тільки прислівникові компаративи. З-поміж усіх типів і різновидів фразеологізованих речень тільки в реченнях цього типу сполучник як виконує функцію послабленого порівняння, тому повторювані компоненти виражені ступеневими формами порівняння. Постпозитивний контекст або уточнює значення напівфразеологізованого речення, або виконує функцію протичлена. Напр.: – **Донесемо [труну].** Удвох легше. – **Легше як легше.** Візьми синів на підмогу (А. Дімаров); – **Наші діти зроблять краще.** – **Краще як краще,** – відповів Дмитро. – **Нікого цим не здивуєш** (О. Донченко).

5. Бідієслівно-сполучниковий: V_f як V_f . Менш уживаними є фразеоконспекти, в яких тавтологічні компоненти виражені особовими чи родовими формами дієслів, напр.: – **Я буду молитися за тебе.** **Вже хай буде як буде** (Ірина Вільде); **Робив як робив.** Все життя ніс свій хрест (О. Кобилянська). Цей структурний тип становить крайню периферію в усному мовленні.

Для формування фразеологічних комплексів використано кілька парних сполучників. Це – *як.., то (якщо.., то, коли.., то), як.., так, що.., то (те й)*. Вони поєднують тавтологічні компоненти різної частиномовної належності: дієслова, зокрема й інфінітиви, іменники, прикметники чи субстантивовані прикметники, займенники, числівники, прислівники і сполучники.

Речення з фразеопарносполучниковим комплексом становлять двадцять один структурний тип.

Фразеологізовані речення з парним сполучником *як.., то* та його синонімами *якщо.., то, коли.., то* розпадаються на сім структурних типів залежно від морфологічного вираження тавтологічних компонентів:

1. *Біінфінітивно-парносполучниковий*: *Як Inf, то (й) Inf (Якщо Inf, то (й) Inf; Коли Inf, то (й) Inf)*; парні сполучники цього типу створюють структурне обрамлення фразеологізованої побудови, займаючи в ній пре- й інтерпозицію. Значеннєвий діапазон для повторюваних інфінітивних компонентів не має обмежень. Це дієслова:

а) активної фізичної дії, напр.: – **Як танцювати, то танцювати** (М. Коцюбинський); **Як працювати, то працювати** (М. Стельмах);

б) фізичного стану, напр.: **А як вмирати, то вмирати** (О. Маковей); **Коли бідувати, то бідувати**. *Нічого не лишається в цьому світі* (І. Франко);

в) руху, напр.: – **Агов! Швидше штовхай віз! Як штовхати, то штовхати** (В. Козаченко);

г) інтелектуальної та мовленнєвої діяльності, напр.: – **Треба всім розказати про завдання, – сказала вона [двоюрідна сестра]. Як розказати, то розказати** (Є. Кононенко);

ґ) стосунку до об'єкта, напр.: *...Та, мабуть, доведеться нам, коли не тут, то в Карському морі зазимувати. – Як*

зазимувати, то зазимувати, – наче даючи згоду, сказав Стьопа (М. Трублаїні); *Він перший поліз цілуватися. «Як цілуватися, то цілуватися», – подумала Шу* (Н. Шейко-Медведева);

д) волевиявлення, напр.: **Як просити, то просити**. *Чим же його задобрить, коли у вистебці, окреме картоплі й капусти квашеної, нічого нема?* (М. Малюк).

2. *Бідієслівно-парносполучниковий*: *Як V_f, то (й) V_f (Якщо V_f, то (й) V_f; Коли V_f, то (й) V_f)*; цей тип посідає крайню периферію, напр.: – **Тоді як пили, то пили, а як били, то били!** – *кинув хтось із відважніших* (Б. Лепкий).

3. *Бііменниково-парносполучниковий*: *Як N₁, то (й) N₁ (Якщо N₁, то (й) N₁; Коли N₁, то (й) N₁)*; повторювані іменникові компоненти належать до будь-якої з лексико-семантичних груп та виражені грамемою називного відмінка, напр.: **Як справи, то справи** (Брати Капранови); **Як робота, то робота** (М. Коцюбинський).

4. *Біприкметниково-парносполучниковий*: *Як Adj₁, то (й) Adj₁ (Якщо Adj₁, то (й) Adj₁; Коли Adj₁, то (й) Adj₁)*; повторювані прикметникові лексеми виражені формою називного відмінка, напр.: – **Як гарна, то гарна, – відповів, щоб відчепитися, Кліпковштрем...** (Б. Лепкий).

Тавтологічні компоненти цього структурного типу виражені якісними і відносними прикметниками. Однак в усному мовленні надається перевага прикметникам зі значенням ознаки.

5. *Бічислівниково-парносполучниковий*: *Як Num₁, то (й) Num₁ (Якщо Num₁, то (й) Num₁; Коли Num₁, то (й) Num₁)*; повторювані компоненти експліковані кількісними і порядковими числівниками у формі називного відмінка, напр.: **Як сто двадцять, то сто двадцять** (Брати Капранови); **Коли одинадцятий, то одинадцятий** (В. Малюк).

6. Біприслівниково-парносполучниковий: Як Adv, то (й) Adv (Якщо Adv, то (й) Adv; Коли Adv, то (й) Adv); повторювані прислівникові компоненти не мають лексичних обмежень, напр.: – *Е, ні вже, сьогодні я не можу: поки вберуся, поки що, то буде пізно, – краще вже завтра... – Як завтра, то й завтра, – згодився князь* (Леся Українка); – *Не будемо про це говорити. Як треба, то треба, – закінчив нетерпляче* (Р. Іванчук).

7. Бісполучниково-парносполучниковий: Як Cop, то (й) Cop (Якщо Cop, то (й) Cop; Коли Cop, то (й) Cop); повторюваними компонентами слугують такі частки: стверджувальна так, заперечна ні та вказівні це, оце, то. Стверджувальна частка так і заперечна частка ні найчастіше вживаються в ролі тавтологічних компонентів, напр.: (Писар). *Як так, то й так! Значить підженем свою політику* (І. Карпенко-Карий); – *А як не захоче зустрітися? – Що ж, як ні, то ні, – відповів Троян* (У. Самчук).

Фразеологізовані речення з повторюваними заперечними частками ні виражають згоду зі словами співрозмовника, хоч фразеокомплекс представлений заперечною формою.

Фразеологізовані речення з парним сполучником як, так сформували сім структурних типів:

1. Бідієслівно-парносполучниковий: Як V_f , так V_f ; його повторювані компоненти – тільки особові тародові дієслівні форми, напр.: *Як гуляємо, так гуляємо, – викрикнув вояк* (Ю. Федькович); – *Як вирішив, так вирішив, – сказав голосно* (О. Кобилянська).

Форми дієслів теперішнього часу передають значення теперішнього часу, форма чоловічого роду однини минулого часу локалізує здійснення дії чи процесу в минулому часі.

2. Біінфінітивно-парносполучниковий: Як Inf, так Inf, напр.: – *Як*

вибрати, так вибрати! Щоб подякували (В. Винниченко); *Як говорити, так говорити* (М. Стельмах).

3. Бііменниково-парносполучниковий: Як N_1 , так N_1 ; повторювані компоненти виражені іменниками різних лексико-семантичних груп у формі називного відмінка, напр.: *Як пісня, так пісня* (А. Дімаров).

4. Біприкметниково-парносполучниковий: Як Adj_1 , так Adj_1 ; повторювані прикметникові лексеми виражені формою називного відмінка, напр.: *Як весела, так весела* (Ірина Вільде).

5. Бічислівниково-парносполучниковий: Як Num_1 , так (й) Num_1 ; змінні компоненти виражені кількісними чи порядковими числівниками у формі називного відмінка, напр.: *Як семеро, так семеро* (О. Забужко).

6. Біприслівниково-парносполучниковий: Як Adv, так Adv; тавтологічні прислівники належать до різних лексико-семантичних груп, напр.: *Як треба, так треба* (Є. Кононенко).

7. Бісполучниково-парносполучниковий: Як Cop, так Cop; його повторюваними компонентами є заперечна частка ні та вказівні це, оце, ось, то, напр.: *Як ні, так ні* (С. Соловійов).

Фразеологізовані речення з парним сполучником що..., то (те й). Досліджуючи такі речення в різних мовах, О. О. Потєбня визначає їхню первинність в системі складно-підрядних речень: «Міркування мають в основі широке розповсюдження препозитивності в різних мовах старішого ладу» [6, с. 343]. Уживання таких речень обмежене усним діалогічним мовленням. Вони належать до сімох структурних типів:

1. Бідієслівно-парносполучниковий: Що V_f , то (те й) V_f , напр.: *«Що буде, те й буде!» – поклав собі Мирон Данилович, прямуючи до млина: помалу, бо знеможений,*

нетерпеливився уявою, і тому дорога стала дальшою, ніж колись (Василь Барка); Час підставить груди: **Хай що буде, те і буде!** Мусить статися двобій (Олександр Олесь). Тавтологічні дієслівні компоненти виражені формами теперішнього або майбутнього часу третьої особи.

2. Бііменниково-парносполучниковий: *Що N₁, то (те й) N₁*; найчастіше повторювані компоненти експліковані іменниками у формі називного відмінка, напр.: – *Як ти дивишся на німецьку власть? – Митрофан уміло розливає в склянки чортову шумівку. – **Що сила, то сила.** Подейкують, що до Індії дійде!* (М. Стельмах).

Такі фразеологізовані речення здебільшого перебувають «в обмежувальних і пояснювальних відношеннях з контекстом» [4, с. 56].

3. Біприкметниково-парносполучниковий: *Що Adj, то (те й) Adj*; його повторювані компоненти найчастіше виражені формою називного відмінка, рідше – непрямих відмінків, напр.: **Що українське, то українське** (М. Вайно).

4. Бізайменниково-парносполучниковий: *Що Pronom, то (те й) Pronom*, напр.: – *Це Василь таку штуку утнув. **Що він, то він.** Кумедний хлопчина* (О. Донченко).

Повторювані компоненти виражені особовими, присвійними чи вказівними займенниками здебільшого у формі називного відмінка, рідше – непрямих відмінків.

5. Бічислівниково-парносполучниковий: *Що Num, то (те й) Num*; повторювані компоненти виражені кількісними чи порядковими числівниками, напр.: **Що три, то три** (М. Матіос).

6. Біприслівниково-парносполучниковий: *Що Adv, то (те й) Adv*, напр.: – *До французької мови і до музики добре і я бралась; до танців теж. **Що треба, то треба.** На се вже кожен уважає, кожен і похвалить; а все інше – тільки*

морока... (Марко Вовчок). Фразеологізовані речення цього структурного типу указують на відповідність ознаки тому, як повинно бути або виражають значення згоди.

7. Бісполучниково-парносполучниковий: *Що Cop, то (те й) Cop*, напр.: **Що ні, то ні!** Я їх [шор] і не бачив, які вони (І. Карпенко-Карий).

Висновки і перспективи. Підґрунтям структурного упорядкування фразеологізованих тавтологічних речень слугують фразеоконструкції як структурно-семантична єдність облігаторних постійного і змінного компонентів. Структурні типи фразеологізованих речень з тавтологічними компонентами базовані на двох основних критеріях: морфологічному вираженні постійного і змінного компонентів та позиції постійного компонента. В українському художньому мовленні найактивнішими є фразеологізовані тавтологічні речення із фразеологізованим бііменниково-сполучниковим комплексом *N₁ як N₁* і фразеологізованим біінфінітивно-парносполучниковим комплексом *Як Inf, то (й) Inf*.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у визначенні прагматичного потенціалу структурних компонентів фразеоконструкції фразеологізованих тавтологічних речень.

Список використаних джерел

1. Ковалик І. І. Питання українського і слов'янського мовознавства. упоряд. 3. Терлак. Ч. II. Львів. – Івано-Франківськ, 2008. 496 с.
2. Кононенко В. І. Текст і смисл: монографія. Київ–Івано-Франківськ: Вид-во Прикарп. нац. ун-ту імені Василя Стефаника, 2012. 272 с.
3. Кохан Ю. Структурно-семантичні зміни фразеологізмів як вияв творчої індивідуальності письменника: (На матеріалі прози Олесь Гончара).

Лінгвістичні дослідження. Харків, 2000. Вип. 3. С. 127-135.

4. Личук М. І., Шинкарук В. Д. Ступені фразео-логізації речень: монографія. Чернівці: Рута, 2001. 136 с.

5. Личук М. І. Фразеологізовані схеми нечленованих речень: нерозкладнокомплексна специфіка, узагальненозначення диференціація. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Філологічні науки»: зб. наук. статей / редкол., С. М. Ніколаєнко (відп. ред.) та ін. Київ.: Міленіум, 2016. Вип. 245. С. 80–88.

6. Потєбня А. А. Из записок по русской грамматике: в 4 т. общ. ред. В. И. Борковский. Москва: Учпедгиз, 1958. Т. 1-2. 536 с.

7. Ситар Г. В. Моделі фразеологізованих речень зі значенням заперечення. Вісник Донецького національного університету. Серія Б: Гуманітарні науки. 2014. Вип. 1–2. С. 229–236.

8. Щербачук Л. Ф. Загальномовна та індивідуально-авторська фразео-логія в художніх текстах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Донецьк, 2000. 20 с.

References

1. Kovalyk, I. I. (2008). Pytannya ukrayins`kogo i slovyans`kogo movoznavstva [Questions of Ukrainian and Slavic linguistics]. Lviv. – Ivano-Frankivs`k, 2008. Ch. II.496.

2. Kononenko, V. I. (2012). Tekst i smysl: monografiya [Text and Meaning: monograph]. K.; Ivano-Frankivs`k: Vyd-vo Prykarp. nacz. untu imeni Vasylya Stefanyka, 272.

3. Kokhan, Yu. (2000) Strukturno-semantychni zminy frazeologizmiv yak vyvav tvorchoyi indy`vidual`nosti pys`mennyka [Structural-semantic changes of phraseologisms as a manifestation of the creative personality of the writer]. Lingvistychni doslidzhennya. Kharkiv, Vyp. 3, 127–135.

4. Lychuk, M. I., Shynkaruk V D. (2001) Stupeni frazeologizatsiyi rechen`: monografiya [Degrees of phraseologization of sentences: monograph]. Chernivtsi: Ruta, 2001, 136.

5. Lychuk, M. I. (2016) Frazeologizovani skhemy nechlenovanykh rechen`: nerozkladnokompleksna specyfika, uzagal`nenoznachennyeva dyferentsiatsiya [Phraseologized schemes of syntactically non-segmented sentences: indeterminate complexity, generalized denational differentiation]. Naukovyj visnyk Natsional`nogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrayiny. Seriya «Filologichni nauky»: zb. nauk. Statej. K.: Milenium. Vyp. 245, 80–88.

6. Potebnya, A. A. (1958) Iz zapisok po russkoy grammatike: v 4 t. [From notes on Russian grammar] Moscow: Uchpedgiz. T. 1-2. 536.

7. Sytar, G. V. (2014) Modeli frazeologizovanykh rechen` zi znachennyam zaperechennya [Models of phraseologized sentences with the meaning of negation] // Visnyk Donetskogo nacional`nogo universytetu. Seriya B: Gumanitarni nauky. Vyp. 1–2, 229–236.

8. Shcherbachuk, L. F. (2000) Zagal`nomovna ta indyvidual`no-avtors`ka frazeologiya v khudozhnikh tekstakh: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ilol. nauk: spets. 10.02.01 «Ukrayins`ka mova» [General language and individual-authorial phraseology in artistic texts]. Donetsk, 20 s.

STRUCTURAL ORGANIZATION OF PHRAZEOLOGIZED TAUTOLOGICAL SENTENCES

M. I. Lychuk

Abstract. *Phraseologized sentences in speech are those syntactical units whose structure and semantics were not the subject of a complex analysis, which determines the relevance of the research. The study of phraseologized tautological sentences in lingua-Ukrainian researches is represented by scientific papers, in which their types are characterized depending on the degree of phraseology and fragmentary analysis of the structural and semantic peculiarities of these sentences. Their structural typology issue was not the subject of consideration in scientific linguistic studies.*

The purpose of the paper is to streamline the phraseologized tautological sentences according to the formal criterion, to determine the structural types of phraseologized sentences with phraseological and phrase-partition groups. Ukrainian phraseological tautological sentences are formed by four structural groups: 1) with the phrase-preposition group; 2) with the phrase-conjunction group; 3) with the phrase-verb group; 4) with the phrase-particle group.

The structural typology of phraseologized tautological sentences is based on two main criteria: the position of the constant component and the partial expression of the constant and variable components. For analysis, only phraseologized tautological sentences with phrase-conjunction and phrase-particle groups have been chosen.

Phraseologized noun, substantiated, pronoun, adverbial, verb conjugate groups are formed from tautological components – nouns, adjective, pronoun, adverbial, personal and generic verbs – and a permanent connective component.

More often in the role of repeating components there are nouns and substantive adjectives in the form of a singular case. Morphological explication of tautological components expressed by nouns, substantiated adjectives and pronouns, rarely – adverbs and verbal forms, phraseologized sentences combine different structural types. A permanent connectivity component **як**, combining the tautological components, takes only an interposition.

Several paired connections are used to form the phrase-groups. It's **як.., то (якщо.., то, коли.., то), як.., так, що.., то (ме й)**. They combine tautological components of different parts of the vocabulary: verbs, including infinitives, nouns, adjectives, or substantive adjectives, pronouns, numerals, adverbs, and conjunctions. Sentences with a phrase-coupon group make up twenty-one structural type.

Phraseologized sentences with a paired conjunction **як .., так** formed seven structural types. The use of phraseologized sentences with a paired conjugate **що.., то (ме й)** is limited to oral dialogical speech. They belong to seven structural types.

Consequently, the fundamentals of structural organization of phraseologized tautological sentences serve as phrase- groups as structural-semantic unity of obligatory constant and variable components. Structural types of phraseologized sentences with tautological components are based on two important features: the morphological expression of the constant and variable components and the position of the constant component. In Ukrainian speech the phraseologized tautological sentences with the phraseologized biennial-connective group **N₁ як N₁** and the phraseologized biinfinitive-paranomic group **Як Inf, то Inf** are the most widespread.

Keywords: phraseologized tautological sentence, constant component, variable component, structural type, phrase-conjunction group, phrase-particle group

**ПРОБЛЕМИ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ
ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША**

Л. В., ШИНКАРУК, доктор економічних наук, професор,
E-mail: Lidia_shyn@ukr.net

О. В., ШИНКАРУК, кандидат юридичних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: aleksandra.shyn5@gmail.com
ORCID:0000-0002-5494-1370

*Куліш належав до тих людей,
які своїм благородством, чемністю,
великодушністю і розважливістю
викликають повагу до нього кожного,
хто має з ним справу*

Василь Білозерський

Анотація. У статті досліджено проблеми міжнаціональних відносин у творчій спадщині Пантелеймона Куліша; проаналізовано погляди науковців про палкого патріота України, який протягом усього життя невтомною повсякденною працею доводив безмежну свою любов до рідної землі та взаємин з іншими державами; поглиблено зміст ідейно-тематичних пріоритетів світоглядної парадигми П. Куліша; з'ясовано об'єктивні та суб'єктивні фактори, що впливали на формування поглядів митця на проблеми міжнаціональних відносин.

Ключові слова: Пантелеймон Куліш, міжнаціональні відносини, ідеї держави, державницько-правовий погляд, світогляд, історія, мова, культура

Актуальність теми наукового дослідження зумовлена багаторічним замовчуванням постаті Пантелеймона Олександровича Куліша та потребою наукового осмислення з позицій сьогодення проблеми міжнаціональних відносин у його творчій спадщині і без ідеологічних застережень осягнути його велич. Розкриття постаті П. Куліша є актуальним завданням сьогодення, оскільки подальший розвиток нашої держави неможливий без збереження і опрацювання духовної спадщини попередніх поколінь.

Постать Пантелеймона Куліша є однією з найвизначніших в українській культурі XIX століття. М. Коцюбинський писав: "...дедалі все видніше й видніше

стає, яку велику вагу в нашому письменстві має це славне ім'я; а яку матиме своїми роботами, що тільки тепер виявляються на світ, – про те можна догадуватися. Могучий майстер української мови й творець українського правопису, благородний поет, перекладач Шекспірових і Байронових творів, а також Біблії, автор "Записок о Южной Руси", "Чорної ради" і сили інших цінних праць – має право на нашу повагу і вдячність. Перед цими його заслугами забуваються тепер ті помилки, які йому траплялося робити, а виступає потреба пошанувати його працю" [14, с.129].

Пантелеймон Куліш – учений-літературознавець, критик, історик,

етнограф, педагог, видавець, громадський діяч, палкий патріот України, який зробив вагомий внесок у розвиток української культури.

Ступінь наукової розробки проблеми. Перші студії аналізу ідей П. Куліша з'явилися ще за життя історика, російські вчені М. Петров, О. Пипін, О. Спасович звернули увагу на його творчість. Українські учені другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст. М. Барвінський, М. Драгоманов, М. Костомаров, М. Павлик, І. Франко аналізували тему козацтва і фактично не приділяли уваги іншим аспектам його творчості.

Радянською історичною наукою біографія та інтелектуальна спадщина українського історика фактично не досліджувалася.

Творча спадщина Пантелеймона Куліша була предметом наукових досліджень М. Балагурака, Д. Дорошенка, О. Дорошкевича, С. Єфремова, С. Гелея, А. Даниленка, М. Жулинського, О. Копиленка, Є. Нахліка, В. Лазаревої, Б. Лепкого, О. Оглоблина, С. Томашівського, М. Хвильового, Д. Чижевського, В. Шинкарука, Ю. Шереха (Шевельова), В. Шурата та ін.

Чимало важливих проблем потребують наукового аналізу творчості Пантелеймона Куліша, а саме, з позицій сьогодення проблеми міжнаціональних відносин в творчій спадщині письменника.

Метою наукової статті є дослідження проблеми міжнаціональних відносин в творчій спадщині Пантелеймона Куліша.

Розвиток націй породив так зване національне питання як проблему пригноблення однієї нації іншою, нерівності між ними. Проблеми вирішення цього питання висвітлювали громадські діячі у своїх наукових доробках, в яких зосереджували увагу саме на бажанні народів усунути всі елементи соціальної несправедливості,

які вели до обмеження їхніх прав і можливостей; на реакції з боку етносів на процеси, пов'язані з поширенням так званої масової культури, які нівелюють умови життя всіх народів і призводять до втрати ними національної самобутності.

У творчій спадщині Пантелеймона Куліша висвітлюється проблема рівності усіх громадян держави незалежно від їх національності, рішуче засуджуються будь-які спроби нагнітання міжнаціональної ворожнечі, верховенство одних націй над іншими. Головна увага звертається на розвиток національних культур, мов.

Науковець Валентина Лазарева у статті «До історіографії досліджень державницько-правових ідей у творчості Пантелеймона Куліша» відзначає, що в історіографічній спадщині дослідження попередників, які аналізували творчість П. Куліша можна умовно виділити чотири періоди: перший (1857– 1897), коли з'явилися публікації про історичний напрям творчості П. Куліша, написані його сучасниками; другий період (1898– 1919), який характерний продовженням публікацій розвідок про науковий доробок українського діяча в історичному напрямі, третій період (1920–1990) – специфічний, з дослідженнями, в яких дана оцінка ролі П. Куліша в історії громадівського руху другої половині ХІХ століття та зазначено про державницький напрям його творчості вченими як Радянської України, так і за її межами; четвертий – період з 1991 року до сьогодні, коли з'явилося близько десятка монографій, більше десяти дисертацій, сотні статей та були проведені десятки конгресів, конференцій, читань, присвячених життю й творчості П. Куліша, де візуально зазначено про державницько-правовий напрям його досліджень [11, с. 258].

У творчості П. Куліша спостерігаємо елементи етнічної культури – мова, релігія, історичні події, святині етносу, міфологізацію культурно-етнічних ознак, негативні образи із загостренням міжетнічних відносин. У своїх працях він звернув увагу на проблему формування міжнаціональних відносин як чинника цілісного пізнання України на шляху державотворення. Чимало дослідників [20] обґрунтовували роль митця в українському культуротворенні як ключової постаті українського національного відродження XIX століття.

Є. Нахлік у науковій праці “П. Куліш про відносини України з Росією” відзначає, що, на думку Пантелеймона Куліша, передумовою відновлення державності України є створення національно-культурного фундаменту [12, с. 258]. а в «Записках о Южной Руси» науковцем описано та представлено науковий напрям творчості П. Куліша стосовно “власного способу народовивчення” [12, с. 258].

У науковій монографії “Злет і трагедія українознавства на зламі епох (90-ті роки XIX ст. – перша третина XX ст.)” О. Гомотюк відзначає, що науковий напрям спадщини П. Куліша пронизує ідея рідної неньки-України та вказує на хибні оцінки П. Кулішем історичного минулого щодо помилкового ставлення до польської шляхти [2, с. 141–142]. Тобто, дослідник з’ясовує об’єктивні та суб’єктивні фактори, що впливали на формування поглядів П. Куліша на проблеми міжнаціональних відносин. Проте чимало науковців, зокрема О. Копиленко, у науковій праці “По лінії всеукраїнських інтересів: корені і досвід української державності” зауважує про державницьку позицію П. Куліша.

О. Дорошкевич, оцінюючи діяльність Пантелеймона Куліша, зауважує, що “Мабуть, я не помилюся, коли скажу, що в тодішній українській літературі ми не знайдемо твору –

поезії, белетристики, публіцистики, – де б так повно, з такою силою переконання було окреслено завдання українського національного відродження. Куліш – ідеолог і творець української нації в її шляхетських елементах, Куліш – консолідатор розпорошених прошарувань української дрібномаєткової інтелігенції, Куліш – організатор національної культури” [6, с.11].

Пантелеймон Куліш був патріотом України, тому питання міжнаціональних відносин було в центрі його уваги і ставив за мету “підняти на ноги все, що було написано про Україну” [1] і описати та надрукувати про неї те, що не було ще зроблено до нього.

На переконання Пантелеймона Куліша, переклад кращих зразків світової літератури як могутнього джерела духовного збагачення українського народу, української культури, української літератури підсилить і збагатить міжнаціональні відносини. Він прихильник справедливих міжнаціональних взаємин і світової культури. За життя опанував польську, чеську, сербську, французьку, англійську, німецьку, італійську, іспанську, латинську та старогрецьку мови, вивчав давньогрецьку, шведську та арабську. Переклади складають чималу літературну спадщину Пантелеймона Куліша, оскільки він тяжів до світової культури та справедливих міжнаціональних взаємин.

Митець доводив, що українська мова здатна відтворити всі багатства світової культури і намагався передати як зміст, так і форму творів зарубіжних класиків. Зокрема, переклад творів велетня духу епохи Відродження, англійського поета та драматурга Вільяма Шекспіра, І. Франко достойно оцінив: “Він узявся перекладати Шекспіра не для проби, а певний свого пановання над рідною мовою... і дав нам переклад, з яким можемо без

сорому показатися в концерті перекладів великого британця. Держачися оригіналу далеко докладніше, ніж його попередники, Куліш уміє при тім надати своєму перекладові свій індивідуальний колорит, щось таке, що дозволяє відразу пізнати в нім працю Куліша, а не жодного іншого українського поета“[18, с.152].

На проблему міжнаціональних відносин у творчості Пантелеймона Куліша у своїй праці “Історичне письмо Куліша у світлі його інтелектуальних метаморфоз“ О. Ясь зауважив, що ідею про рівноправне входження українських земель до державного об’єднання з Польщею була запозичена П. Кулішем з історико-політичного трактату Г. Кониського “Історія русів“, яку вчений використав у історичному творі “Україна. Од початку Вкраїни до Батька Хмельницького“. Майже дослівно вона відтворена і в рукописі “Книга о ділах народу українського і славного Війська козацького Запорозького“[21, с.461]. Науковець відзначає, що П. Куліш “акцентує увагу на тих аспектах буття, які вважає важливими для відтворення рушіїв світу минувшини, пояснення історичних перетворень та явищ“ [21, с.501].

На думку Пантелеймона Куліша, життя нації не припиняється навіть з втратою державності, бо вона живе самостійним духовним життям і в чужій державі, зберігаючи національну свідомість, яка виявляється в літературі рідною мовою, тому чимало поезій присвятив рідній українській мові. Зокрема, у поезії “До рідного народу“, він пише

Єдиний скарб у тебе – рідна мова,
Заклятий для суспільного хижацтва
Вона твого життя міцна основа,
Певніша над усі скарби й багатства.

В.Сарбей у науковій праці “Етапи формування української національної свідомості (кінець XVIII–XIX ст.)“

зауважив про спостереження П. Кулішем за масовими визвольними рухами стосовно формування національної свідомості, коли шляхта дійсно постачала своєму народові провідників у боротьбі за державну самостійність[15, с.3], що підтверджує важливість міжнаціональних відносин у його творчій спадщині.

Пантелеймон Куліш у листі до української інтелігенції відзначає, що “ми не малий народ“, бо, на його думку, “зоставшись без церковного, політичного, воїнського і наукового переводництва“ все ж рідна ненька-Україна відроджується і закликає поет українців зробити так, щоб “поламався усякий плуг, котрий не сам народ-абориген собі викує“, а також переконаний і вірить, що відродження України почнеться зі звеличення рідного слова й освіти, бо це “сила невмируща“, і ми “тією силою дійдемо колись до того зросту, який сама природа нам на роду написала“[1, с.19].

XIX століття ще не могло на той час дати нам державності, тому у поезії поет зауважує

Ой заграй мені, кобзарю,
Нехай я заплачу,
Нехай долю – вольну волю
Крізь сльози побачу.

Питання міжнаціональних відносин, збереження самобутності українського народу, його духовних надбань, традицій та української культури – основні думки його творчості

О слово рідне! ти стоїш на чаті...
Як меч огнений, в нашій Україні.

Рідне слово, на його переконання, повернуло нам повагу до інших народів. Він засуджував відсутність національної пам’яті, висміював тупість української шляхти і русифікованого міщанства, закликав любити і поважати українську мову, український народ, Україну.

Дмитро Дорошенко у праці “Розвиток етнографічних дослідів і їх

зв'язок із історіографією. «Народ» як об'єкт історії», зауважує про міжнаціональні відносини, а саме, що П. Куліш відстоював думку, висловлену ним в епілозі до «Чорної ради», про неспроможність українського народу на той час до самостійної державності, тому і вважав за потрібне об'єднання «північної» і «південної» Русі [5, с.112].

На міжнаціональні ідеї у творчій спадщині П. Куліша у статті «Куліш і українська національна ідея» зауважив Степан Томашівський, зазначивши про осмислення П. Кулішем проблеми значення українського міщанства в обороні віри і національності. Однак С. Томашівський відзначає, що вчений не зумів створити яскравий національно-державницький ідеал [16, с.64-79], але звернув увагу на таку позитивну рису в П. Куліша – його сміливість прямо висловлювати свою думку і твердо стояти за неї.

Відмова П. Куліша від політичної боротьби була його наївним «сподіванням випросити в царського режиму право на культурно-освітню діяльність», оскільки вважав її основою «для вироблення елементарних форм державності» [6, с.39].

Олександр Оглоблин зауважував, що П. Куліш був державником «старого зразка», але намагався шукати різні сили, які, або «творили ... або руйнували» українську державність» та звернув увагу на думки П. Куліша про недержавну українську націю та возвеличення російської й польської державності в Україні [13].

Критикував П. Куліша за його спроби служити іншим державам і «чужим» ідеям Д. Донцов у науковій праці «Дух нашої давнини», вважаючи, що П. Куліша не цікавили інтереси українського національного відродження [4, с.84].

Чимало суперечливих і критичних міркувань про діяльність П. Куліша та його тверджень про міжнаціональні

взаємини опубліковано науковцями у доробках, проте треба відзначити, що своїми працями, а саме перекладами, П. Куліш прагнув зробити літературу різних країн частиною української культури і, ставлячи перед собою просвітницькі цілі, намагався підвищити культурний рівень українського народу.

Аналізуючи листи П. Куліша, Ю. Шерех (Шевельов) у книзі «Третя сторожа» звернув увагу на такі його думки, як прихильність до «ідеї політичної єдності» із тим, щоб Україна у цьому єднанні привносила те, що «бракує Росії» [19, с.58-59].

На думку М. Грушевського, Пантелеймон Куліш був проповідником єднання України зі Вселюдством на ґрунті культури. Світова культура була для нього найвищим добром, провідною ідеєю й мірою вартостей своїх і чужих явищ українського життя в минулому й сучасному та всяких міжнаціональних відносин [3, с. 151].

Пантелеймон Куліш вірив, що його зрозуміють нащадки, оцінять його творчість. У вірші «На чужій чужині» він писав:

Не забудеш мене, поки віку твого,
моя нене Вкраїно,
Поки мова твоя голосна у піснях,
як срібло чисте дзвонить.

Протягом всієї історії міжнаціональні відносини у будь-якій країні завжди були суперечливими і непростими. Найчастіше народи, які проживали на певній території ставали частиною населення «не своїх» держав, які створювались на цій території, тому ці народи відрізняло і культура, і релігія, і мова, і багато іншого. Саме на цьому зосереджував увагу у своїх доробках П.Куліш.

З початку XIX ст. союзниками росіян проти українців виступили поляки. Цей альянс був нетривкий, але важливий та необхідний для обох сторін. Царизм заручився не стільки союзом з поляками, скільки домігся їх

нейтралізації і цим самим унеможливив об'єднання поляків та українців. Відтак у російсько-польсько-українському трикутнику магнати і шляхта виступали більше союзниками, ніж суперниками. У спольщеному регіоні надовго запанували польські порядки та культура, а царизм отримав можливість спертися на польське дворянство, зберігаючи більшість його традиційних привілеїв [17, с. 158].

Польський науковець С. Камінський, досліджуючи історію Речі Посполитої, показує її як історію поляків, білорусів, українців та інших народів. У його праці обґрунтовано втручання російської влади у внутрішнє життя Речі Посполитої [7].

П. Куліш проаналізував основні аспекти польської історії та встановив причини українсько-польського історичного конфлікту, який мав негативні наслідки для обох народів. На його думку, полякам не треба було перетворювати руські князівства на звичайні воєводства, тиснути на релігійні почуття, полишати українців освіти.

Трактуючи українсько-московські відносини після Переяславської ради, П. Куліш вказав на такі риси політичної культури московських правителів, як відсутність поваги до виборної козацької влади, ігнорування інтересами значної частини українського населення, використання маніпуляції та сегментування суспільства на ворожі табори як елементів управління соціумом та досягнення експансіоністських цілей "московських правителів", що сіяли розбрат між слов'янськими народами. Ненависть до імперського правління трансформувалася у вороже ставлення до росіян.

Досліджуючи історію України, розселення українського, польського, російського народів у етнічних кордонах, що склалися у Центрально-

Східної Європи на початок XIX ст., П. Куліш намагався ретельно написати про Україну та міжнаціональні відносини і свою діяльність присвятив збереженню самобутності українського народу та його духовних надбань. Визначальною ідеєю його життя була ідея незнищенності української нації і був переконаний, що за особливостями свого історичного, культурного розвитку, ментальними рисами українці були приналежні до західної цивілізації і неодмінно мали стати невід'ємною її частиною.

Заслуга П. Куліша полягає у тому, що він перший прийшов до висновку, що минула історія, хоч яка вона кривава не була, не повинна заважати подальшим продуктивним міжетнічним відносинам.

Висновки. Діяльність Пантелеймона Куліша зробила вагомий внесок у розвиток української культури, а саме у розвиток української прози, поезії, драматургії, художнього перекладу, літературознавства, мовознавства, наукової й літературної мови, педагогіки, політико-філософської думки, публіцистики.

Невтомна творча праця П. Куліша була спрямована на збагачення культури і освіти українського народу, піднесення його свідомості та національної гідності. Його роль є ваговою і безперечною. Завдяки його перекладу українська література вийшла на широкий інтернаціональний шлях історичного поступу і вивела із забуття українську націю.

Умовою майбутніх гармонійних взаємовідносин між українським, російським та польським народами за рекомендацією П. Куліша мала стати їх повна політична рівноправність, взаємоповага до історичних цінностей, вільний національно-культурний розвиток.

Комплексне вивчення поглядів П. Куліша щодо різних аспектів міжнаціональних відносин засвідчило

оригінальність його думок щодо розвитку взаємин польського, українського, російського народів, а також стратегії міжнаціональних взаємин у перспективі. Чимала кількість думок Пантелеймона Куліша зберігає свою актуальність і у часи сьогодення.

Список використаних джерел

1. Вибрані листи Пантелеймона Куліша українською мовою писані: письма / П. Куліш; ред. Ю. Луцького, передм. Ю. Шевельова. Нью-Йорк: УВАН у США, 1984. 326 с.

2. Гомотюк О.Є. Злет і трагедія українознавства на зламі епох (90-ті роки ХІХ ст. — перша третина ХХ ст.) / Гомотюк О.Є. Тернопіль: Економічна думка, 2007. С. 141–142.

3. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні. Київ: Освіта, 1992. С. 151.

4. Донцов Д.І. Дух нашої давнини / Донцов Д.І. Дрогобич: Відродження, 1991. С. 84.

5. Дорошенко Д. Розвиток етнографічних дослідів і їх зв'язок з історіографією. «Народ» як об'єкт історії // Огляд української історіографії / Дмитро Дорошенко. Прага, 1923. С. 112.

6. Дорошкевич О.К. Переднє слово // Куліш Пантелеймон. Твори в 5 т. / Олександр Дорошкевич. Харків, Київ: Література і мистецтво, 1930. Т. 1. С. 11

7. Камінський Сулима, Анджей. Історія Речі Посполитої як історія багатьох народів, 1505–1795. Громадяни, їхня держава, суспільство, культура / Анджей Сулима Камінський; пер. з пол. Я. Стріхи. Київ: Наш час, 2011. 263с.

8. Копиленко О.Л. По лінії всеукраїнських інтересів: корені і досвід української державності / Олександр Копиленко. Київ, 2010. С. 149.

9. Копиленко О.Л. Українська ідея: перші речники / Олександр Копиленко // Українська ідея та її творці: (друга

половина ХІХ — початок ХХ ст.). Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Київ, 1994. С. 112–130.

10. Куліш П. О. Матеріяли і розвідки. Л., 1929. Ч. 1. С. 49.

11. Лазарева В. До історіографії досліджень державницько-правових ідей у творчості Пантелеймона Куліша // Український історичний збірник, Вип. 15, 2012. С. 258-272

12. Нахлік Є. Пантелеймон Куліш про відносини України з Росією / Євген Нахлік // Молода нація. Київ: Видавництво «Смолоскіп», 1996. С. 107.

13. Особистий фонд професора Олександра Петровича Оглоблина, доктора історії української культури, оп. 1, спр. 292. Лекції «Історія України» читаних на ІІ курсі соц.-істор. відділу ф-та парт. освіти 1929/30 акад. р. Том 2. 135 арк.

14. Пантелеймон Куліш: Матеріали і дослідж. / ред.: М. Г. Жулинський; НАН України. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. Львів. від-ня. Львів; Нью-Йорк: Вид-во М. П. Коць, 2000. 413 с.

15. Сарбей В. Етапи формування української національної свідомості (кінець ХVІІІ– ХІХ ст.) / Віталій Сарбей // Український історичний журнал. 1993. № 7–8. С. 3.

16. Томашівський С. Куліш і українська національна ідея / Степан Томашівський // Під колесами історії: Нариси і статті. Львів: Українське слово. 1922. С. 64–79.

17. Філінюк А. Г. Міжнаціональні відносини в Правобережній Україні на межі ХVІІІ – ХІХ ст. у контексті політичних і соціально-станових чинників / А. Г. Філінюк // Наукові праці Кам"янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки. Кам"янець-Подільський: Оіюм, 2010. Т. 20. С. 158-171.

18. Франко І. Зібр. тв. у 50-ти томах.

Т. 32. Київ: Наукова думка, 1981. С. 152, 169.

19. Шерех Ю. (Шевельов) Кулішеві листи і Куліш у листах // Юрій Шерех. Третя сторожа / Юрій Шерех. Балтимор–Торонто: Смолоскип ім. В. Симоненка, 1991. С. 58, 59.

20. Шинкарук В.Д., Шинкарук О.В. Роль Пантелеймона Куліша в українському культуротворенні / В.Д. Шинкарук, О.В. Шинкарук // National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald. 2019. N 3.

21. Ясь О. Історичне письмо Куліша у світлі його інтелектуальних метаморфоз // Пантелеймон Куліш: письменник, філософ, громадянин / Олексій Ясь. К.: Фонд сприяння розвитку мистецтв, 2009. С. 461, 501.

References

1. Vybrani lysty Panteleimona Kulisha ukrainskoiu movoiu pysani: pysma, (1984). [Selected Letters by Panteleimon Kulish in Ukrainian]:/ P. Kulish; red. Yu. Lutsenko, peredm. Yu. Shevelova. New-York: UVAN in the USA, p. 326. [in Ukrainian].

2. Homotiuk, O.Ie. (2007). Zlet i trahediia ukrainoznavstva na zlami epokh (90-ti roky KhKh st. — persha tretyna KhKh st.) [The rise and tragedy of Ukrainian studies at the turn of the epochs (the 1990s - the first third of the twentieth century)]. Ternopil: Ekonomichna dumka, P. 141–142. [in Ukrainian].

3. Hrushevskiy, M. Z (1992). Istorii relihiinoi dumky na Ukraini [From the History of Religious Thought in Ukraine] Kyiv: Osvita, 1992. p. 151 [in Ukrainian].

4. Dontsov, D.I. (1991). Dukh nashoi davnyny. Drohobych: Vidrodzhennia [The spirit of our antiquity] 1991. P. 84 [in Ukrainian].

5. Doroshenko, D. (1923). Rozvytok etnografichnykh doslidiv i yikh zviazok z istoriografiei. «Narod» yak ob'iekt istorii // Ohliad ukrainskoi istoriografii [Development of ethnographic

experiences and their relation to historiography. The People as a History Object // A Review of Ukrainian Historiography]. Prague, p. 112. [in Ukrainian].

6. Doroshkevych, O.K. (1930). Perednie slovo // Kulish Panteleimon. Tvory v 5 t. [Foreword // Kulish Panteleimon. Works in 5 vols.] Kharkiv-Kyiv: Literatura i mystetstvo, T. 1. P. 11. [in Ukrainian].

7. Kaminskyi Sulyma, Andzhei (2011). Istorii Rechi Pospolytoi yak istoriia bahatokh narodiv, 1505–1795. Hromadiany, yikhnia derzhava, suspilstvo, kultura per. z pol. Ya. Strikhy. [History of the Commonwealth as a History of Many Nations, 1505–1795. Citizens, their state, society, culture, etc. translation from polish by Strizh] Kyiv: Nash chas, 2011. 263. [in Ukrainian].

8. Kopylenko, O. L. (2010). Po linii vseukrainskykh interesiv: koreni i dosvid ukrainskoi derzhavnosti. [Ukrainian interests: roots and experience of the Ukrainian statehood] Kyiv, P. 149. [in Ukrainian].

9. Kopylenko, O.L. (1994). Ukrainska ideia: pershi rechnyky. Ukrainska ideia ta yii tvortsi: (druha polovyna KhKh — pochatok KhKh st.). Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy. [The Ukrainian idea: the first speakers .Ukrainian idea and its creators: (second half of the XIX - early XX century.). Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine.] Kyiv, P. 112–130.

10. Kulish, P. O. (1929). Materiialy i rozvidky [Materials and researches]. Lviv, Ch. 1. P. 49. [in Ukrainian].

11. Lazarieva, V. (2012). Do istoriografii doslidzhen derzhavnytsko-pravovykh idei u tvorchosti Panteleimona Kulisha // Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk [On the historiography of studies of state-legal ideas in the works of Panteleimon Kulish], Vyp. 15, С. 258-272. [in Ukrainian].

12. Nakhlik, Ye. (1996). Panteleimon Kulish pro vidnosyny Ukrainy z Rosiieiu. Moloda natsiia [Panteleimon Kulish on the relations between Ukraine and Russia. Young nation.]. Kyiv: Publishing house "Smoloskip, P. 107. [in Ukrainian].
13. Osobystyi fond profesora Oleksandra Petrovycha Ohloblyna, doktora istorii ukrainskoi kultury, op. 1, spr. 292. Lektsii «Istoriia Ukrainy» chytanykh na II kursi sots.-istor. viddilu f-ta part. osvity 1929/30 akad. r. Tom 2. [Special Fund of Professor Oleksandr Petrovich Ogloblin, Doctor of History of Ukrainian Culture, op. 1, ref. 292. Lectures on the "History of Ukraine" reading at the second course of the social-history. Department of Education 1929/30 acad. R. Volume 2. 135 arch.] p.135.
14. Panteleimon Kulish: Materialy i doslidzh. (2000). / red.: M. H. Zhulynskyi; NAN Ukrainy. In-t I-ry im. T. H. Shevchenka. Lviv. vid-nia.[Materials and Researches].Lviv; New-York: Publishing House M. P. Kots, 413 p. [in Ukrainian].
15. Sarbei, (1993). V. Etapy formuvannia ukrainskoi natsionalnoi svidomosti (kinets KhVIII– KhIX st.) Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. [Stages of the formation of Ukrainian national consciousness (end of the XVIII-XIX centuries). Ukrainian historical journal. 1993. No. 7-8. C 3.] № 7–8. P. 3.
16. Tomashivskyi, S. (1922). Kulish i ukrainska natsionalna ideia. Pid kolesamy istorii: Narysy i statti. [Kulish and the Ukrainian national idea. Under the Wheels of History: Essays and Articles]. Lviv: Ukrainian word. 1922. P. 64-79.
17. Filiniuk A. H. (2010). Mizhnatsionalni vidnosyny v Pravoberezhnii Ukraini na mezhi KhVIII – XIX st. u konteksti politychnykh i sotsialno-stanovykh chynnykiv. Naukovi pratsi Kam"ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka: Istorychni nauky. Kam"ianets-Podilskyi: Oium [Interethnic relations in the Right-Bank Ukraine on the verge of the
- 18th - 19th centuries in the context of political and social factors. Scientific works of Kam "Kamenetz-Podolsk National University named after Ivan Ogienko: Historical Sciences], T. 20. P. 158-171.
18. Franko, I. Zibr. tv. u 50-ty tomakh T. 32. [Collection of works in 50 volumes. Vol.32] Kyiv: Naukova dumka, 1981. P. 152, 169. [in Ukrainian].
19. Sherekh, Yu. (Shevelov) (1991). Kulishevi lysty i Kulish u lystakh // Yurii Sherekh. Tretia storozha [Letters and Kulish in Letters // Yuri Sherekh. Third Watchman] Baltymor–Toronto: Smoloskyp im. V. Symonenka, P. 58, 59. [in Ukrainian].
20. Shynkaruk V.D., Shynkaruk O.V. (2019). Rol Panteleimona Kulisha v ukrainskomu kulturotvorenni. [The role of Panteleimon Kulish in Ukrainian culture.] National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald. Vol 3.
21. Ias, O. (2009). Istorychne pysmo Kulisha u svitli yoho intelektualnykh metamorfoz // Panteleimon Kulish: pysmennyk, filosof, hromadianyn.[The historical writing of Kulish in the light of his intellectual metamorphoses // Panteleimon Kulish: writer, philosopher, citizen. Kiev: Foundation for the Promotion of the Arts] Kyiv: Fond spryannia rozvytku mystetstv, 2009, 461, 501.

**ISSUES OF INTERETHNIC RELATIONS IN THE CREATIVE HERITAGE OF
PANTELEIMON KULISH**

L. V. Shynkaruk, O.V. Shynkaruk

Abstract. *The article deals with the problems of interethnic relations in the creative heritage of Panteleimon Kulish. It analyzes the views of scientists about the passionate patriot of Ukraine, who throughout his life proved his boundless love for his native land and relations with other states. In the article the content of ideological and thematic priorities of the worldview paradigm of P. Kulish was highlighted. The objective and subjective factors that influenced the formation of the writer's views on the problems of interethnic relations are clarified.*

The purpose of the scientific article is to study the problem of interethnic relations in the creative heritage of Panteleimon Kulish.

The result. *The activities of Panteleimon Kulish made a significant contribution to the development of Ukrainian culture, namely the development of Ukrainian prose, poetry, dramaturgy, literary translation, literary criticism, linguistics, scientific and literary speech, pedagogy, political and philosophical thought, and journalism.*

The tireless creative work of P. Kulish was aimed at enriching the culture and education of the Ukrainian people, raising their consciousness and national dignity. His role is powerful and indisputable. Thanks to his translations, Ukrainian literature became well-known in the world and brought the Ukrainian nation out of oblivion.

According to P. Kulish's opinion the condition for future harmonious relations between the Ukrainians, the Russians, and the Polish should be their full political equality, mutual respect for historical values, and free national and cultural development.

A comprehensive study of P. Kulish's views on various aspects of interethnic relations proved the originality of his thoughts on the development of relations between the Polish, the Ukrainians, the Russians, as well as the strategy of interethnic relations in the future. A considerable number of Panteleimon Kulish's ideas are topical today.

Keywords: *Panteleimon Kulish, interethnic relations, ideas of the state, state-legal viewpoint, worldview, history, language, culture*

METACOMMUNICATIVE CONTACT-ESTABLISHING TOPICALIZING QUESTIONS IN MODERN ENGLISH DIALOGIC DISCOURSE

I. V. GRABOVSKA, PhD in Philology, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: ivgrabovska@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4229-6298

Abstract. *The article focuses on the initial stage of the communicative contact. The paper examines functional and semantic properties of metacommunicative contact-establishing topicalizing questions as organizational means of dialogic discourse. The spectrum of metacommunicative contact-establishing themes realized by topicalizing questions in modern English dialogic discourse is suggested. Metacommunicative contact-establishing topicalizing questions regulate the flow of interaction, contribute to the realization of communicative feedback.*

Keywords: *metacommunicative contact-establishing topicalizing question, dialogic discourse, interaction, communicative contact, phatic communion*

Introduction. Modern linguistics is characterized by an increased interest in the study of functional properties of language units. The focus is on investigation of the linguistic means that are metacommunicative in their nature, i. e., contributing to the establishment, maintenance and termination of the communicative contact between interlocutors [1; 2; 3; 4; 5; 8; 9]. These linguistic means are represented by interrogative sentences used in speech to mark the beginning of a communicative act in time and space and we call them metacommunicative contact-establishing questions [5]. The importance of metacommunicative contact-establishing questions in the process of communication is undisputed, since metacommunicative questions perform vital functions in everyday communication, i. e., they ensure mutual understanding, build rapport to achieve effective interpersonal interaction. One of the main metacommunicative tasks that is solved at the stage of contact-establishment is the choice of a conversational topic. Our

investigation has shown that the linguistic realization of the solution of this metacommunicative task is the usage of metacommunicative contact-establishing topicalizing questions in our terminology [5].

Recent research and publications.

Metacommunicative means have been the objects of investigation in connection with the study of metacommunicative questions (T. Chkhe-tiani, I. Grabovska, Ya. Gnezdilova, E. Lindstrom, S. Shymberg, Yu. Filippova), metacommunicative units (A. Sinitsyna), phatic lexical means (S. Bykovskaya), phatic strategies (V. Fedotova), speech clichés (V. Stribizhev), contact-establishing speech clichés (A. Vlasova), speech stereotypes (A. Kutkova), means of the communicative contact (Yu. Egorova), regulative speech acts (O. Egorova), metacommunicative markers (E. Pigrova), or even such independently investigated metacommunicative elements as *Can you imagine that ...?, you know* (S. M. Croucher; L. Volkova). The aspects of research

include communicative, functional, pragmatic, and stylistic approaches to the analysis of the processes of metacommunication and phatic interaction. However, according to Ya. Gnezdilova [4], the lack of the unified approach to the classification of metacommunicative means is partly due to the fact that empirical research studies are normally focused exclusively on one or on a few metacommunicative markers.

The purpose of this research is 1) to systematize metacommunicative questions, which belong to the group of topicalizing questions; 2) to define the spectrum of interlocutors' regulatory actions through the mediation of metacommunicative contact-establishing topicalizing questions in modern English dialogic discourse.

To reach the objective of the research and accomplish its tasks, a number of general scientific **methods** (deduction, induction, analysis, and synthesis) as well as methods of linguistic analysis (pragmatic, discourse, speech act, and contextual analyses) are used.

Results. One of the main metacommunicative tasks, realized at the stage of establishment of the communicative contact with the help of metacommunicative contact-establishing topicalizing questions, is the choice of the contact-establishing topic of conversation (11,9%) [5]. A set of communicative topics at the stage of contact establishment is usually associated with the communicative situation, i. e., the set of conversational partners, their actions, motives and goals. Small talk is characterized by an extremely wide thematic palette, since almost anything in interlocutors' interests can serve as the topic of conversation. The theme for discussion can be objects of the surrounding world, spatial, temporal, cultural, information objects, phenomena, etc. It is important to note that the presentation and development of these topics usually has an anthropocentric

orientation, i. e., the conversation revolves around people who become the focus of communication. Reflection of interlocutors' personality and character, way of life, sphere of activity, social status become the central communicative theme of phatic communion.

There are topics of personal and non-personal character. The personal topics include the following subjects: family, children, relatives and friends, health, holidays, trips, employment, studies, pets, plans for the future, etc. To the non-personal sphere of interlocutor belong: 1) the themes of the most general nature: weather, "random" topics related to the situation of the objective reality at the time of communication; 2) themes of social character: topical cultural events.

There is the one-sided opinion of the researchers that a universal and safe topic for the British is a commentary on the weather [8, p. 48; 9, p. 135]. It is important means for maintaining the communicative contact avoiding uncomfortable silence. The weather is usually the topic of conversation for total strangers. In addition, interlocutors are resorted to talk about the weather in cases of complete divergence of their interests or lack of common background. For example:

(1) [When I arrived at a grocery store, a jovial middle-aged woman met me at the door...]

Mary: Come, come, follow me. I'll put on the kettle and we can have a cuppa. Isn't it hot today? [She said in an attempt to put me at ease.]

Thelma: Yes, the hottest day of the year, I wouldn't be betting.

Mary: Then you must be thirsty. My name is Mary. What's yours?

Thelma: Thelma Young (R. Stokes. *Thelma's Cottage*, p. 82-83).

Conversation about the weather (Isn't it hot today?) is a neutral topic of interaction for total strangers who have just met in a grocery store and established the communicative contact.

As our research has proved, comments on the weather are interrogative constructions in the form of tag-questions. The pragmatic analysis of tag-questions revealed the specifics of their functioning in the communicative process at the stage of contact establishment, i. e, they accomplish the illocutionary force of an invitation or an offer to agree with the propositional content of the affirmative part of the tag-question, as in the example:

(2) Stranger: Hello. Lovely weather, isn't it?

Sandra: Yes, beautiful.

Stranger: American?

Sandra: Yes.

Stranger: On holiday?

Sandra: Yes (A. Ingham. *Lazy Friends*, p. 22).

In the above fragment the interlocutors, previously unfamiliar with each other, are faced with the problem of finding a subject of interaction in the situation of getting acquainted on the seacoast. The initiator of communication (the young writer) solves this problem easily, using one of the most neutral and typical for the British topics to establish the communicative contact – the weather (*“Lovely weather, isn't it?”*).

The topics of conversation for interlocutors who are well acquainted with each other can be family relationships, the feelings of their relatives or close friends. As a rule, within a small talk, none of the communicative themes gets real development, details are avoided. Even if one has to talk about something negative it is pronounced in a friendly or humorous way as well as without mentioning details, because in any case the information reported is not important in itself, but as means of contact establishment. Example:

(3) [It's coming from a small television a night security guard is watching. But when he sees Billy approaching, he quickly shuts it off.]

Billy: It's okay, Joe, you can leave it on. It's no big deal.

Security Guard: No, it's okay, I don't need to watch it.

Billy: How's Meg?

Security Guard: She's good, thanks.

Billy: And the boys?

Security Guard: They're good. Everybody's good.

Billy: That's good. Night.

Security Guard: Night, Billy. That was a good season (S. Zaillian, A. Sorkin *Moneyball*).

The discussion of interlocutors' plans for the future, the question about their recent past, or current actions serve as a favorable ground for the further development of spoken interaction among conversational partners who know each other very well. For example:

(4) [Everyone is rushing to class. Evan hurries through the halls and finds Helen at her locker.]

Evan: Hey Helen! Hold up. Did you hear about the party tonight?

Helen: Yeah, I just heard. It sounds sweet. You're not coming, are you?

Evan: No, no, I am. That's why I came looking for you... (S. Rogen, E. Goldberg. *Superbad*)

The foremost topic of small talk is the conversation about interlocutors themselves. This fact is emphasized in all modern studies devoted to the study of the genre of small talk, as well as numerous manuals for mastering the maintenance of small talk, the authors of which note that this rule is based on the principle “People like to talk about themselves” [11, p. 824; 13, p. 109]. The contact-establishing metacommunicative questions express the interlocutor's interest in the partner of communication contributing to the development of spoken interaction, as in the example:

(5) [Ringing.]

Joanna: Hello, Felicia? This is Joanna, how are you?

Felicia: Oh my God! Joanna how are you doing? I haven't heard from you in ages.

Joanna: I am fine Felicia. How are things over there?

Felicia: I have bad news Joanna. Raul has been arrested! (M. R. Iuliano. Joanna, p. 96)

Metacommunicative contact-establishing topicalizing questions are the bearers of thematic information. Thematic information is inherent to any coherent spoken interaction. The topic of interaction occurs in the form of a macroproposition or macrostructure. Thematic information is realized through separate utterances; its deployment obeys the principle of linearity of speech, the characteristic feature of which is the global, hierarchical (vertical) organization [1; 3]. Metacommunicative topicalizing questions set the subject of dialogic discourse making the interlocutor change the topic of conversation smoothly and regulate the flow of interaction taking into account the interlocutor's character and personality traits.

Conclusions and discussion. The metacommunicative contact-establishing topicalizing questions carry out regulation at organizational, thematic and illocutionary-intentional levels. At the level of the organization of dialogic discourse with the help of topicalizing questions conversational partners regulate social relations within a certain communicative act, i. e., they establish social-etiquette contact and also affect the emotional tone of interaction, i. e., establish psychological contact. By setting social and psycho-emotional parameters of a certain act of spoken interaction, topicalizing questions regulate the thematic content of interaction. Using topicalizing questions the speaker influences the listener's intentions, modifying them in accordance with their purpose, thus implementing illocutionary intentional regulation of dialogic discourse. Regulatory activity implemented via contact-establishing

topicalizing questions is of cooperative nature, which is achieved through the strategy of contact establishment and its tactics. Investigation of contact-establishing metacommunicative topicalizing questions in modern English professional discourse may be of special scientific interest in upcoming papers.

References

1. Branco, A. U. (2004). Communication and metacommunication in human development. New York, Age publishing, 318.
2. Chkhetiani, T. D. (1987). Lingvisticheskie aspekty faticheskoy metakommunikatsii [Linguistic aspects of phatic metacommunication]. *Candidate's thesis*. Kyiv, KNLU, 203 [in Russian].
3. Crystal, D. (1987). Concepts of language development: a realistic perspective. *Language development and disorders*, 42–52.
4. Gnezdilova, Ya. (2017). Autonomous metacommunicative lexicon and its specifics in manipulative discourse. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The Journal of the University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw: De Gruyter Open, vol. II(1), 42–89. DOI:10.1515/lart-2017-0002
5. Grabovska, I. V. (2014). Metakomunikatyvni pytannia v suchasnomu anglo-movnomu dialogichnomu dyskursi: semantyka i pragmatyka [Metacommunicative questions in modern English dialogic discourse: semantics and pragmatics]. *Candidate's thesis*. Kyiv, KNLU, 223 [in Ukrainian].
6. Ingham, A. (2010). *Lazy friends*. Durham, Strategic book publishing, 142.
7. Iuliano, M. R. (2004). *Joanna*. Maitland, Xulon press, 424.
8. Leech, G. (1983). *Principles of pragmatics*. London, Longman, 250.
9. Leech, G. (1977). *Semantics*. Harmondsworth, Penguin, 386.
10. Rogen, S., Goldberg E. (2006). *Superbad*. URL:

<http://www.imsdb.com/scripts/Superbad.html>

11. Stenström, A.-B. (1988). Questions in conversation. *Questions and questioning*. Berlin; New York, Mouton de Gruyter, 304–326.

12. Stokes, R. (2006). *Thelma's cottage*. New York, Lulu, 184.

13. Wagner, K. A. (1977). Sprechstrategie – illokution versus sprechakt-Illokution. *Deutsche sprache*. N 5. 126–140.

14. Zaillian, S., Sorkin A. (2011). *Moneyball*. URL: <https://www.scriptdelivery.net/source/resources/screenplays/moneyball-screenplay.pdf>

МЕТАКОМУНІКАТИВНІ КОНТАКТОВСТАНОВЛЮВАЛЬНІ ПИТАННЯ-ТОПІКАЛІЗАТОРИ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

I. В. Грабовська

Анотація. У статті розглядається стадія встановлення мовленнєвого контакту. Визначаються функціонально-семантичні особливості контактовстановлювальних метакомунікативних питань як засобу організації діалогічного дискурсу. Розроблено спектр метакомунікативних контактовстановлювальних тем, які реалізуються за допомогою питань-топікалізаторів у сучасному англomовному діалогічному дискурсі. Метакомунікативні контактовстановлювальні питання-топікалізатори регулюють хід інтеракції, забезпечують зворотний зв'язок у процесі спілкування.

Ключові слова: метакомунікативне контактовстановлювальне питання-топікалізатор, діалогічний дискурс, інтеракція, мовленнєвий контакт, фатичний дискурс

УДК 81'282.4: 811.162.1(477)

UKRAINIAN AND RUSSIAN BORROWINGS IN POLISH OF THE PETTY NOBILITY VILLAGE OF DOROHAN IN ZHYTOMYR REGION

O. V. ZAKHUTSKA, PhD: Doctor of Arts in Linguistics, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: oksana.zov@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9766-0683

Abstract. *The article presents Ukrainian and/or Russian borrowings used by Poles living in a small petty nobility village in Zhytomyr region in Ukraine in comparison with some other Polish dialects in the same territory. There are excerpted and analyzed 121 borrowed words divided into several thematic groups: “General notions” – e.g. budzień ‘workday’, nazad ‘back’, semia ‘family’; “Person and his characteristics” – e.g. durny ‘foolish, stupid, silly’, harny ‘nice, beautiful’, Kacap ‘of Russian nationality’, pjanica ‘drunkard’; “Activities and physical condition” – e.g. rozpowiadać ‘to tell’, wzuć się ‘to put on one’s shoes’, otdychiwać ‘to have a rest’; “Feelings, emotions and behaviour” – e.g. przezierać ‘to despise, disdain’, swarzyć się ‘to argue, quarrel’, wołnować się ‘to worry about’; “Food, dishes and kitchenware” – e.g. hreczka ‘buckwheat’, deruny ‘potato pancakes’, kastrulka ‘saucepan’; “State, administration and policy” – e.g. pensja ‘retirement’, partyjny ‘belonging to a party’, bryhadir ‘brigadier’.*

Among the borrowings words of Ukrainian origin prevail – there are 59 of them, i.e. about 49%; there are 42 lexical units of possible Ukrainian and/or Russian origin, i.e. about 35%, and 20 lexemes of strictly Russian origin, i.e. 16%.

The comparison with other Polish dialects in Ukraine showed that out of 121 analyzed words 91 words are known and used also in other neighbouring settlements, what constitutes 75%. The most similarities – 59 words, i.e. about 49%, have been noted with the petty nobility dialect of Siaberka and peasant Oleshkivtsi and Hrechany.

Keywords: *Polish in Ukraine, petty nobility, peasant, borrowing*

Introduction. The Polish language, brought to Ukraine in the 16th-19th c. from ethnic Poland and preserved until now, is an important and unique part of the mutual Polish-Ukrainian cultural heritage. Before the World War II, Polish in Ukraine was spoken in various places. Currently, the situation is changing: compact Polish-speaking areas became less frequent and even relic, especially in the area left to the river Zbruch that belonged to the Russian Empire already since the end of the 18th c.

Recent research and publications.

The research conducted so far on the Polish language in Ukraine has shown

that it reflects the local Poles’ former state origin: peasant (*chłopi*) or petty nobility (*szlachta*). There have been published several monographic studies on phonetics and inflection system as well as on vocabulary of peasant dialects in Ukraine [cf. 5, p. 25–31], while the knowledge of Polish spoken by descendants of petty nobility is still scarce, limited to separate articles and one monograph on vocabulary of one dialect [14, p. 18–21]. Thus, it requires further theoretical and practical studying on a vast material basis from different places.

Dorohan is a Polish petty nobility village in Zhytomyr region, 68 km to the west of Zhytomyr. The phonetic and inflectional features of its Polish language were generally presented by Yulia Yavorska as part of her research on the language of several Polish dialects in that territory and further described by Ewa Dzięgiel along with the history of the village, founded probably at the end of the 18th – the beginning of the 19th c. [3]. There was also analyzed one thematic layer of Dorohan vocabulary concerning food and culinary in comparison with the corresponding vocabulary of some other Polish dialects in Ukraine [13]. The necessity of considering vocabulary, both borrowed and native, from the point of view of its functioning and thematic variation was repeatedly pointed out by Janusz Rieger [7; 8]. The first steps in this direction were made by Aleksandra Krawczyk[-Wieczorek] on the example of peasant dialect of Matskivtsi in Podilia [5; 9], Liudmyla Yanushevska and Oksana Zakhutska [4; 10; 12; 13], and Viktoriia Cherniak [2].

The purpose of this article is to present Polish vocabulary of Dorohan from the perspective of Ukrainian and Russian borrowings that inevitably appear in various thematic scopes in comparison with other Polish dialects in Ukraine. Such a description will become the next step in studying Polish vocabulary of descendants of petty nobility in Ukraine and will benefit to making its generalized vision in the future.

Data and methods. The material for this analysis was extracted from the texts recorded in Dorohan in 2002-2003 by A. Krawczyk[-Wieczorek], Marta Gugala and Genowefa Tymbrowska within the dialectical research conducted under the supervision of Prof. J. Rieger. This is

a total of more than 10 hours of recordings (over 200 pages of typescript) from five respondents: KS22, MJ27, SB32, HR42, and JS49 (the digits indicate the year of birth).

The borrowings are presented thematically in comparison with corresponding vocabulary of neighbouring inhabitants of Siaberka (abbreviation: Siab) [11] and respondents of the petty nobility origin from Sataniv on the Zbruch River (abbreviation: Sat) [6] as well as with the vocabulary used in some peasant villages: in Oleshkivtsi and Hrechany based on the vocabulary by Iwona Cechosz-Felczyk (abbreviations: Oleshk, Hrech) [1], and in nearby Matskivtsi following A. Krawczyk[-Wieczorek] (abbreviation: Matsk) [5]. Within the defined thematic groups, words are given alphabetically, mostly in the basic form. Nouns, recorded only in plural, are given unchanged, similarly are described diminutives. Nouns (including diminutives) inevitably prevail, with a few adjectives and verbs.

Results. There have been excerpted 121 Ukrainian and/or Russian borrowings, including a few archaic, regional, and dialect Polish words that have parallels in contemporary Ukrainian and Russian (marked with an asterisk *). The lexemes are provisionally divided into several thematic groups; the division is dictated by the available material and some of its aspects can be developed and completed.

General notions [13]

- budzień** 'workday', Ukr./Rus. *бүдзень* ▲ Siab; Oleshk
bukwa 'letter', Ukr./Rus. *бүква* ▲ Sat; Oleshk, Hrech, Matsk
chibla 'unless, except', Ukr. *хїбля* ▲ no record
chutko 'quickly, soon', Ukr. *хлутко* ▲ no record

kilko 'how many, a few', Ukr. dial. *кілько* ▲ Siab; Oleshk, Hrech, Matsk

koncze 'for certain; very, extremely', Ukr. *конче* ▲ no record

kudly 'where', Ukr. *куди* ▲ Siab

nazad* 'back', Ukr./Rus. *назад* ▲ Siab; Oleshk, Hrech, Matsk

nikudy 'nowhere', Ukr. *нікуди* ▲ Siab

odczynięty 'open', Ukr. *відчинений* ▲ Oleshk

posydeńki 'get-together', Ukr. *посиденьки* ▲ no record

semia 'family', Ukr. dial. *сем'я* (lit. *сім'я*, cf. Rus. *семья*) ▲ Siab; Sat; Oleshk, Hrech, Matsk

tudly 'there', Ukr. *туди* ▲ Siab; Hrech

Person and his characteristics [25]

chazajka 'housewife; hostess', Ukr. *хазяйка*, Rus. *хозяйка* ▲ Sat; Oleshk *chadzajka*, Hrech, Matsk

doglądzony 'taken care of; well-attended', cf. Ukr. *доглянутий* ▲ no record

durny 'foolish, stupid, silly', Ukr. *дурний* ▲ Oleshk, Matsk

dziatki* dim. 'children', cf. Ukr. *дитки*, Rus. *детки* ▲ Siab

gładki 'stout, fat', Ukr. *гладкий* ▲ Oleshk

harny, dim. **harniuni** 'nice, beautiful', Ukr. *гарний*, dim. dial. *гарніуній* ▲ Sat

Kacap 'of Russian nationality', Ukr. *кацап* ▲ no record

krepki 'sound, strong', Ukr. pot. *крепкий*, Rus. *крепкий* ▲ Oleshk, Hrech, Matsk

ludzina 'person', Ukr. *людина* ▲ Siab; Oleshk, Hrech, Matsk

mołodycia, **mołodyca** 'young married woman', Ukr. *молодиця* ▲ Oleshk, Hrech, Matsk

nierodny 'unrelated', Rus. *неродной* ▲ Oleshk

łopytny 'experienced', Rus. *опытный* ▲ no record

ɓjanica 'drunkard', Rus. *пьяница* ▲ Siab; Oleshk, Hrech, Matsk

Polaczka 'Polish woman', Ukr./Rus. *полячка* ▲ Sat; Oleshk, Matsk

poprawić się 'to put on weight', Ukr. *поправитися*, Rus. *поправиться* ▲ no record

posłuchniany 'obedient', Ukr. *послухняний* ▲ no record

przyпытalski 'open-hearted, polite', cf. Ukr. *припитливий* ▲ no record

pusty 'light-headed, thoughtless', Ukr. *пустий* ▲ no record

robotiaszczy 'hard-working', Ukr. *роботящий*, Rus. *работящий* ▲ no record

sierjozny 'serious', Ukr. *серйозний*, Rus. *серьёзный* ▲ no record

spletnica 'gossip, newsmonger', Rus. *сплетница* ▲ Sat

splucha 'sleepyhead', Ukr. *сплюха* ▲ no record

uczony 'learned, erudite', Rus. *учёный* ▲ Siab

wzrosły 'adult, grown-up', Rus. *взрослый* ▲ Siab; Oleshk, Hrech, Matsk

zameżny 'wealthy, affluent', Ukr. *заможний* ▲ Hrech *zamożny*

Activities and physical condition [12]

dawić się 'to choke', Ukr. *давитися*, Rus. *давиться* ▲ Siab; Hrech

nahodować dk 'to feed', Ukr. *нагодувати* ▲ Oleshk, Hrech

nakormić dk 'to feed', Ukr. *накормити* ▲ no record

obidać ndk 'to have lunch/dinner', Ukr. *обідати*, cf. Rus. *обедать* ▲ no record

otdychiwać 'to have a rest', Rus. *отдыхать*, Ukr. pot. *віддохати* ▲ Sat

porozkidać 'to scatter, throw', Ukr. *порозкидати* ▲ no record

rozpluszczyć 'to open one's eyes', Ukr. *розпліющити* ▲ no record

rozpowiadać 'to tell', Ukr. *розповідати* ▲ Siab; Sat; Oleshk, Hrech

śniadać* ndk / **pośniadać** dk 'to have breakfast', Ukr. *снідати* ▲ Oleshk, Hrech

spożywać 'to eat, consume', Ukr. *споживати* ▲ Siab; Sat

wieczerać* 'to have supper', Ukr. *вечеряти* ▲ Oleshk, Hrech

wzuć się 'to put on one's shoes', Ukr. *взутися* ▲ Oleshk

Feelings, emotions and behavior [13]

bażać 'to want, wish', Ukr. *бажати* ▲ Siab; Oleshk, Hrech, Matsk

drużyć 'to be friends', Ukr. *дружити*, Rus. *дружить* ▲ no record

myrzyć się 'to reconcile; to leave peacefully', Ukr. *миритися*, Rus. *мириться* ▲ Siab *mirzyć się*

naśmiewać się 'to mock', Ukr. *насміватися*, Rus. *насмехаться* ▲ no record

niedowolny 'dissatisfied, displeased', Ukr. *пот. недовольний*, Rus. *недовольный* ▲ no record

przezierać 'to despise, hold in contempt; disdain', Rus. *презирать* ▲ Sat

spletni 'rumours', Rus. *сплетни* ▲ Matsk

swarzyć się 'to argue, quarrel', Ukr. *сваритися* ▲ Siab; Oleshk, Matsk

turbować się 'to worry about, feel disturbed', Ukr. *турбуватися* ▲ Oleshk

uważać 'to respect, honour', Rus. *уважать* ▲ Sat; Oleshk

wołnować się 'to worry about, feel disturbed', Rus. *волноваться* ▲ Siab (cf. Hrech *wołnienie*)

zabocić się 'to take care of, look after', Rus. *заботиться* ▲ no record

znuszczać się 'to mock at; humiliate', Ukr. *знущатися* ▲ Oleshk, Hrech

Food, dishes and kitchenware [34]

charcze pl 'food', Ukr. *сг харч*, pl *харчі* ▲ Siab

chlibyna 'a loaf of bread', Ukr. *хлібина* ▲ no record

chłódek 'jellied minced meat', cf. Ukr. *холодець*, Rus. *холодец* ▲ Siab (cf. Sat Ukr. *cholodec*, *cholodiec*, *studzień*, Matsk Ukr. dial. *drahla*)

czaj 'tea', Ukr./Rus. *чай* ▲ Siab; Oleshk, Hrech, Matsk

czerpaczek dim. 'ladle', Ukr./Rus. dim. *черпачок* ▲ Siab; Oleshk, Hrech

deruny 'potato pancakes', Ukr. *дєрунї* (Ip *дєрун*) ▲ Siab; Hrech

hreczanny 'buckwheat', Ukr. *гречаний* ▲ Siab; Sat; Oleshk, Hrech

hreczka 'buckwheat', Ukr. *гречка* ▲ Siab; Sat; Oleshk, Hrech

kartofla 'potatoes', Ukr. dial. *картофля* ▲ Siab; Sat; Oleshk, Hrech

kartoszka 'potatoes', Rus. *картошка* ▲ Hrech

kastrulka dim. 'saucepan', Ukr. dim. *кастрюлька* ▲ Siab; Sat; Oleshk, Hrech, Matsk

kisły 'sour milk', Ukr. *кислий*, Rus. *кислый* ▲ Siab; Hrech

kopczony 'bloated', Ukr. *кочлений*, Rus. *кочленный* ▲ Siab; Hrech Rus. *карцзону*

krużka 'cup', Rus. *кружка* ▲ Hrech

kukuruza 'maize, corn', Rus. *кукуруза* ▲ Siab; Sat; Oleshk, Hrech, Matsk

mysnik 'dresser', Ukr. *мисник* ▲ Siab

pampuszki pl 'pancakes', Ukr. *пампушки*, Rus. *пампушки* ▲ Siab; Oleshk

pasznia 'crop', Ukr. *пашня* ▲ Siab

plyta 'kitchen range, cooker', Ukr. *плита* ▲ Siab; Oleshk, Matsk

plytka 'electric stove', Ukr. *плитка*
 ▲ Siab; Oleshk **posuda** 'tableware, dishes', Rus. *посуда*, cf. Ukr. *посуд* ▲ Siab; Oleshk, Hrech, Matsk
pszono 'millet meal', Ukr. *пшон'о* ▲ Siab; Oleshk, Hrech
rys 'rice', Ukr. *рис* ▲ Siab; Hrech, Matsk
skibka 'a piece of bread', Ukr. *ск'ибка* ▲ Siab; Hrech
sup 'soup', Ukr./Rus. *суп* ▲ Oleshk, Hrech, Matsk
śniadanek 'breakfast', Ukr. *сніданок* ▲ Siab; Oleshk, Hrech (along with *śniadanie*)
tariika 'plate', Ukr. *тарілка* ▲ Oleshk Rus. *тарелка*
tuchly 'rotten, bad', Ukr. *т'ухлий*, Rus. *т'ухлый* ▲ Siab; Hrech
tuszonka 'tinned stewed meat', Ukr. *тушонка*, Rus. *туш'енка* ▲ Siab; Oleshk, Hrech, Matsk
uksus 'vinegar', Rus. *уксус* ▲ Hrech
wermyszal 'spaghetti', Ukr. *вермиш'ель* ▲ Hrech Rus. *wiermiszel*
wkusny 'delicious, tasty', Rus. *вкусный* ▲ Hrech, Matsk
zyr 'fat', Ukr./Rus. *жир* ▲ Siab; Sat; Oleshk, Hrech, Matsk
zyrny 'fatty', Ukr. *ж'ирний*, Rus. *ж'ирный* ▲ Siab; Sat; Oleshk, Hrech
State, administration and policy [24]
batkiwszczyna 'fatherland', Ukr. *батьківщина* ▲ Oleshk, Hrech
brygadirowa 'here: brigadier's wife', Ukr./Rus. *бригадирова* ▲ no record
bryhadir 'brigadier', Ukr./Rus. *бригадир* ▲ Oleshk, Hrech, Matsk
glodowka, holodowka 'famine of 1946', Ukr./Rus. *голод'овка* ▲ Oleshk, Hrech, Matsk
kolektyw 'collective farm', Ukr. *коллектив* ▲ Siab; Oleshk, Hrech
kolhosp 'collective farm', Ukr. *колгосп* ▲ Sat; Oleshk, Hrech, Matsk

kooperacja 'village shop', Ukr. dial. *кооперація* ▲ no record
manaszka, monaszka 'nun', Rus. *монашка* ▲ Matsk
maszyna 'car', Ukr./Rus. *машина* ▲ Siab; Oleshk, Hrech, Matsk
matuszka 'priest's wife', Ukr./Rus. *матушка* ▲ no record
modistka 'milliner, modiste', Rus. *модистка* ▲ no record
partiejny '(belonging to) party', Ukr. *партійний*, Rus. *партийный* ▲ no record
passport 'passport, ID card', Ukr./Rus. *паспорт* ▲ Siab; Sat; Oleshk, Matsk
patron 'cartridge', Ukr./Rus. *патрон* ▲ no record
pensja 'pension', Ukr. *пенсія* ▲ Siab; Sat; Oleshk, Hrech, Matsk
razwiedka 'reconnaissance', Rus. *разведка* ▲ no record
represiwac 'to subject to repression', Ukr. *репресувати*, Rus. *репрессировать* ▲ Siab; Matsk
sawiecka wlast 'Soviet government', Rus. *советская власть* ▲ Siab; Sat; Oleshk, Hrech, Matsk
silrada 'rural council', Ukr. *сільська рада* ▲ Siab; Sat; Oleshk, Hrech, Matsk
soldat 'soldier', Ukr./Rus. *солдат* ▲ Siab; Sat; Oleshk, Hrech
stancija 'station', Ukr. *станція*, Rus. *станция* ▲ Siab; Sat; Oleshk, Hrech, Matsk
turma 'prison', Ukr. *тюрма*, Rus. *тюрьма* ▲ Siab; Sat; Oleshk
towarniak 'goods wagon', Ukr./Rus. *товарняк* ▲ Oleshk, Hrech, Matsk
zbery 'meeting, gathering', Ukr. *збори* ▲ Siab; Oleshk, Hrech
 The analyzed lexical borrowings (121 units) are presented thematically. "General notions" group is not numerous (13); borrowings here denote time, space and direction – e.g. *budzień, kudły, nikudy*,

nazad, as well as words like *semia* and *posydeńki*.

“Person and his characteristics” group is twice bigger (25); it includes borrowings connected with people and their personalities – e.g. *chazajka*, *ludzina*, *mołodycia*, *uczony*, as well as characteristics based on one’s nationality – e.g. *Kacap*, *Polaczka*, appearance – e.g. *gładki*, *krepki*, *harny*, *doglądzony*, traits of character – e.g. *durny*, *przyptalski*, *sierjozny*, *pusty*, and habits – e.g. *pjanica*, *spl’etnica*, *splucha*, etc. Here nouns and adjectives prevail (9 and 15 words) with only one verb *poprawić się* noted.

“Activities and physical condition” group (12) presents a few borrowings naming people’s everyday actions – e.g. *rozpowiadać*, *spożywać*, *wzuć się*, and physical condition – e.g. *dawić się*, *oddychiwać*, etc. All of them are verbs.

“Feelings, emotions and behaviour” group (13) contains mostly verbs, but for one noun and one adjective, denoting a person’s emotional state and behavior – e.g. *bażać*, *drużyć*, *myrzyć się*, *przeziierać*, *swarzyć się*, *wołnować się*, *niedowolny*, *spletni*, etc.

“Food, dishes and kitchenware” group is the most numerous one (34); includes borrowings denoting food and food products – e.g. *hreczka*, *kartofla*, *kukuruza*, *pasznia*, dishes and their ingredients – e.g. *chłódek*, *deruny*, *pampuszki*, *tuszonka*, as well as names of kitchenware used in people’s everyday life – e.g. *czerpaczek*, *kastrulka*, *krużka*, *mysnik*.

“State, administration and policy” group (24) presents borrowings related to authorities and their activities, including historic ones – e.g. *pensja*, *pasport*, *kołhosp*, *kolektyw*, *partiejny*, *sawiecka włas’*, *zборы*; also names of professions and military notions can be

found here – e.g. *bryhadir*, *modistka*, *sołdat*, *patron*.

Among the borrowings words of Ukrainian origin prevail – there are 59 of them, i.e. about 49%; there are 42 lexical units of possible Ukrainian and/or Russian origin, i.e. about 35%, and 20 lexemes of strictly Russian origin, i.e. 16%.

The comparison with other Polish dialects in Ukraine showed that out of 121 Ukrainian and/or Russian borrowings noted in Dorohan 91 words appear also in other Polish places in the same territory, what constitutes 75%. The most parallels have been found with the neighbouring petty nobility Siaberka – 59 words and peasant Oleshkivtsi and Hrechany – 59 and 58 words, i.e. about 49% correspondingly. Fewer similarities have been noted between respondents from the petty nobility from Sataniv – 27 words, i.e. 22%, and peasant Matskivtsi – 38 words, i.e. 31%. The existence of “newer” borrowings in the vocabulary of Dorohan may be explained by their latest provenance and growing Ukrainian and/or Russian influences.

Conclusions and discussion. The article presents a not described before borrowed vocabulary of the petty nobility dialect of Dorohan in comparison with other Polish dialects in Ukraine. The analyzed linguistic material can become the basis for further cultural, ethnographic or anthropological research in the conditions of irreversible disappearance of Polish in the former South-Eastern Poland.

References

1. Cechosz-Felczyk, I. (2004). Słownictwo gwary Oleszkowiec i Hreczan (Greczan) na Podolu [Vocabulary of Oleshkivtsi and Hrechany (Grechany) dialects in Podilia]. Kraków: Lexis, 397.
2. Cherniak, V. (2017). Nazwy odzieży w Wójtowcach na Podolu na tle określeń w wybranych gwarach polskich

na Ukrainie [Garment names in Wojtowce in Podolia in comparison with other Polish dialects in Ukraine]. *Slavia Orientalis*, Vol. LXVI, No. 4, 687–708.

3. Dzięgiel, E. (2007). Dorohań [Dorohan]. J. Rieger, I. Cechosz-Felczyk, E. Dzięgiel, *Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku [The Polish language in Ukraine at the end of the 20th c.]*. Cz. 2. *Polszczyzna w Lwowskim, Żytomierskim i na Podolu. Teksty*. Kraków: Lexis, 223–234.

4. Januszczyńska, L., Zakhutska, O. (2012). Obrzędowa leksyka weselna wybranych wsi szlacheckich i chłopskich za Zbruczem (na przykładzie wsi Siaberka i Hreczany) [Wedding vocabulary of chosen noble and peasant villages to the left of the Zbruch river (on the example of Siaberka and Hrechany villages)]. *Język polski dawnych Kresów Wschodnich. Polskie dziedzictwo językowe na dawnych Kresach [The Polish language of the former Eastern Borderlands. Polish linguistic heritage in the former Borderlands]*. Vol. 5, ed. Ewa Dzięgiel, Katarzyna Czarnecka and Dorota A. Kowalska. Warsaw: Wydawnictwo Naukowe Semper, 93–101.

5. Krawczyk, A. (2007). Zapożyczenia leksykalne w sytuacji wielojęzyczności. Ukrainizmy i rusycyzmy w gwarze Maćkowiec na Podolu [Lexical borrowings in the situation of multilingualism. Ukrainian and Russian borrowings in Matskivtsi dialect in Podilia]. Warsaw: DiG, 157.

6. Modzelewska, R., Rieger, J. (2008). Słownictwo gwary Satanowa nad Zbruczem [Vocabulary of Sataniv dialect at the Zbruch river]. *Słownictwo kresowe. Studia i materiały*, ed. J. Rieger, Warsaw, 270–366.

7. Rieger, J. (2004). Jak badać współczesne słownictwo kresowe? [How to study modern Polish vocabulary in the former Eastern Borderlands?]. *Studia nad*

polszczyzną kresową, Vol. XI, ed. J. Rieger. Warsaw: Wydawnictwo Naukowe Semper, 23–33.

8. Rieger, J. (2012). O słownictwie dzisiejszej polszczyzny na Ukrainie i metodach jej badania [On vocabulary of modern Polish in Ukraine and methods of its studying]. *Prilozi na Oddelenieto za lingvistika i literaturna nauka pri MANU*, br. 37/II/2011, ed. M. Mirkulovska. Skopje, 121–128.

9. Wieczorek, A. (2011). Słownictwo polskiej gwary kresowej na przykładzie Maćkowiec na Podolu. Charakterystyka funkcjonalna [The vocabulary of the Polish dialect on the example of Matskivtsi in Podolia. Functional characteristics]. Warsaw, 314. [doctoral thesis]

10. Zakhutska, O. (2011). Jeszcze o słownictwie kresowym (próba porównania idiolektów szlacheckich i chłopskich na Podolu) [Once again on vocabulary in the former Eastern Borderlands (an attempt to compare noble and peasant idiolects in Podolia)]. *Język polski*, XCI, 5, 352–363.

11. Zakhutska, O. (2015). *Polszczyzna drobnoszlacheckiej wsi Siaberka na Wołyniu. Słownictwo [The Polish language of petty nobility village of Siaberka in Volhynia. Vocabulary]*. Warsaw: Wydawnictwo DiG, 200.

12. Zakhutska, O. (2017). Names of family relations in petty nobility village of Siaberka in Zhytomyr region. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seria : Filolohichni nauky, Vyp. 272*, 23–29.

13. Zakhutska, O. (2018). Słownictwo kulinarne gwary polskiej wsi Dorohań w Żytomierskim [Culinary vocabulary of the Polish dialect of Dorohan in Zhytomyr region]. *Slavia Orientalis*, Vol. LXVII, No. 2, 325–349.

УКРАЇНСЬКІ ТА РОСІЙСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ ДРІБНОШЛЯХЕТСЬКОГО СЕЛА ДОРОГАНЬ НА ЖИТОМИРЩИНІ

О. В. Захуцька

Анотація. У статті представлено українські та/або російські запозичення, вживані у польській мові мешканців невеликого дрібношляхетського села Дорогань у Житомирській області, у порівнянні з лексикою деяких сусідніх польських говірок в Україні. Проаналізовано 121 запозичення, які поділено на кілька тематичних груп: «Загальні поняття» – напр. *budzień* ◇ укр. будень, *paźad* ◇ укр. наз'ад, *semia* ◇ укр. сім'я; «Людина та її характеристики» – напр. *durny* ◇ укр. дурний, *harny* ◇ укр. гарний, *Kasap* ◇ укр. кац'ап, *pjanica* ◇ укр. п'яниця, рос. п'яница; «Дії та фізичний стан» – напр. *rozpowiadać* ◇ укр. розповідати, *wziąć się* ◇ укр. вз'утися, *oddychiwać* ◇ рос. отдых'ать, укр. розм. одих'ати; «Почуття, емоції та поведінка» – напр. *przeziwać* ◇ рос. презир'ать, *swarzyć się* ◇ укр. свар'итися, *wołnować się* ◇ рос. волнов'аться; «Їжа, продукти харчування та посуд» – напр. *hreczka* ◇ укр. гречка, *deruny* ◇ укр. дерун'и, *kastrulka* ◇ укр. каструлька; «Держава, адміністрація та політика» – напр. *pensja* ◇ укр. пенсія, *partiejny* ◇ укр. партійний, рос. партийный, *bryhadir* ◇ укр./рос. бригад'ир.

Серед запозичень переважають українізми – 59 лексичних одиниць, тобто близько 49 %; 42 лексичні одиниці, тобто близько 35 %, можуть походити як з української, так і з російської мов; 20 лексичних одиниць, тобто 16 %, запозичено з російської мови.

Порівняння з іншими польськими діалектами в Україні показало, що з 121 запозичення 91 слово використовується також в інших сусідніх територіях, що становить 75%. Найбільше подібностей – 59 слів, тобто близько 49%, було відзначено з сусіднім дрібношляхетським селом Сяберка та холопськими селами Олешківці і Гречани, що знаходяться поблизу Хмельницького.

Ключові слова: польська мова в Україні, дрібна шляхта, холоп («селянин»), запозичення

**РАННЬОБАРОКОВІ МОТИВИ СИНТЕЗУ
ПОЧУТТЄВОГО ТА РАЦІОНАЛЬНОГО В ТРАГЕДІЯХ
Д. ФОРДА, Ф. БОМОНТА І Л. ФЛЕТЧЕРА**

І. В. ЛЕТУНОВСЬКА, кандидат філологічних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

E-mail: letunovskaya.iv@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2330-2397

Анотація. У статті розглядається поетика та жанрово-стильові особливості ранньобарокових трагедій. Аналізуються світоглядні основи екзальтації як важливого елементу поетики барокових трагедій. Досліджується таке художньо-естетичне явище як художній синтез почуттєвого і раціонального. Персонажі аналізованих трагедій, описуючі свої почуття часто вдаються до сакральних термінів, що притаманне саме літературі бароко. В статті порівнюється трактовка почуття любові в творах бароко, маньєризму, ренесансу та середньовіччя. У середньовічному світорозумінні такий містичний прорив у надприродне мислився можливим тільки як релігійний акт. У середні віки закоханий не змішував релігійні й еротичні мотиви. Подібне змішання сприймалося як богохульство. В ренесансній ліриці художник прагнув до того, щоб відобразити і зафіксувати неоплатонічну доктрину любові. Між еротичними і духовним сферами була проведена твердо фіксована межа, небесна краса і любов не потребують аналогії, порівняння припускаються для земної, почуттєвої любові. У епоху бароко подібний поділ зникає. Прикладом барочної медитації, у якій зливається містичне й еротичне, може бути католицька медитація. Метою статті є аналіз розуміння почуттєвої пристрасті, любові, її естетичне осмислення в ранньобарокових трагедіях Дж.Форда, Ф.Бомонта і Д.Флетчера.

Ключові слова: Ренесанс, маньєризм, Середні віки, раннє бароко, неоплатонізм, сакральні терміни

Актуальність дослідження. Культурно-історичні процеси, які відбувалися в Англії наприкінці XVI – першої третини XVII століття обумовили виникнення художньо-естетичного стилю бароко. Прояв барочних тенденцій в англійській драматургії періоду кризи Ренесансу був настільки істотним, що це дозволило визначити розвиток драми даного періоду як шлях від ренесансу до бароко.

Проте і сьогодні питання про тенденції бароко в творчості драматургів – сучасників Шекспіра не вирішено остаточно. **Метою статті** є аналіз трагедій Джона Форда, Ф.Бомонта і

Д.Флетчера, що дозволить виявити в них ранньобарокові мотиви та проаналізувати трактовку почуття любові в барокових та ренесансних трагедіях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення бароко почалося з аналізу творів образотворчого мистецтва, які якісно відрізнялись від полотен ренесансних художників. В XX сторіччі дослідники У. Сайфер, Ф. Уорнке, М. Руперт, В. Татаркевич, Д. Лихачев звертають увагу до світоглядних основ бароко, розглядають його як самостійну художньо-естетичну систему, вказуючи на якісну своєрідність формальних

елементів барочних творів. На думку М.Руперта, влада і сила любові стають однією з головних тем творів раннього бароко. Р.Хьюберт вважав, що художник бароко досягає розуміння трансцендентного через звернення до почуттів, барочне психологічне переживання торкається двох тематичних областей – релігійного екстазу й еротичної фантазії. Посилення екстатичних і еротичних мотивів в трагедіях молодших сучасників Шекспіра спостерігають такі дослідники як О. Анікст, А.Горбунов тощо.

Матеріали і методи дослідження.

В статті проводиться типологія трагедій Дж.Форда „Жертва любові”, „Розбите серце”, „Як шкода її розлучницею назвати” та трагедії Ф.Бомонта і Д.Флетчера „Трагедія дівчини” на основі аналізу поезики творів, враховуючі їх жанрову специфіку.

Результати дослідження та їх обговорення. Мистецтво раннього бароко було естетичним осмисленням руйнування ренесансного антропоцентризму, у системі якого людина виступала мірою всіх речей. Якщо маньєризм був художньо-естетичною системою, що зафіксувала руйнацію гармонії світу і людини, втрату людиною ролі сполучної ланки між Богом і світом, то мистецтво бароко виступило художнім вираженням світоглядних спроб поновити зв'язок з Абсолютом. В епоху бароко висувається концепція можливості досягнення трансцендентного через містичне екстатичне осяяння. У середньовічному світорозумінні такий містичний прорив у надприродне мислився можливим тільки як релігійний акт. У ранньому бароко одним з основних шляхів досягнення єднання зі надчуттєвим, ідеальним вважалася смерть, що супроводжувалася екстазом. Одним із головних засобів досягнення такого

екстатичного стану визнавався почуттєвий потяг, любов.

Посилення екстатичних і еротичних мотивів у мистецтві бароко є не тільки формальною, але і типологічною ознакою. У середні віки закоханий не змішував релігійні й еротичні мотиви. Подібне змішання сприймалося як богохульство. В ренесансній ліриці художник прагнув до того, щоб відобразити і зафіксувати неоплатонічну доктрину любові. Між еротичними і духовними сферами була проведена твердо фіксована межа, небесна краса і любов не потребують аналогії, порівняння припускаються для земної, почуттєвої любові. В епоху бароко подібний поділ зникає. Прикладом барочної медитації, у якій зливається містичне й еротичне, може бути католицька медитація. Подібна почуттєва екзальтація обумовила негативне ставлення до бароко деяких дослідників, які обвинувачували його в витонченому еротизмі. Проте оцінюючи цю сторону творів, не можна забувати, що в художньо-естетичній системі бароко подібний екстаз мислився як один з універсальних принципів злиття людської душі з Богом.

Для художника бароко смерть – це момент екстатичного пориву. Трагічний герой бароко частково еквівалентний мученику, його смерть може містити в собі момент екзальтації, що відповідає апофеозу. Смерть виступає сполучною ланкою між земним, фізичним світом і потойбічними вищими небесними силами. У смерті, в екстатичному пориві до неї з'єднуються душі трагічних закоханих.

У творах, створених у рамках ренесансної художньо-естетичної системи, ті, хто кохає також можуть з'єднатися в момент смерті. Проте, у цьому випадку спільна загибель не є моментом злиття душ люблячих, умовою перетворення їх в одне ціле і поривом в трансцендентне. Вона не

мислиться як момент екстатичного захоплення, як у трагедіях Дж.Форда, Ф.Бомонта і Д.Флетчера .

Для барочних творів, на відміну від ренесансних, характерно уявлення про смерть як про необхідний атрибут мучеництва. Слова “Martyrdom” – “мучеництво”, “shrine”- “гробниця” часто використовуються при описі смерті, мук, що супроводжують її.

Протагоністи трагедії Дж.Форда „Жертва любові” – мученики, і кожний прагне пожертвувати життям в ім'я любові. Біанка сама провокує чоловіка вбити її. На мучеництво Біанки вказує і така репліка: „Славнозвісна Біанка, королева в триумфі свого мучеництва, земне не мало ніякої цінності для тебе”[1,с. 58]. Смерть Біанки підштовхує Карафу і Фернандо вчинити за її прикладом. У прагненні розлучитися з життям чоловіки начебто змагаються за право називатися мучеником. Фінал трагедії „Жертва любові” – сцена перед могилою Біанки. Фернандо і Карафа приходять до гробниці, щоб в екстазі смерті принести останню жертву своєї любові. Фернандо оповіщає присутніх, що прийняв отруту . Для нього – це єдина можливість з'єднатися з Біанкою. Самогубство Карафи чиниться негайно за загибеллю Фернандо. Він розкриває собі вени і його репліки також повні релігійних символів: „Веселі потоки біжать у ріки...ці струмки могли б наповнити басейн, щоб ревнивий чоловік зміг купатися в крові. Так, я виростаю і стаю усе більш порожнім, усі труби життя – не судини життя. Зараз небеса знищують усе, написане мною і моїм гріхом”[1,с. 69]. Басейн крові – біблійна алюзія купальні, у якій зціляється той, хто увійшов в її води (Євангеліє від Іоанну, У, 2-3). Якщо тіло може зцілитися обмиванням у воді, то душа – обмиванням у крові. У цих репліках використане і середньовічне уявлення про те, що всі ріки життя течуть у море смерті. Проте, у трагедії

Дж.Форда присутнє ренесансне осмислення цієї алюзії – обмивання буде сприяти зціленню, тобто відновленню порядку.

Подолання перепон, що обмежують існування люблячих, являє собою і смерть персонажів трагедії Дж.Форда „Розбите серце”. Всі вони в фіналі висловлюються мовою, в якій чільне місце належить інтонаціям мучеництва. Пантея вигукує: „Я повинна покинути світ, щоб прибути в Елізіум”[2,с. 32]. Слова Огріла, що порівнює Пантею з свічею [2,с. 68] – вираження апофеозу любові як універсальної сили, за допомогою котрої люблячий досягає небес. В смерті Каланти Дж.Форд використовує і такі християнські терміни, як віттар, „дві свічі діючого воску” і „музика флейт стародавніх” [2,с. 133]. Гості запрошуються не на церемонію коронування, а на містичний ритуал продовження життя в смерті. Каланта виходить заміж за “неживе тіло” свого нареченого Ітеокла [2, с.136], що символізує перемогу любові над смертю. Після смерті Каланти влада переходить у руки Неарха, що визначає, що трансцендентна пристрасть люблячих підносить їх над межами світу, політики і соціальних обов'язків.

У системі уявлень барочного художника пристрасть більш не сприймається як щось, що змінює справжню природу людини. Остаточне визначення такого відношення дав Т.Гоббс у „Левіфіані”: „Бажання і пристрасті самі по собі не гріховні” [3,с. 154-155].

У мистецтві бароко людина одержала можливість використовувати почуттєвий потяг як засіб досягнення універсальності. Пристрасть визнається силою, що дає людині можливість містичного єднання з небесами.

Цікаво відзначити, що якщо Дж.Чапмен позначав поетів терміном *vanites* (пророки), то Бертон так само

позначає і люблячих людей. Так, наприклад, він писав у „Анатомії меланхолії”: „Що може увібрати в себе всі шаленості, дурні фантазії і пророцтва/vanities коханців...” [Цит. 4, с. 80].

Барочне відношення до любові збігалось з узвичаєними концепціями цього почуття. При дворі короля Карла I царював культ чуттєвості, що захоплювався його жінкою, королевою Генрієттою. Розцвітає поезія кавалерів, культ любові мав свої специфічні світоглядні джерела.

Відповідно до християнської традиції, любов виступає ланцюгом, що з'єднує всі створіння і є одночасно імпульсом до пошуку прекрасного. Вищий ступінь прекрасного можна знайти у Бога. Ренесансний гуманізм затвердив богорівність особистості. Таким чином, переносючи почуття на людину, як на суб'єкта любовного поклоніння, виявляється можливим розкрити божественну красоту через її пошук в індивідуумі. І якщо в середньовічній традиції прекрасне могло відкритися внутрішньому погляду людини або через поклоніння Богу, або через поклоніння Діві Марії, то на початку XVII сторіччя визнається, що аналогічне розуміння прекрасного може бути досягнуто також за допомогою почуттєвої любові. Еротичне в бароко, стираючи грань між коханням і пороком набуває універсальності, поєднуючи в собі духовне і плотське, платонічне і раціональне, виступаючи засобом екстатичного містичного поєднання з універсальною сутністю – Богом. У текстах трагедій барокових авторів Д.Форда, Ф.Бомонта і Д.Флетчера дуже часто використовується образ полум'я для означення еротичного почуття, екстатичних станів і поривань до Бога і співпадає в своєму функціонуванні з описом містичного екстазу Святої Терези.

Автори маньєристичних драм, створюючи атмосферу непевності, хаотичного художнього світу своїх п'єс, вважали почуттєву любов силою, що порушує гармонію, і ставили знак рівності між почуттєвою пристрастю і пороком. Гіпертрофовані порочні устремління домінують у творах С. Тернера, Т. Міддлтона, Дж. Чапмена. У трагедіях зазначених драматургів, поряд із пороком співіснує і духовна, чиста любов. Вона протиставляється пороку і виступає критерієм, що визначає у світі царюючого зла можливість знайти порятунок. Персонажі, яким властивий чисто духовний потяг, не відчувають моральної деградації.

У барочній драматургії поділи між любов'ю і пороком відсутні. Тут поділ змінюється на об'єднання. Один із головних персонажів трагедії Ф. Бомонта і Д. Флетчера „Трагедія дівчини” Евадна охоплена порочною пристрастю до Царя. Проте, на відміну від маньєристичних трагедій, її моральна деградація не отримує завершеності, і це обумовлено тим, що в ході розвитку сюжету вона не переступає основний, універсальний стосовно інших чинних осіб моральний закон – дотримання даної клятви. Ненависть до неї її чоловіка Амітора дозволяє Евадні залишитися вірною обітниці, яку вона дала Царю. Саме вірність, нехай і змушена, дозволяє Евадні загинути не як персонажу, що деградував у маньєристичній трагедії, а як мучениці.

При цьому барочних художників у першу чергу цікавить психологічний стан особистості, в душі якої сполучаються і чисте почуття, і порок. Твір Р. Бертон „Анатомія меланхолії” часто називають прикладом психологічного дослідження почуттєвої любові з позиції барочного письменника. У розділі „Love Melancholy” Р. Бертон відзначає, що

людська любов може мати різноманітні психологічні підстави і виявлятися в різноманітних діях із різноманітними ефектами. Любов, як почуттєве переживання, естетизується і інтелектуалізується. Пристрасть одержує пояснення не тільки як частина об'єктивного універсуму, але і стає прикладом важливої якості суб'єктивних проявів люблячого.

У драматургії Дж.Форда почуттєва любов є універсальною силою, що не тільки сприяє розумінню трансцендентного, але і служить засобом злиття двох душ в одну, тобто досягнення барочної цілісності. Протагоніст трагедії „Як шкода її розпусницею назвати” Джованні підтверджує – „одна красота існує для подвійної душі” [5,с. 202-293]. Ця репліка – перефразування неоплатонічної доктрини, викладеної в „Tottel Miscellany”, де стверджується, що одна душа живе в тілах близнюків. [6,р.85]. Таким чином, єдина душа об'єднує в останній зустрічі закоханих один в одного брата і сестру - Джованні і Анабеллу, перетворюючи їх в одне ціле, коли вони висловлюють бажання зустріти смерть і розглядають трагічний фінал своїх відношень як апофеоз любові, що виражається через опис екстазу смерті.

Протагоніст трагедії Дж. Форда „Як шкода її розлучницею назвати” Джованні використовує для позначення еротичного почуття термін – the flame – який використовується в описі екстазу святої Терези для позначення духовного пориву. Символічне використання двоїстої природи образу вогню (flame) може служити критерієм розпізнання різних художньо-естетичних систем. Зокрема ренесансної, маньєристичної і барокової. Якщо в першій вогонь виявляє свою біофілічну сутність, то в маньєристичній – пекельну,

некрофілічну, а в бароковій – сакральну.

Дослідниками також вказувалося, що персонажі трагедії Дж.Форда „Жертва любові ” використовують релігійні терміни і поривання для опису почуттєвих бажань. [6,р. 41].

На розуміння любові як універсальної сили , за допомогою якої досягається прилучення до трансцендентних сил, вказує також використання сакральних термінів для опису почуттєвих відношень. Так, наприклад, репліки Біанки з трагедії Дж.Форда „Жертва любові ” показують, що любов розуміється не просто як ідеал відношень між душами, але як сила, що зв'язує надприродне і фізичне. Так Біанка, протагоніст „Жертви любові”, використовує сакральні терміни для позначення фізичного стану, як-от – для опису свого відношення до Фернандо, називаючи його „чудом, створеним для плоті і крові”. Таким чином, любов виступає не просто ідеалом духовних відношень, але і силою, що зв'язує духовне і почуттєве, тобто виступає універсальною категорією.

Почуттєва любов у творах бароко є універсальною категорією й у силу того, що в цьому почутті зливаються протилежні, з середньовічних і ренесансних позицій, поняття – духовне і плотське, релігійне і мирське, почуттєве і раціональне.

У барочних творах пристрасть і розум зливаються в межах однієї душі і виступають об'єктом художнього дослідження.

Завдяки наявності в пристрасті елемента розуму, її розвиток відрізняє барочну тенденцію від маньєристичної. Якщо в трагедіях маньєристичних драматургів у ході розвитку сюжету пристрасть одержує гіпертрофований розвиток і починає домінувати над розумом, то в трагедіях барочних

драматургів зображується зворотний процес.

У перших діях п'єси Д. Флетчера і Ф.Бомонта „Трагедія дівчини ” одна з її головних героїнь Евадна не усвідомлює порочність свого зв'язку з Царем, що почався до її шлюбу з Амінтором і продовжується після весілля. Навпроти, вона описує чоловіку свої відношення з Царем як гідність. Проте це почуття не є Любов'ю. Сама Евадна пишається зв'язком із першою людиною держави і сама називає честолюбство головною і єдиною причиною своїх дій. У наступних сценах відбувається стрибкоподібна зміна свідомості Евадни. Силою, що викликала переродження героїні, виступає раціональний початок.

Переконання брата, його опис низькості положення, в якому опинилася Евадна, спонукає її до помсти Царю за свою зганьблену честь. Одночасно в її серці спалахує любов до свого законного чоловіка Амінтора. Але їхнє єднання є неможливим, і любов штовхає Евадну до самогубства. Таким чином, саме почуттєва любов, яка не отримала своєї реалізації, стає причиною смерті Евадни. Завдяки любові вона вмирає в екстазі грішниці, що покаялася, досягаючи тим самим містичного єднання з трансцендентним. Анабелла з трагедії Дж.Форда також кається в тому, що вчинила і зображується як нещаслива жертва, яка змушена померти, оскільки того потребує плин подій, початок яким поклав раніше зроблений гріховний вчинок, усвідомлення чого приходить занадто пізно.

Подібне каяття відчуває і Джованні, що у перших актах трагедії зображується не тільки як інцестний коханець, але людина, що з'єднала в собі такі гріхи як атеїзм і чуттєвість.

Розуміння почуттєвої пристрасті, любові, її естетичне осмислення в ранньобарокових трагедіях Дж. Форда, Ф. Бомонта і Д. Флетчера відмінно від

маньєристичних трагедій Дж.Чапмена, С.Тернера, Т.Міддлтона, Д. Уебстера, Д.Марстона, а також ренесансних трагедій.

Автори творів, створених у межах ренесансної художньо-естетичної системи, чітко розмежовували любов і порок. Це розмежування є присутнім у сонетах Шекспіра. Ліричний герой сонетів неодноразово вихваляє юнака як зразок чесноти і засуджує Смагляву леді, схильну до пороків порокам. Шекспір у своїх сонетах як би робить підсумок розмежуванню між пороком і любов'ю – „Дві любові я маю – розрада і розпач”. У ранній період своєї творчості В.Шекспір віддавав свої симпатії ортодоксальному ренесансному розумінню любові і її відношенню до пороку, прикладом чому може служити образ Сліпого Купідону. Розуміння подібного розмежування має місце в трагедії „Ромео і Джульєтта”, де втілене чисто ренесансне розуміння любові.

У ренесансній літературі часто зустрічається опис боротьби розуму з пристрастями, у якій перемагає розум. У II-й книзі „Королеви фей” Спенсера зображується боротьба лицарів із п'ятьма монстрами, що беруть в облогу замок. Ці монстри – гротескні образи почуттів. У поемі лицар, покликавши на поміч розум, перемагає монстрів.

Драматурги – маньєристи, прагнучи до створення атмосфери загального хаосу і темряви, головний акцент робили на всесиллі пороку і на тих втратах і страхітливостях, якими Універсум карає особистість, що піддалася почуттєвій пристрасті. В їхніх трагедіях пристрасть завжди перемагає розум, і її невтримний розвиток обумовлює загибель героя.

Висновки дослідження. У творах раннього бароко спостерігається тенденція стирання грані між любов'ю і пороком. Р. Бертон у „Анатомії меланхолії ” трактує почуттєву любов

із барочних позицій і описує її в теологічних сакральних термінах. Релігійний тон стає характерною рисою закоханого.

Почуття любові виявляється у барочних трагедіях універсальним не тільки тому, що об'єднує в собі духовне і плотське, платонічне і раціональне, емоційне і раціональне, а також і тому, що служить засобом екстатичного містичного єднання з універсальною сутністю – Богом.

Подібний опис почуттєвої любові може характеризувати дії і помисли героїв трагедій Д. Форда, Ф. Бомонта і Д. Флетчера. У них мають місце середньовічні уявлення про руйнівну силу пристрасті, які властиві і маньєристичному мистецтву. Проте на перший план висовується можливість в емоційному почутті з'єднати духовне і плотське, а також його спроможність відновити гармонію у випадку усвідомлення особистістю гріховності свого пороку. Таким чином, у барочній трагедії відбувається синтез середньовічних і ренесансних уявлень про любов при головній ролі ренесансних тенденцій.

Список використаних джерел

1. Ford J. Love's Sacrifice. The Works of John Ford. London: J.Toovey, 1869. P.23 – 124.
2. Ford J. Broken Heart. London.: Penguin, 1968. 156p.
3. Гоббс Т. Избранные труды. Москва:Наука, 1964. 523с.
4. Rupert M. J. Baroque.London: Lane, 1974. 367p.
5. Ford J., J. Toovey It's Pity She's a Whore.The Works of John Ford. London. 1869. P.202 – 293.
6. Holmes E. Aspects of Elizabethan Imagery.Liverpool:B.Litt.(Oxon), New York: Russel and Russel, 1966. 246p.

References

1. Ford, J. (1869). Love's Sacrifice.London: J.Toovey, 23- 124.
2. Ford, J. (1968). Broken Heart London: Penguin, 156.
3. Hobbs T. (1964). Izbrannye trudy [Selected Works] .Moscow: Nauka, 523.
4. Rupert, M. J. (1974). London: Lane, 367.
5. Ford, J. (1869). It's Pity She's a Whore. London: J.Toovey, 202-293.
6. Holmes E. (1966). Aspects of Elizabethan Imagery. Liverpool:B.Litt. (Oxon), New York: Russel and Russel, 246.

EARLY BAROQUE SYNTHESIS OF RATIONALITY AND SENSUALITY IN TRAGEDIES BY J. FORD, F. BEAUMONT AND D. FLETCHER

I. V. Letunovska

Abstract. *The article focuses on the poetics of the early Baroque tragedies. Exaltation, as an important element of the poetics of early Baroque tragedies, is analyzed. In the early Baroque tragedies the struggle between evil and good, bestiality in men, the fury in human souls find a positive resolution, which is expressed by theological sacred terms.*

In the Middle Ages, the lovers do not mix religious and erotic motives. Such mixture is perceived as blasphemy. In Renaissance literature, the artist seeks to capture and depict the neoplatonic conception of love. There is a firmly fixed limit between the erotic and spiritual spheres of love, heavenly beauty and love can not be compared with earthly,

© I. В. Летуновська

sensual love. Thus there is distinction between spiritual love and physical love in Renaissance drama. In the Baroque era, this division disappears. Catholic meditation is the example of baroque meditation where the mystical and erotic emotions merge. Religious ecstasy is brought out as sexual ecstasy. In Baroque tragedies religious fulfillment is compared to sexual ecstasy. The pleasure gained from the concepts is the same. It is a shocking concept especially considering this is done immediately after the Renaissance period. Such a sensual exaltation caused a negative attitude to Baroque by some researchers who called it sophisticated eroticism. However, when analyzing this aspect of early baroque tragedies, critics should not forget that in the aesthetic system of Baroque the similarity between religious and erotic ecstasy is conceived as the merger of the human soul with God.

The sense of love is manifested in Baroque tragedy not only because it combines spiritual and carnal, Platonic and rational, emotional and rational, but because it serves as a means of ecstatic mystical unity with an entity, God.

The characters of the tragedies by J. Ford, F. Beaumont and D. Fletcher have medieval ideas about the destructive power of passion, which is inherent in the art of mannerism. However, it is possible to combine the spiritual and the carnal in emotional sense, as well as its ability to restore harmony in case sins are regretted and therefore forgiven. Thus, in the Baroque tragedy there is a synthesis of medieval and Renaissance concepts of love with the leading role of the Renaissance tendencies.

Keywords: *Renaissance, mannerism, Middle Ages, early Baroque, Neo-Platonism, sacral concepts*

ON THE ISSUE OF INTENSIFICATION AND THE CHOICE OF INTENSIFIER

O. S. POLISHCHUK, PhD in Philology, Associate Professor,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: oleksandr_polishchuk@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9306-617X

Abstract. *One of the main issues, which relates to the study of the category of intensity and draws much attention of linguists is the exact description of its position among other semantic categories, the definition of its boundaries, interconnection and interaction. The subject of this work is the semantic category of intensity, which is inherent, at least indirectly, in principle in any linguistic situation, and which can be embodied in the language in a variety of ways. The most interesting is the level of phraseology, because stable comparative phrases capture traditional national images and representations preserved from the earliest times, and allow demonstrating the specificity and relevance of the symbols of individual nations. The purpose of this study is, firstly, to analyse the essence and limits of the semantic category of intensity, its position and relationship with other linguistic categories; and secondly, to review of the means of expressing this category on the appropriate language levels; and, thirdly, on the background of the linguistic corps, to compare Russian and English stable comparative phrases.*

Keywords. *intensification, intensity, intensifier gradation, gradualism, sign, trait*

Introduction. In any act of verbal communication, communicators pursue certain nonverbal goals that ultimately regulate the interlocutor's activities. Numerous linguistic studies show that the effectiveness of speech influence is achieved through the use of various expressive means of language, the level of argumentation, and the emphasis on the most significant elements of the utterance. After all, to enhance the impact of a statement on an interlocutor, the speaker consciously or non-consciously uses amplifying means of the language, where the term "amplification" as a synonym for the term "intensification" means the expression of a high degree of quality, intensity of an action or state or a system of multi-level means serving the expression of amplification.

There are a lot of papers that deal with particular aspects of the intensity category. The lexical means of expressing intensity in the sphere of verbal and adjective vocabulary, phraseological,

syntactic and word-formation means of expressing intensity, including using indicators of verbal action methods, are analyzed. Nowadays scientists attempt to trace the interaction of intensity with other components of the lexical meaning of a word. There are also studies of the intensity on the material of dialect vocabulary.

The concept of "intensity" is not a new term in linguistic research. Even a simple list of publications in recent years shows how often such concepts as "intensity", "intensification", "intensives" or "intensity components" appear in works on linguistics.

Studying different ways of transmitting the same content in different languages serves not only practical purposes but also deepens knowledge about the relationship between language and thinking thus it has a considerable methodological and theoretical significance of comparative studies. The contrastive analysis of two languages is most effective for

comparison the integral systems of these languages.

However, according to V.N. Yartseva taking into account the stratification nature of the language system, its necessary to begin with a comparison of single-order phenomena in the compared languages, because of some similarity of the compared phenomena can we find out the degree of their similarity and contrasts [14, p. 3].

At the same time, scientists state out that in contrastive studies, the problem of equivalence and, in particular, the establishment of functional semantic equivalence acquires a special meaning [1, p. 5].

Analysis of recent research and publications. Describing the system of functional-semantic fields of the Russian language, A. V. Bondarko marks out a group of fields with a qualificative-quantitative kernel, among which exist the fields of quality, quantitiveness and comparativity [3, p. 23]. There is no doubt that all these three fields in the language interact. Thus, the field of comparativity is represented by two microfields: the microfield of inequality and the microfield of equality of a qualitative sign (its quantitative characteristic) [6, p. 114]. Thus, the qualitative attribute of the subject is also quantified in terms of gradual or intensity. The gradual category of a qualitative attribute is recognized as one of the most universal semantic categories. Y. Y. Vorotnikov explains gradation as the ability of a qualitative sign to be the «norm» of this sign, and also to be in a state of transition from one degree of its manifestation to another [4, p. 78].

I. I. Turansky speaks of intensity from the point of view of stylistics and understands it as a semantic category based on the concept of quantity gradation in the broad sense of the word [11, p. 3].

All researchers dealing with this problem pay attention to the fact that the gradual quality can be either stepped in

nature, such as the degree of comparison of an adjective, or represent a transition from one degree of intensity to the next without clear boundaries between them. Very often gradualism includes some of comparativity [13, p.82].

The explicit or implicit comparison, which is the basis of gradualness, lies in comparing one object to another, which is supposed to have a sign in common with the first. And although the degrees of comparison of adjectives form the dominant category of gradual quality, this category is much broader, because it includes the designation of the absolute quantity of characters without the comparative seme.

Considering comparisons as phraseological units of a comparative type, scientists have found that intensity greatly influences the formation of their semantics (L. A. Lebedeva, E. I. Sheigal, T. V. Gridneva, Y. V. Bechka, E. V. Belskaya and others.). They tend to have an intensifying value, since they contain an intensity marker «very» at the level of the reference meaning. The marker «very» denotes the size of a sign which exceeds (or vice versa) a common sign and therefore becomes significant for a person in the verbal designation of the world [9, p. 301] (for example, very intelligent, very stupid). In the case of using other quantity markers (for example, «one», «two» - the exact value (quantity), «enough» - sufficient, «too much» - excessive, «more» - comparative, «all» - the maximum possible value (number)), there is always a more or less objective criterion for the truth of a judgment, some kind of external reference system, relative to which the value (quantity) of a sign is determined: an established system of measures, the presence of another comparative sign, objective physical properties of an object, etc. When using the semantic primitive «very», the reference point of the quality and quantity of a given quality is the norm - the

legalized, generally accepted order, state of things, pattern, rule. At the same time, the desired state of things is recognized [9, p. 303–308]. Estimated predicates are most often marked by an intensifying sense. Intensification of the feature allows selecting any object from the class of the same name. However, such a selection is not based on the objective measure of the manifestation of the sign, but on the nominal representation of the nominee about this signs one that differs significantly from the norm. Scientists speak of intensity as a «linguistic representation» as a semantic category, which is an integrating factor in an ordered set of multilevel language units [3, p. 31]. By qualifying the intensity category as semantic in a narrow and broad sense, the researchers turned to material from different languages, where this category applied to speech problems (S.E.Rodionova, A.V.Fedoruk), translation problems (I. I. Ubin, I. I. Sushchinsky), was considered as a component of the semantics of the word and idiom (E. I. Sheigal), studied on the basis of dialects (E.Belskaya), including its gradual characteristics (S.M.Kolesnikova, I. I. Turansky).

The purpose. The intention of this work is to study the gradual quality, which forms the basis of the functional-semantic field of comparativity. At the same time, we proceed from the unity of the semantic basis of the studied phenomenon in both languages and the differences in the ways of its expression.

Methods: comparative analysis, synchronous-comparative method, contextual method, analysis of implicit meanings.

Results. The problem of the status of the intensity category and its understanding remains one of the most discussed in modern linguistics, but still doesn't have a clear-cut solution. The presence of an extra-language referent gives this category an ontological status

(as a category that lies within quantitative relations). At the same time, the intensity passes to the connotative level of language and speech and interacts with the categories of emotiveness, expressiveness and assessment. In the broad sense, intensity means a quantitative change of a sign: «the term intensity should be understood as all differences, which are reduced to categories of quantity, size, value, strength, etc. regardless of whether they are concrete ideas or abstract ideas» [2, p. 202]. In the center of this definition are quantitative differences. In addition, Balli notes that a quantitative difference, or a difference in intensity, is one of those generalizing categories into which we introduce the objects of our perception or our thought [2, p. 202–203]. L. Gerasimova also correlates the intensity and quantity, arguing that the intensity is an expression of amplification, that is, one of the types of quantitative characteristics of the trait [5, p. 17]. According to E. I. Sheigal, «the category of intensity, denoting an approximate quantitative assessment of quality, is a particular manifestation of the category of quantity, which is characterized as a non-discrete (indefinite) quantity» [12, p. 6]. I. I. Sushchinsky calls intensity as «potentiation» and defines it as «a semantic category reflecting a certain part of objectively existing quantitative gradations» [10, p. 3]. I. I. Turansky considers intensity as «the semantic category of a language, which is based on the concept of gradation of the quantity of the broad sense of the word» [11, p. 3]. While researchers associate intensity with the measure of quantity and the quantitative characteristic of a trait, intensity is closely related to the category of measure. If the measure denotes the quantitative limits of the objective certainty of a given quality, then the intensity indicates the level of development of a sign within the framework of this measure,

which does not change this quality [12, p. 13].

The problem of choosing an intensifier is interesting, because when nominee uses the phraseological unit, he aims to give an extremely clear and vivid characteristic to the described phenomenon. However, there may be cases of incorrect choice of the object of metaphorical transfer and, as a result, incorrect use of a phraseological unit or comparison. For example, if an Englishman wants to say that someone is wise, he will say «*My grandpa is wise*» (укр. *Мій дідусь мудрий*). In this statement there is no highlighting of the lexeme «wise». And in the statement of «*My grandpa is wise as an owl*» (укр. *Мій дідусь мудрий як сова*), we can see an intensification of the sign of wisdom because of the comparison with the intensifier «owl». In Russian there is also intensifier «owl» but it bears diametrically opposite meaning. In the dictionary of comparisons we find: рос. «*На взгляд что орел, а по уму как филин*» – про наделку людину) [8].

Conclusions and research prospects. As we can see, the choice of the intensifier is an extremely important aspect of the formation of the statement, so this problem requires further consideration. Heterogeneity and incalculability of lexical units, as well as the unlimited possibility of their combinatorics and a large historical the mobility of words opens the possibility of promising research in this area. This work is just a small part of semantic research on the adjectives of modern English and is an experience of describing adjectives of an intensifying nature.

Список використаних джерел

1. Nickel G. Contrastive Linguistics and Foreign language Teaching, Papers in Contrastive Linguistics. Cambridge, 1971. P. 5.

2. Балли Ш. Французская стилистика : пер. с фр. Москва : Изд-во иностр. лит., 1961. 394 с.

3. Бондарко А. В. Функциональная грамматика. Ленинград, 1984. С. 23.

4. Воротников Ю. Я. Структура функционально-грамматической сферы градационности качественного признака. Филологические науки. 1987. № 4 С. 78.

5. Герасимова Л. Я. Усилительные наречия в современном английском языке: автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук : 10.02.04. Ленинград, ЛГПИ им. А. И. Герцена. 1970. 26 с.

6. Гулыга Е. В., Е. И. Шендельс Грамматико-лексические поля в современном немецком языке. Москва: Просвещение, 1969. С. 114.

7. Козлова И. А. Градуальность качества в разных типах номинации на материале английских прилагательных: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04/ Москва, 1987. 180 с.

8. Мокиенко В. М., Никитина Т. Г. Большой словарь русских народных сравнений. Москва: ОЛМА Медиа Групп, 2008. 800 с.

9. Родионова С. Е. Интенсивность и ее место в ряду других семантических категорий. Москва: МАКС Пресс, 2004. 608 с.

10. Сущинский И. И. Система средств выражения высокой степени признака: автореф. дис. на соискание степени канд. филол. наук: 10.02.04. Харьков, 1977. 16 с.

11. Туранский И. И. Средства интенсификации высказывания в английском языке. Москва: Просвещение, 1969. С. 3.

12. Шейгал Е. И. Интенсивность как компонент семантики слова в современном английском языке: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Москва, 1981. 226 с.

13. Шинкарук В.Д. Проблеми семантичної структури речення в

сучасній теорії синтаксису // Південний архів. Філологічні науки. Херсонський державний університет. Херсон, 2004. Вип. XXV. С. 85-91.

14. Ярцева В. Н. Сопоставительная лингвистика и проблемы вариативности языка Филологические науки. 1986. № 1. С. 3.

References

1. Nickel, G. (1971). Contrastive Linguistics and Foreign language Teaching, Papers in Contrastive Linguistics. Cambridge, 15.

2. Balli, Sh (1961). Francuzskaja stilistika [French stylistics]. Moscow, 394.

3. Bondarko, A (1984). Funkcionalnaja grammatika [Functional grammar]. Leningrad, 23.

4. Vorotnykov, Y. (1987). Struktura funkcionalno-grammaticheskoy sfery gradacionnosti kachestvennogo priznaka [Structure of functional and grammatical spheres of gradualism of qualitative sign], 78.

5. Herasymova, L. (1970). Usilitelnye narechija v sovremennom anglijskom jazyke [Intensive adverbs in modern English]. Leningrad, 26.

6. Hulyha, E., Shendels, E. (1969). Grammatiko-leksicheskie polja v sovremennom nemeckom jazyke [Grammatical-lexical fields in modern German]. Prosveshchenye. Moscow, 114.

7. Kozlova, Y. (1987). Gradualnost kachestva v raznyh tipah nominacii: na materiale anglijskih prilagatelnyh [Gradualism of quality in different types of nomination: based on English adjectives]. Moscow, 1980.

8. Mokyenko, V., Nykytyna, T. (2008). Bolshoj slovar russkih narodnyh sravnenij [Big dictionary of Russian folk proverbs]. Moscow, 800.

9. Rodyonova, S. (2004). Intensivnost i ee mesto v rjadu drugih semanticheskikh kategorij [Intensification among other semantic categories]. Moscow, 608.

10. Sushchynskiy, Y. (1977). Sistema sredstv vyrazhenija vysokoj stepeni

priznaka [System of means for expressing the high degree of the sign]. Moscow, 16.

11. Turanskyi, Y. (1969). Sredstva intensivifikacii vyskazyvanija v anglijskom jazyke [Means of intensification in English]. Moscow, 173.

12. Sheihal, E. (1981). Intensivnost kak komponent semantiki slova v sovremennom anglijskom jazyke [Intensity as a component of semantic in modern English]. Moscow, 226.

13. Shynkaruk, V.D. Problemy semantichnoi struktury rechennia v suchasnyj teorii syntaksysu [Shynkaruk V.D. Problems of the Semantic Structure of the Sentence in the Modern Theory of Syntax] // Pivdennyi arkhiv. Filolohichni nauky [Southern Archive. Philological Sciences]. Khersonskiy derzhavnyi universytet. Kherson, 2004. Vyp. KhKhV. 85-91.

14. Yartseva, V. (1986). Sopostavitelnaja lingvistika i problemy variativnosti jazyka [Comparative linguistics and problems of variability of language]. Issue 1, 3.

© O. S. Polishchuk

ДО ПРОБЛЕМИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ТА ВИБОРУ ІНТЕНСИФІКАТОРА

О. С. Поліщук

Анотація. Одним з основних питань, що відносяться до вивчення категорії інтенсивності і звертають на себе велику увагу лінгвістів, є точний опис її позиції серед інших семантичних категорій, визначення їх меж, взаємозв'язку і взаємодії. Предметом даної роботи є семантична категорія інтенсивності, яка властива, принаймні, побічно, в принципі будь-якій мовній ситуації, і яка здатна утілюватися в мові найрізноманітнішими способами. З особливим інтересом вивчається рівень фразеологізму, зокрема стійкі порівняльні звороти, оскільки (не лише) за допомогою їх зафіксувалися традиційні національні образи і уявлення, що збереглися з найдревніших часів, і саме на прикладі стійких порівнянь можна виразно продемонструвати специфіку і відповідності в символіці окремих народів. Метою цієї роботи є, по-перше, аналіз суті і меж семантичної категорії інтенсивності, її позицію і взаємовідносини з іншими близькими категоріями; по-друге, проведення структурованого огляду засобів вираження цієї категорії на відповідних мовних рівнях; і, по-третє, на тлі лінгвістичного корпусу зображувати зіставлення російських і англійських стійких порівняльних зворотів.

Ключові слова. Інтенсифікація, інтенсивність, інтенсифікувальна гра дуальність, градація, ознака

TRANSLATION STUDIES. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'255

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

Б. І. РУБІНСЬКА, кандидат педагогічних наук, доцент,
М. О. ДІМІТРІЄВА, студентка 4 курсу гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E- mail: slavinabe@gmail.com, mariiadmtr@gmail.com
ORCID: 0000-000-3839-7562

Анотація. У статті розглядаються актуальні питання перекладу юридичних документів. Метою дослідження у зв'язку з невеликим обсягом є не глибоке вивчення усіх лінгвістичних проблем перекладу, а навести найбільш проблемні з них на прикладі перекладу юридичних термінів з української на англійську і навпаки. У статті визначено характерні особливості перекладу юридичної термінології документів. Доречним в перекладацькій роботі над юридичними документами вважається так зване «золоте правило інтерпретації». Детально розглянуто особливості досягнення адекватності при перекладі юридичних документів, оскільки юридичний документ має специфічну структуру та оформлення, вимоги до яких відрізняються у різних країнах. Здійснено також розгляд та аналіз перекладу реквізитів документів. Обговорено способи перекладу юридичних документів, які можуть змінюватись і комбінуватись, залежно від наявності в тексті мови перекладу юридичної термінології, побудови речення, наявності сполучників і вставних слів лінгвокультурологічного характеру. Зроблено висновок, що під час перекладу юридичних текстів як з української мови на іноземну, так і навпаки, звичайних навичок перекладача недостатньо. Необхідно володіти спеціальною лексикою і знати особливості використання іноземної юридичної термінології в конкретному контексті, а також орієнтуватися в чинному законодавстві.

Ключові слова: переклад юридичних документів, лінгвістична та правова адекватність, труднощі перекладу, юридична термінологія, дистинктивні типи кореляції при перекладі

Актуальність теми полягає в тому, що існує небагато досліджень про переклад юридичної літератури на українську мову. Досвід нашого викладання також свідчить про явну недостатність наукових досліджень з цих питань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Не зважаючи на велику кількість різноманітних державних програм і приватних курсів стан теоретичної розробки проблеми та

практики перекладу залишає бажати кращого. Серед проблем, пов'язаних з перекладом юридичних документів, проблема лінгвістичної та правової адекватності видається найбільш серйозною. Тому перекладу термінології приділяється чимало уваги, бо в термінах відбиваються розбіжності суспільно-політичних систем та систем права.

Метою цієї статті є окреслити проблемні питання перекладу

© Б.І. Рубінська, М.О. Дімітрієва

юридичної термінології документів. Метою дослідження у зв'язку з невеликим обсягом є не глибоке вивчення усіх лінгвістичних проблем перекладу, а навести найбільш проблемні з них на прикладі перекладу юридичних термінів з української на англійську і навпаки.

Як відомо, існує три типи прошарків юридичної лексики: загальнонавчана, спеціальна і наукова та технічна термінологія [5, с. 83].

Оскільки мова юридичних документів наближається до стилю юридичної літератури, метою вживання спеціальної лексики є точність висловлювання. Спеціальна лексика завжди вживається у прямому, номінативному значенні. Мову юридичних документів можна розглядати як приклад здійснення принципу «одне слово – одне значення, одне значення – одне слово». Тому за основу при укладанні юридичної документації приймається так зване «золоте правило інтерпретації» (golden rule of interpretation). На нашу думку, такий принцип є доречним і в перекладацькій роботі над юридичними документами.

Також варто відмітити, що під час перекладу юридичних текстів потрібно враховувати, що кожна категорія текстів (насамперед це стосується законів і судових рішень) відрізняється властивим їй стилем і мовними особливостями [8, с.8].

Візьмемо для прикладу терміни з Цивільного Кодексу України: «строки і терміни». В анотації до цього документу надається переклад «periods and dates». Тут ми бачимо, що конотативне значення перекладу зовсім не відповідає автентичному українському оригіналу. Це впливає з точного формулювання юридичного визначення поняття у статті 252 Цивільного Кодексу України. По-перше, надлишковість у перекладі, так як в англійській не

розрізняють слова dates і periods і жодне з цих слів не передає точно українське поняття «терміни». Звісно ж цей приклад не так вже й легко перекласти точно і на доброму рівні через те, що мови дуже різняться і це є характеристикою, яка у порівняльній типології має назву аломорфна риса. По-друге, юридичні терміни відрізняються від слів загального вжитку через те, що використовуються в дуже вузькому значенні дефініції. Існує гостра нестача визначених юридично і прийнятих офіційно еквівалентів.

А щодо перекладу вищезгаданого прикладу, то в англійській мові вже існує еквівалент "term"- a point in time assigned to something, a limited or definite extent of time. Але це слово не підходить до контексту, якщо використати його в множині "terms" - provisions that determine the nature and scope of an agreement, a state of acceptance or understanding[8]. Але саме тут можна застосувати такий перекладацький прийом як лексична трансформація, де вставляється нова інформація без якої носії англійської мови будуть не в змозі зрозуміти поняття, яке є дуже простим і зрозумілим без будь-яких додаткових коментарів для носіїв мови або людині, що знається на юридичній мові оригіналу, в нашому випадку українській. Тут треба робити пояснення де слід вказати, що не існує повної еквівалентності між українським словом «термін» і пояснити як воно відрізняється від слова «date»(дата) і «period»(період).

Німецький перекладач А.Нойберт, розглядаючи текст оригіналу виділив чотири дистинктивних типа кореляції при перекладі тексту оригіналу-Перший тип стосується оригіналу, який має практичний інтерес для двох сторін(наприклад, технічна документація і література). Другий тип – оригінали, які спеціально створені для перекладу (інформаційні матеріали, які націлені на

тих, хто не є носієм мови). Художня література відноситься до третього типу. Переклад таких текстів передбачає втрати у прагматичній адекватності. Четвертий тип включає оригінали, які спрямовані на використання членами однієї мовної групи і не пов'язані з тими на кого спрямований переклад (сюди відносять законодавчі та приватні юридичні документи, соціальні та політичні засоби масової інформації та інш) [6].

Діловій англійській мові властива висока культура та стандартизація документів. В діловій українській мові ж набагато менше сталих риторичних штампів. Саме тому при перекладі часто доводиться використовувати дослівне трактування. Однак це доволі небезпечний спосіб досягнення адекватності, так як хибне трактування може призвести до зміни змісту, а в юридичній документації кожне слово має важливе значення [2, с.22].

Як зазначає Л.М. Черноватий, переклад має точно відобразити оригінал документа. Абсолютно усі написи, штампи, штемпелі та печатки необхідно зазначати у тексті перекладу юридичних документів, усі примітки беруться у дужки. Розташування таких приміток теж необхідно зберігати незмінними (в центрі, всередині тексту, після основного тексту тощо) [7, с.265].

Проте ці правила не є абсолютними, переклад лишається творчим процесом передачі інформації засобами мови перекладу, що варіюються відповідно до обставин. Таким чином, у випадку оформлення двомовного документа обидві версії розташовуються на одній сторінці: оригінал ліворуч, а переклад праворуч. Початки відповідних абзаців мають бути на одному рядку, текст підписів, печаток і штампів у такому випадку не перекладається [7].

Особливої уваги заслуговує також розгляд та аналіз перекладу реквізитів

документів, де вихідний текст повинен відповідати правилам і нормам мови перекладу. Різниця таких правил і норм є причиною перекладацьких проблем, а саме:

- Переклад власних назв (вживання усталених відповідників транскрипції та транслітерації, транскрибування власних назв, абревіатур).

- Переклад дат.

- Особливості розміщення реквізитів в українських та англійських юридичних документах (місце підпису посадових осіб, дати складання документа, розташування назви адресата, оформлення параграфів тощо). [4, с.25].

Переклад скорочень, що є прийнятними і широко використовуються у цьому професійному середовищі, є ще одним складним моментом у перекладі юридичних текстів [9]. Як і в будь-якій вузькопрофесійній галузі, подібні одиниці вживаються не тільки в письмових, а й усних текстах. Наприклад, GBMI – Guilty but mentally ill (винний, але вимагає примусового психіатричного лікування в період відбування терміну виконання покарання), ROR – Release on recognizance (звільнення з підпискою про невиїзд), DUI/DWI – Driving under the influence/ driving while intoxicated (водіння автомобіля у нетверезому стані) [1, с. 69].

Переклад словосполучень, що мають різний зміст в американському та британському варіантах англійської мови також становить деякі труднощі. Такі випадки не такі численні в юридичних текстах, однак некоректний переклад часто істотно спотворює сенс оригінального тексту. Так, і в британському, і в американському варіантах є словосполучення *Attorney General*, проте під час його перекладу потрібно враховувати, який варіант англійської мови використовується в

конкретному випадку. У США посади Генерального прокурора та Міністра юстиції поєднуються однією особою, тоді як у Великобританії ці посади обіймають різні чиновники. Аналогічна ситуація виникає також і з перекладом словосполучення *Solicitor General* – *заступник Генерального прокурора/заступник міністра юстиції*. [1, с. 69]. Із цих прикладів можна побачити, що способи перекладу юридичних документів можуть змінюватись і комбінуватися, залежно від наявності в тексті мови перекладу юридичної термінології, побудови речення, наявності сполучників і вставних слів лінгвокультурологічного характеру.

Висновки. Не дарма юридичний переклад вважається одним із найбільш складних видів перекладу. Це зумовлено тим, що юридичний переклад не може бути здійснено коректно без використання спеціальних знань у відповідній галузі права, без знання специфіки конкретного виду правовідносин. Тобто під час перекладу юридичних текстів як з української мови на іноземну, так і навпаки, звичайних навичок перекладача недостатньо. Необхідно володіти спеціальною лексикою і знати особливості використання іноземної юридичної термінології в конкретному контексті, а також орієнтуватися в чинному законодавстві. Тому юридичний переклад завжди пов'язаний із певними труднощами. Зокрема, неможливо перекласти нормативний акт, договір та інші документи не розбираючись у тонкощах використання англійської юридичної термінології.

Список використаних джерел

1. Алімов В. В. Юридичний переклад. Практичний курс. Англійська мова. Москва. КомКніга, 2005. 160с.
2. Виноградов В. С. Вступ до перекладознавства (загальні та лексичні питання). Москва: Видав-

ництво інституту загальної середньої освіти РАО, 2001. 224 с.

3. Гамзатов М. Г., Виноградов В.С. Техніка і специфіка юридичного перекладу : зб. статей / Виноградов В.С. Вступ до перекладознавства (загальні та лексичні питання). Москва: Видавництво інституту загальної середньої освіти РАО, 2001. 224 с.

4. Зінуква Н. В. Ділова документація англійською мовою: складання та переклад. Донецьк: ДУЕП, 2006. 68с.

5. Калюжна В. В. Стиль англомовних документів міжнародних організацій. Київ: Наукова думка, 1982. 124 с.

6. Нойберт О. Переклад та лінгвістика. Москва: КомКніга, 1973. 357с.

7. Черноватий Л.М., Карабан В. І., Іванко Ю. П., Ліпко І. П. Переклад англомовної юридичної літератури: навч. посіб. для студ. ВНЗ юрид. спец. та спец. "Переклад"/ Л. М. Черноватий (ред.), В. І. Карабан (ред.). Вид. 3-тє, випр. і доп. Вінниця : Нова книга, 2006. 655с.

8. Шинкарук В.Д. Оцінний компонент в лексичному значенні. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія "Філологічні науки". Київ: Міленіум, 2016. Вип.248. С.6-14.

9. Merriam WebsterDictionary <http://www.merriam-webster.com/dictionary/term>

References

1. Alimov, V.V.(2005). Yurydychnyi pereklad. Praktychnyi kurs. Anhliiska mova [Legal translation.A practical Course.The English Language].Moscow: KomKniha, 160.
2. Vynogradov, V.S. (2001). Vvedenye v perevodovedenye obshchye y leksycheskye voprosy)(Introduction into Translation Science.(general and lexical questions). Moscow: Yzdatelstvo

ynstytuta obshcheho sredneho obrazovanyia RAO, 224.

3. Hamzatov, M. H. (2001). Tekhnika i spetsyfika yurydychnoho perekladu: zb. statei (Technique and legal translation specifics:col. of articles)// Vynohradov, V.S. Vvedenye v perevodovedenye (obshchye y leksycheskye voprosy) [Introduction into Translation Science(general and lexical questions)].Moscow: Yzdatelstvo ynstytuta obshcheho sredneho obrazovanyia RAO,224.

4. Zinukova, N. V. (2006). Dilova dokumentatsiia anhliiskoii movoiu: skladannia ta pereklad [Business Documents in The English Language:Compiling and Translation]. Dnipropetrovsk: Dnipropetrovskyyi un-t ekonomiky ta prava,68.

5. Kaliuzhnaia, V. V. (1982). Styl anhloiazychnykh dokumentov mezhdunarodnykh orhanyzatsyi [The style of English Documents of International

Organizations] Kyiv: Naukova dumka, 124.

6. Noibert, O. (1973). Pereklad ta linhvistyka [Translation and Linguistics]. Moscow: KomKniha, 357.

7. Chernovatyi, L. M., Karaban, V. I., Ivanko, Yu. P., Lipko, I. P. (2006) Pereklad anhlovnoi yurydychnoi literatury: navch. posib. dlia stud. VNZ yuryd. spets. ta spets. "Pereklad" [Translation of the English Legal Literature: a textbook for students specializing in law and translation]// V.I. Karaban (red.)(ed.). — Vyd. 3-tie, vypr. i dop.(3d issue,cor. and enl.). Vinnytsia: Nova knyha,655.

8. Shynkaruk, V.D. Otsynnyi komponent v leksychnomu znachenni [Evaluative component in lexical meaning]. National University of Bioresources and Natural Resources of Ukraine / Series "Philological Sciences". Kyiv: Millennium, 2016. Vip.248. P.6-14.

9. Marriam WebsterDictionary <http://www.merriam-webster.com/dictionary/term>

ON SOME PROBLEMS OF LEGAL DOCUMENTS TRANSLATION

B. I. Rubinska, M. O. Dimitrieva,

Abstract. *The reality we face when talking about translation of legal documents is that Ukrainian literature on this problem of translation is far from being sufficient. The aim of this article is not to delve deeply into the acute language problems of translation into Ukrainian, but to analyze some of the most typical ones by giving some examples of translation from English into Ukrainian and vice versa.*

Perhaps every Ukrainian interpreter and translator is aware of the difficulties of translating legal documents. It depends much upon the type of the text. German translator A. Neubert was considering the character of the text of the original and suggested the following classification of the four distinctive types of practical correlations when rendering texts to the target audience. To the first type belong the originals that have equal practical interest for both audiences e.g. technical documentation and literature). These may be translated with a higher degree of adequacy. The second type are the originals that are specifically designed for translations (informatory materials meant for non-native speakers). Fiction literature, imaginative writing belongs to the third type. Translation of such texts is impossible without losses in pragmatic adequacy. The fourth type is comprised of the originals that are specifically targeted at members of one language group; these do not connect with translation target audience (here legislation, private legal documents, social and political mass media and the things alike belong). And here he is talking not as much about the quality of translation itself as of the equal reaction of the source language audience. This type of achievement is not

© Б.І. Рубінська, М.О. Дімітрієва

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 10, № 1, 2019

necessarily in each of the types of translation, and in some of these types it is virtually unattainable due to, among other things, the peculiarities of translation recipients, impossibility to determine the target audience reaction.

The analysis of equivalent translatability of legal information from one language into another brings to mind another issue: different legal systems have distinctly different legal terms and definitions. Many of them do not have analogies and are allomorphic and may be translated only with the help of explication, description and other add-on informational tools.

A legal document has its own specific structure. From the point of view of appropriateness we consider it useful to apply the so-called 'golden rule of interpretation' in the process of translation of legal documents. We have also considered how to achieve adequateness in the process of legal documents translation, as each document has its own structural peculiarities and presentation rules and demands, that differ from country to country. The requisites of documents translation have also been considered. We have come to the conclusion that in the process of translation from one language into another the usual translator's skills are not enough. It is necessary to know special legislation vocabulary, be knowledgeable in the peculiarities of terminology usage in a concrete context as well as be able to orient in modern legislation.

Keywords: *legal documents translation, linguistic and legal adequacy, translation difficulties, legal terms, distinctive types of correlation in translation*

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Г. І. СИДОРУК, кандидат філологічних наук, доцент,

О. О. ШЕВЧУК, студентка магістратури,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: seagalina@gmail.com; alexandrovna.sasha@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0850-0352

Анотація. У статті розглядаються актуальні питання мовно-виражальних особливостей художнього стилю в літературних творах, визначення художнього твору та нормативних вимог до нього. Приділено увагу індивідуальному стилю автора та його диференційним ознакам. Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати норми перекладу, дослідити письменника як творчу індивідуальність, адже власний стиль автора втілює спроби знайти спосіб вираження свого бачення та розуміння світу, організувати художній матеріал, створити неповторну роботу, щоб привернути увагу читача, зацікавити його своїм текстом, не порушуючи при цьому стилю тексту оригіналу.

Ключові слова: літературний стиль, мовностилістичні особливості, переклад, письменник, художній твір

Актуальність. Хоча англійська та українська мови перебувають у досить довготривалому культурно-історичному та перекладацькому контактах, у перекладача в процесі перекладу художніх текстів впливає багато проблем з перекладом граматичних явищ. У кожного автора є власний стиль. Існує таке поняття, як стиль художньої літератури. Кожен автор може вживати у своїх творах власні вигадані назви, неологізми, різні граматичні конструкції, характерний сленг та деталізацію. Без використання певних стилістичних прийомів твір втрачає свою неповторність. Ось чому велика увага привертається при перекладі оригінального тексту, враховуються всі стилістичні прийоми, вжиті автором. Існує низка правил адекватної передачі авторського стилю та різних стилістичних і граматичних явищ, у тому числі передачі особливостей перекладу фразеологізмів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

В процесі вивчення питання перекладу літератури виникає розуміння того, що існує велика кількість наукових творів з проблем перекладу лексики художніх творів, Однак більшість із них акцентують увагу або на літературознавчому аспекті аналізу мови й стилю художніх творів, або суто теоретичному аспекті вивчення особливостей перекладу лексики, як ми це бачимо в роботах Ю.Д. Апресяна «Лексична семантика» та В.Н. Комісарова «Теорія перекладу» [4]. Безперечно, дані роботи є необхідною основою для вивчення та дослідження теорії перекладу в цілому, проте наша робота передбачає вузьке дослідження питання про специфіку перекладу саме художньої лексики сфери мистецтва. Основу розгляду лексики сфери мистецтва в перекладі склали роботи О.В. Федорова, В.В. Виноградова, Л.С.

Бархударова, І.В. Корунця, В.М. Жирмунського, В.П. Крамара.

Мета статті – дослідження особливостей передачі та збереження авторського стилю в художніх творах.

Методи та матеріали дослідження: системний метод дозволив досить повно проаналізувати лексичні особливості текстів оригіналу, методи аналізу й синтезу, що були використані для розкриття особливостей лексичних трансформацій при перекладі та специфіку перекладу лексики сфери мистецтва в цілому; описовий метод допомагає висловити точку зору в даній роботі, а також за допомогою методу компаративного аналізу було здійснено зіставлення текстів оригіналу та перекладу та охарактеризовані їхні основні структурні, стилістичні та семантичні відмінності.

Результати дослідження. Художній переклад має дві провідні функції – творчу та інформативну. Раніше вважалось, що головною функцією повинна бути інформативна, а творча – другорядною. Проте на сьогодні, в час глобального обміну інформацією, творча функція вноситься на перше місце. Аби сучасний художній переклад не зникнув взагалі та щоб його не замінювали механічними онлайн-перекладачами, він повинен нести в собі максимум індивідуальності перекладача, його відчуття самого твору.

Переклад здавна відіграє важливу роль в житті суспільства та привертає увагу літературознавців, етнографів, психологів та лінгвістів. Теорія перекладу давно стала окремою науковою дисципліною. Цьому посприяли усвідомлення суспільства в потребі наукового узагальнення перекладацької діяльності, розвиток мовознавства, теорії комунікації та інші сфери знання. Все це забезпечує основу для вивчення перекладу і для

появи значних перекладацьких досліджень, що аргументували можливість і перспективність створення наукового спрямування задля відкриття сутності перекладу як процесу міжмовної та міжкультурної комунікації. Зазначимо, що «переклад – це діяльність, що полягає в передачі змісту тексту однієї мови засобами іншої мови, а також результат цієї діяльності» [1, с. 11].

Відомо, що головне завдання перекладу полягає в тому, щоб домогтися максимальної автентичності в процесі тлумачення змісту тексту засобами мови перекладу. Основні засади кожного перекладу – пояснення та інтерпретація. Інтерпретація – адекватне розуміння тексту оригіналу, аналітична діяльність, що спрямована на повноцінне розкриття змісту тексту. До того ж, розкрити зміст означає «не просто витягти змістовну інформацію про зовнішній світ, але й усвідомити механізми її кодування та обґрунтувати правомірність і продуктивність використовуваних прийомів і способів декодування інформації» [7]. Мета перекладу полягає в семантико-стильовій близькості, адекватності тексту оригіналу та тексту перекладу. Існують схожі поняття в теорії перекладу, в основі яких лежать такі поняття як відповідність, однастайність змісту, смислова схожість текстів, тобто адекватність та еквівалентність. Дослідники по-різному трактують основне для теорії перекладу поняття адекватності, відповідно до цього, існують різні критерії адекватності. Адекватність – це співвідношення оригінального тексту та його перекладу, при якому послідовно врахована мета останнього, а саме співвідношення зорієнтоване на переклад як процес, а вимога адекватності, на відміну від еквівалентності, носить не максимальний, а оптимальний характер [8]. Слід відзначити важливість критерію

адекватності, що поєднує процеси перекладу та інтерпретації, який являє собою «передачу в перекладі ефектів смислової багатоплановості на рівні цілісного тексту, ефектів, що виникають за рахунок уподібнення уявлення про текст на рівні лінійної зв'язності іншому уявленню про текст на рівні об'ємної цілісності» [8]. Це означає, що адекватність передбачає якнайбільшу можливість збереження параметрів оригіналу: сюжетно-композиційних, лексичних та граматичних. Критерієм адекватності є збереження в перекладі його власне стилістичної своєрідності. Еквівалентності надається вирішальне значення в теоретичному описі перекладу та прояві його сенсу. Згідно з Дж. Кетфордом, текстовий перекладацький еквівалент – це «будь-яка форма мови перекладу, що є еквівалентною відповідній формі оригіналу, тобто, є відображенням в перекладі предметної або преференційної ситуації» [6, с. 18]. Еквівалентність розглядають на рівні зіставлення окремих форм. Еквівалентність – це відповідність своєрідних опцій тексту на рівні синтаксису чи морфології. Адекватність – це відповідність оригіналу та перекладу на рівні всього тексту, тобто відповідність його власному (індивідуальному) стилю. Не існує абсолютної адекватності через те, що кожен перекладач – це людина з індивідуальними творчими особливостями. У перекладі відображається індивідуальний художній стиль перекладача, а не автора. Це зумовлює неминучі перекладацькі трансформації, які можна пояснити не тільки відмінністю мовних структур, а й індивідуальністю перекладача.

Переклад (причому функціональний стиль написаного тексту не є важливим) відбувається за принципом асиметричного дуалізму мовного знаку,

коли «форма мовного знака може набувати іншого значення, а значення намагається втілитися в іншій формі» [3, с. 8]. Таким чином, ми можемо спостерігати розбіжності як у змісті, так і в формі. Одночасно переклад завжди буде синонімічним оригіналу на всіх рівнях відтворення тексту іншою мовою, оскільки повторити текст іншою мовою без відхилень неможливо. Певні запаси слів автора та перекладача можуть відрізнитися за кількістю та значенням, що спричиняє певне спотворення тексту. У створенні висловлювань адресант підбирає мовні одиниці для найбільш адекватного вираження своєї мети та обирає потрібні лексичні одиниці, що відповідають меті комунікації, тобто мають функціональний потенціал для її досягнення. Наявність спільного когнітивного фону в мовленнєвій та мисленнєвій діяльності комунікантів можливе з урахуванням конвенційності одиниць мислення, мови та мовлення, тексту.

В сучасній літературі художній переклад відіграє важливу роль, адже слугує своєрідним провідником між текстами. Від того, як перекладач трансформував текст, залежить сприйняття твору в цілому. Читач сприймає текст через призму сприйняття перекладача – відчуває те, що відчував перекладач, читаючи твір. Переклад має визнання, якщо перекладач зумів передати всі реалії, трансформуючи їх в реалії перекладу. Аби літературний твір був визнаний витвором мистецтва, перекладач повинен відтворити процес його написання. Художній твір має відродитися іншою мовою завдяки таланту перекладача.

У процесі перекладу перекладач повинен знати культуру інших народів задля виявлення культурної специфіки. Розуміння між людьми полягає як в граматичному аспекті, так і в наявності

спільних культурних передумов. Йому слід досконало знати культури народів і бути достатньо ознайомленим з їхніми особливостями. Переклад є своєрідним діалогом між двома культурами, що передбачає вміння перекладача вирізняти своє й чуже. При цьому не повинно виникати «змішування культур», що негативно позначається на якості перекладу. Художній переклад прози чи поезії – це творчість і мистецтво. Художній переклад повинен максимально зберігати атмосферу сюжету та стиль автора, тому метою художнього перекладу є збереження ідіостилу, що є індивідуальним стилем, тобто системою «змістовних і формальних лінгвістичних характеристик, властивих творам певного автора, яка робить унікальним втілений у цих творах авторський спосіб мовного вираження» [5, с. 145]. Художній переклад – це наочний приклад міжлітературної та міжкультурної взаємодії – це суттєва частина національно-літературного процесу, що виступає посередником між літературами. Перекладач докладає надзусиль, щоб компенсувати нерозуміння мови оригіналу читачем, не вносячи змін у текст першотвору, аби зробити його зрозумілішим для читачів іншомовної версії. Переклад передає враження, отримані перекладачем від знайомства з оригіналом. Він підводить читачів перекладу до своєї точки зору, яка, по суті, є для них чужою. Р. Міньяр-Белоручев наголошує, що «художній переклад різоче відрізняється від інших видів перекладу неможливістю спиратися в мовній діяльності на суто репродукцію. Він вимагає не просто використовувати старе, завчене раз і назавжди, він припускає мовну творчість» [2, с. 176]. Найкращі переклади виконуються не тільки за допомогою лексичних чи синтаксичних відповідностей, а творчими дослідженнями художніх співвідношень,

коли мовні відповідності грають підпорядковану роль. Художній переклад вимагає пошуків, вигадок, винахідливості, співпереживання, гостроти зору та слуху, розкриття творчої індивідуальності перекладача, але так, щоб все ці якості не перешкоджали розумінню своєрідності автора. Він передбачає відтворення системи стилю першотвору за допомогою організації та відбору засобів мови перекладу на лексико-семантичному, звуковому та синтактико-композиційному рівнях.

Нормативний підхід до художнього перекладу є актуальною проблемою, оскільки будь-які критерії та норми є відносно суб'єктивними. Сукупність вимог, що висуваються до якості перекладу, називається нормою перекладу [5, с. 229]. В.Н. Комісаров у своїх працях розрізняє п'ять видів нормативних вимог, або норм перекладу: 1) норма еквівалентності перекладу; 2) жанрово-стилістична норма перекладу; 3) норма мови перекладу; 4) прагматична норма перекладу; 5) конвенційна норма перекладу [6]. В перекладі зустрічаються два світи, дві різні культури. Все це перекладач повинен опанувати та створити повноцінний переклад. Німецький філософ та теолог Ф. Шляермахер зазначав, що «художній переклад перебуває між двома крайніми принципами: він може бути дослівно точним, художньо повноцінним, але далекою від оригіналу вільною версією. При цьому повної тотожності між оригіналом і перекладом неможливо досягти, оскільки першотвір залишається єдиним матеріальним результатом індивідуальної творчості митця слова та частиною національного мовного мистецтва. Це означає, що діалектика взаємозв'язку оригіналу й перекладу полягає в тому, що переклад породжується оригіналом, залежить від нього, але водночас має відносну

самостійність» [4]. Ключ до пізнання індивідуальності митця – це його творчий стиль. Творчій індивідуальності властиві такі риси: цілісність – це поєднання психічної природи (імпульси, потяги, чуттєвість, швидкість реакції, воля, афекти) з духовною організацією (культура, інтелект, мораль, етика); неповторність – наявність ознак творчого самовияву, які є унікальним продовженням, розгортанням притаманних людині можливостей; самостійність – здатність бути собою, цілеспрямовано йти до здійснення творчого задуму, рішучість у спробах відкинути все, що не властиве митцю; внутрішня незалежність, почуття гідності, свобода вибору; активність – здатність протистояти обставинам, відстоювання творчих і морально-етичних ідей, бачення світу, сила характеру. В.П. Білоус зазначав, що стиль – це формотворча система, принцип організації художнього світу, структура якої охоплює тропіку (художні прийоми), риторику (стилістика, мистецтво викладу), мову (лексика в прямому та переносному значенні, полісемія, фоніка) [4].

До формальних чинників відносять композиційні прийоми: ліричний твір містить в собі систему художніх образів, їхній взаємозв'язок, образний лад та наявність домінанти, навколо якої, в свою чергу, об'єднуються образи. В епічних та драматичних творах важливі фабула, сюжет, пейзаж, портрет, вставний епізод, відступ. Часом автори вдаються до нагромадження жаргонізмів або вульгаризмів задля підкреслення власної мовної «незакомплексованості» і демонстрації власної творчої розкутості. Звісно автор має право на мовне самовираження, проте такі «бунти» нерідко конфліктують із вимогами культури мови.

Власний стиль письменника може демонструвати його невтомну жагу до

самопошуку у творчості, а бажання новизни, творчий неспокій є вирішальними стимулами його зростання.

Висновки та перспективи. Переклад художньої літератури є відповідальним і водночас надскладним завданням перекладача. Йому належить дослідити індивідуальність автора, його світогляд, що відображені в авторському стилі. Стиль автора він повинен втілити в таких виражальних мовних засобах, які б не порушували стиль оригіналу. Прагнення перекладача отримати переклад, який буде тотожним, синонімічним оригіналу на всіх рівнях відтворення тексту іншою мовою, хоча повторити текст без відхилень чи втрат дуже складно.

Список використаних джерел

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. Москва: Междунар. отношения, 1975. 240 с.
2. Власова Т. І., Гаркуша В. М. Переводческий анализ специального текста: учебное пособие. Днепропетровск, 2014. 160 с.
3. Зарицький, М. С. Переклад: створення та редагування: Посібник Київ: Парлам.вид-во, 2004. 120 с.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва: Высшая школа, 1990.-253 с.
5. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Учебное пособие. Москва: ЭТС. 2001. 424 с.
6. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. Москва: Московский Лицей, 1996. 298 с.
7. Псурцев Д. В. К проблеме перевода и интерпретации художественного текста: об одном критерии адекватности. Вестник МГЛУ. Москва, 2002. Выпуск 463, Перевод и дискурс. С. 16-26.

8. Переклад і дискурс. Вісник МДЛУ, Випуск 463. Москва: 2002. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.thinkaloud.ru/sciencelr.html>. (дата звернення 10.10.2018.)

9. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. Москва: Наука, 1988. 215 с.

10. Шинкарук В.Д. Особливості реченнєвих структур з емоційно-оцінними значеннями / Studia Linqvistica. Збірник наукових праць. Випуск 5. Частина 2. Київ: Київський університет, 2011. С. 29-37.

References

1. Barkhudarov, L.S. (1975). Yazyk i perevod. Voprosy obshchej i chastnoj teorii perevoda (Language and translation. Questions of general and particular translation theory). Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniya, 240.

2. Vlasova, T.I., Garkusha, V.M. (2004). Perevodcheskiy analiz spetsyalnogo teksta: uchebnoe posobie (Special Text Translation Analysis: Tutorial). Dnipropetrovsk, 160.

3. Zarytskyi, M.S. (2004). Pereklad: stvorennia ta redahuvannia: Posibnyk (Translation: Creation and Editing: Manual). Kyiv, 120.

4. Komissarov, V.N. (1990). Teoriia perevoda (lingvisticheskie aspekty): Ucheb. Dlia in-tov i fak. inostr. Yaz (Theory of Translation (linguistic aspects): Manual for institutes and

faculties of foreign lang). Moscow, Vysshaya shkola, 253.

5. Komissarov, V. N. (2001). Sovremennoe perevodovedenie: Uchebnoe posobie (Modern Translation Studies: Tutorial). Moscow, ETS, 424.

6. Minyar-Beloruhev, R.K. (1996) Teoriia i metody prevoda (Theory and methods of translation). Moscow, Moscow Lyceum, 298.

7. Psurtsev, D.V. (2002). K probleme perevoda i interpretatsyi khudozhestvennogo teksta: ob odnom kriterii adekvatnosti (To the problem of translation and interpretation of fictional text: one criterion of adequacy), Vestnik MDLU, Vypusk 463, Perevod i diskurs. Moscow, 16-26.

8. Pereklad i dyskurs Translation and discourse. Visnik MDLU, Issue 463. Moscow: 2002. [Electronic resource] Access mode: <http://www.thinkaloud.ru/sciencelr.html>. (application date 10.10.2018.)

9. Schweitzer, A.D. (1988). Teoriia perevoda: Status, problemy, aspekty (Theory of Translation: Status, problems, aspects). Moscow, Science, 215.

10. Shynkaruk, V.D. Osoblyvosti rechennievkykh struktur z emotsiino-otsinnymy znachenniamy [Peculiarities of Speech Structures of emotional-evaluative meanings]/ Studia Linqvistica. Collection of scientific works. Issue 5. Part 2. Kyiv: Kyiv University, 2011. p. 29-37.

LINGUO-STYLISTIC SPECIFICS OF RECREATING THE WORKS OF FICTION IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

G.I. Sidoruk, O.O. Shevchuk

Abstract. *The article deals with such topical issues as the linguistic and expressive features of fictional style in literary works, definition of fictional works and normative requirement for them. The paper also deals with the individual style of the author and his differential characteristics. Although English and Ukrainian languages have long-lasting cultural-historical and translation contacts, translators face a lot of challenges when translating fiction grammatical phenomena. Every author has his own style, therefore a concept of fiction style exists. Besides authors use their own fictitious names,*

© Г. І. Сидорук, О.О. Шевчук

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 10, № 1, 2019

neologisms, correct or deliberately incorrect grammatical constructions, slang and idioms in their works. Without using certain stylistic techniques, the work loses its uniqueness. Therefore great attention is drawn to the translation of the original text, taking into account all stylistic techniques applied by the author. There are a number of rules for adequate conveying the author's style and various stylistic and grammatical phenomena, including specifics of translating phraseological units. The purpose of the article is to analyze the rules of translation, to investigate the writer as a creative individuality, since his own style embodies attempts to find a way to express his vision and understanding of the world, to organize fictional material, to create a unique work in order to attract the reader's attention, get him interested in the text without violating the style of the original text. Studying the problem of translating literature leads to understanding the fact that there is a large number of scientific works on the translation of the vocabulary of fictional materials, but most of them represent either the literary aspect of the analysis of their language and style, or a purely theoretical aspect of studying the specifics of translating the lexis. Fictional translation is a vivid example of literary and intercultural interaction – it is an essential part of the national literary process, functioning as a mediator between literatures. Fictional translation requires constant search, invention, ingenuity, empathy, visual acuity and hearing, the disclosure of a translator's creative individuality without interfering with the peculiarity of author's individuality. The best translations are performed not only through lexical or syntactic correspondences, but also by creative studies of artistic relations, when language conformations play a subordinate role. The purpose of fictional translation is to preserve idiostyle – an individual style, i.e. a system of meaningful and formal linguistic characteristics inherent in the works of a certain author, which makes the author's way of expression embodied in these works.

Style is a form arranging system, the principle of organizing the artistic world, its structure covering the tropics (artistic techniques), rhetoric (stylistics, art of presentation), and language (vocabulary in the literal and figurative sense, polysemy and phonics). The formal factors include compositional techniques: lyrical work contains a system of artistic images, their interconnection, figurative structure and the presence of dominant, around it images being united. In epic and dramatic works, the plot, landscape, portrait, inserted episode, release is important. At times, the authors resort to the accumulation of slang or vulgarisms in order to accentuate their own linguistic "uninhibited nature" and demonstrate their own creative liberty. The author has the right to linguistic self-expression, but such "riots" often conflict with the requirements of the language culture. The writer's individual style is capable of demonstrating his tireless pursuit of self-seeking in creativity, and the desire for novelty, creative anxiety, which are decisive incentives for his growth.

Keywords: *literary style, linguistic and stylistic features, translation, writer, fiction*

ON SOME PROBLEMS OF TRANSLATING SYNTACTICAL CONSTRUCTIONS IN PRIVATE LEGAL DOCUMENTS.

S. THAMARAI PANDIAN, Head of Representation CIS countries,
DIA PHARMA, India

B.I. RUBINSKA, PHD in Pedagogy, Associate Professor,
National university of life and environmental sciences of Ukraine

E- mail: Slavinabe@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3839-7562

Abstract. *The article analyzes some problems of translating syntactical constructions in private legal documents. The purpose of the article is to identify certain isomorphic and allomorphic features of English and Ukrainian syntax in framework of solving particular translation problems. The first isomorphic feature is the length of sentences in the analyzed types of documents. In the process of translation the latter should be analyzed syntactically. The length may be preserved or the sentence can be divided into two or more sentences for better understanding by the reader. Another isomorphic feature is the usage of the Passive voice constructions. The translator can either use them in translation or substitute some of them by the Active forms for reasons of reducing redundant passive structures.*

In provisos there are a lot of set expressions and formulas in limiting sentences that should be translated without change in syntax relationship. The allomorphic feature in the sentences is the difference in sentence structure. In the process of translation word order can be changed and some transformations are necessary. The comparative analysis showed that syntactic constructions may have common and divergent features that must be taken into account in the process of translation.

Keywords: *allomorphic feature, isomorphic feature, length, private legal documents, translating syntactical constructions*

Introduction. The topicality of the article is the following: there are few articles focused on the problem of linguistic and legal adequacy in translation of syntactical constructions in private legal documents [1,2,3,4,5,6,].

Recent research and publications. Kozachek O.V considers peculiarities of translation to be the element of translation's technique and enumerates some lexical and grammatical difficulties of translation of such texts [2]. Shumilo I. and Snytsa T. have mentioned such syntactic specifics of translation as the usage of the Passive voice and modal verb "shall" to express order, obligation [5]. Mishchenko A.L. and Glezer R. look at syntactic construction as one of

differentiation criteria of professional texts for scientific and technical translation. In this article he quotes classification of the most typical mistakes proposed by Gyobferich. Among them are syntactic mistakes: on the level of the member of a sentence they are: the wrong usage of cases, the choice of the wrong part of the sentence, the choice of possessive case instead of an object with a preposition, the usage of non-homogeneous parts in enumeration, breaking of valency (combination on syntactic level, absence of correspondence between subject and predicate) as well as mistakes on the level of the members of the sentence: wrong usage of the Infinitive, concentration of conjunctions and constructions in one

© S. T. Pandian, B.I. Rubinska

sentence, incomplete sentences, wrong connections between separate parts of the sentence. Translation mistakes are marked as those related to the level of the text [3]. All these researches do not mention peculiarities of translation of syntactic constructions in private legal documents, which proves topicality of such research.

The object of this research is syntactic features of legal texts and ways of their rendering.

The subject of this article is the translation of syntactical constructions in private legal documents represented by an agreement.

The purpose of the present research is to determine some problems of translatability by analyzing the existing state of translation practice of private legal documents syntactical constructions in English as well as Ukrainian. So we have set ourselves the task to describe the syntactical structures in these documents and some problems of their translation.

The main methods of research are the studying and critical analysis of literature, methods of deduction and synthesis, comparative analysis.

Results. In legal documents an isomorphic linguistic feature is that sentences are typically long and complex. This is true for English, Ukrainian and many other languages. We will describe that feature in the British, American and Ukrainian private legal documents.

Syntax refers to the structure of the sentences and sequences of words. While words are the basic building blocks of the language that carry meanings, translation never remains at the lexical level but goes beyond. Words in translation never exist in isolation and their true meanings cannot be fully appreciated unless they are construed with reference to the ways they are structured.

Generally speaking, sentences in legal texts are longer than in other text types, and they may serve various

purposes. Nevertheless, a complicated syntactical structure can cause comprehension difficulty for the reader, including the translator. It sometimes also makes the rendering into the target language difficult. We can find long and complex-compound sentences in all types of legal documents, private legal documents as well. For example,

“In the event the contractor becoming bankrupt or making a composition or arrangement with his creditors or having a proposal in respect of his company for a voluntary arrangement for a composition of debts in respect of his company to the court for the appointment of an administrator, or having a winding up order made or (except for the purposes of amalgamation or reconstruction) a resolution for voluntary winding up passed or having a provisional liquidator, receiver or manager of his business or undertaking duly appointed, or being placed under judicial management, or having possession taken, by or on behalf of the holders of any debentures secured by a floating charge, of any property comprised in or subject to the floating charge, the employment of the Contractor under this Contract shall be forthwith automatically terminated, but the said employment may be reinstated and continued, if the Proprietor and the Contractor, his trustee in bankruptcy, liquidator, provisional liquidator, receiver or manager as the case may be shall so agree”.

In this example, the main clause is: “In the event of..., the employment..., shall be terminated”. All the other clauses and qualifications are to cover the conditions and sentences with improved clarity.

The same situation can be found in the Ukrainian sentence in an insurance contract.

«За умовами цього договору страхове зобов'язання розглядається як правовідносини, згідно з якими одна сторона (страховик) зобов'язується в разі настання передбачуваної

договором страхування події (страхового випадку), праймавному страхуванні і страхуванні відповідальності відшкодувати страхувальникові або іншій особі, на користь якої укладено договір страхування, завдані збитки в межах обумовленої страхової суми, а в разі особистого страхування – виплатити відповідну грошову(страхову) суму».

According to the existing rules a translator should be adhere to the following procedures, when translating such sentences: 1. carefully analyze the original sentence structure and sentence essential meaning to understand the message correctly and 2. to express and convey the meaning in the target language. Thus good knowledge of syntactical structures of both the source language and the target language is a “must” for a qualified interpreter and translator. Sometimes it may be necessary to divide the long sentence in the source language and write two or more sentences in the target language.

Another syntactical isomorphic feature is the use of passive constructions. The usage of the Passive Voice allows the writer to avoid naming or referring to the person or thing that performs the action. e.g.: “The contract was breached”. This sentence simply states the fact, it doesn’t indicate the person, who breached the contract. Lawyers use these constructions very often and sometimes overuse them. In translation these structures are translated with the help of the Passive

Voice too. However, in the Ukrainian language they are not as commonly used as they are in English. In this case adjustments may be necessary. It is not obligatory that the passive structure is carried over in the target language.

Provisos are a traditional feature of English legal drafting in both private legal documents and statutes. They operate as conditions of qualifications. They are usually introduced by linguistic formula like: provided that, and provided that, and provided further that, provided always that, provided nevertheless that. Such formulas are used to vary or modify a more general provision, qualifying its operation in more particular situations [6, c 86].

Other limiting clauses common in private legal documents include the structure “subject to”. It is used to express the intent that one provision (the master provision) prevails over another (the subject provision). For example, if clause 6 in an agreement begins with “subject to clause 5”, then any inconsistency between the two clauses is resolved in favor of the master clause, clause 5. This structural part of a sentence is often used in ordinary agreements and also in wills, settlements and other instruments creating interest in succession. It is also often used in Statutes.

English and Ukrainian have allomorphic features as their sentence structure is different; moreover, legal documents operate on set expressions and clichés. Let us compare a sentence in Power of Attorney and Довіреність.

Довіреність
Місто Ексетер, Сполучене королівство
 _____ 2009 року
 Громадянка Сполученого Королівства
 _____, посвідчення
 водія номер _____, що
 проживає за адресою: _____
 (надалі – Довіритель),
 згідно попередньої домовленості, цією
 Довіреністю

Power of Attorney
City of Exeter, United Kingdom
 _____ 2009
 The citizen of the United Kingdom
 _____, driver’s license
 № _____, resident at the
 address: _____
 (herein after referred to as Grantor),
authorizes according to the previous
 agreement with the Power of Attorney

уповноважує:

_____, який проживає за адресою _____, та/або _____, який проживає за адресою _____, які можуть діяти разом та незалежно один від одного: користуватися та розпоряджатися належними мені частиною квартири № ____, яка розташована в місті Києві по вулиці _____ в будинку № _____,

представляти мої інтереси в усіх справах, в яких я є стороною з будь-яким статусом, що впливають на мої права та інтереси, а також з усіх питань, що можуть виникнути у мене в майбутньому.

In this sentence word order was changed in order to fit the target language requirements, making the text easier to perceive. Grammar transformations are required: target language verb should be substituted for a source language adjective as verbs are more characteristic for the English language, and consequently transposition: sentence word order was changed by the translator, placing “that belong to me” in the end. Another grammar transformation is the change of number (plural into singular, as well as lexical transformation, where the word “ycix” is reconstructed as “any” in the English language.

Conclusions and discussion. In both languages sentences in private legal documents are long, which is an isomorphic feature. This makes the translator analyze their syntactic structure and where necessary divide them into two or more sentences. Lawyers also use a lot of Passive Voice constructions, which is another isomorphic feature in both contrasted languages. Therefore, they should be translated with the help of these constructions. But one should remember that they are less often

here under _____, resident at the address: _____, and/or _____, resident at the address: _____, and/or _____, resident at the address, acting collectively or separately one from another to use and to dispose of the part of the flat № _____ situated in Kyiv City in the building № _____ on _____ Street and the part of the flat № _____ situated in Kyiv City in the building № _____ on _____ Street, that belong to me; to represent my interests at any hearing to which I may be a party with any status which may affect my rights and interests, as well as at any other issue that might arise in the future.

used in the Ukrainian language. There are also allomorphic features that present difficulty for a translator. Private legal documents are full of set expressions and clichés in limiting clauses. Grammar transformations are required in this case. Further research of the problem of syntactic structures translation in private legal documents is necessary.

Список використаних джерел

1. Желясков В. Я. Труднощі й особливості перекладу текстів, що належать до галузі права. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер: Філологія, Вип 18. Т 2. Ізмаїл, 2015. С. 16 – 22.
2. Козачек О. В. Особливості перекладу юридичних текстів. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvxdupmk_2016_2_6 7www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi.../cgiirbis_64.exe?. (дата звернення 10.10.18.)
3. Міщенко А. Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу. URL: https://books.google.com/books/about/Лінгвістика_фахових_м.html?id... (дата звернення: 12.09.18.)

4. Чепурна О. В. Особливості методичної роботи над англомовними юридичними текстами у процесі перекладу URL: Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Сер.: Філологічні науки, Вип. 2. Дніпропетровськ, 2013. – С. 321-325. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduepf_2013_2_4_6_7. (дата звернення: 15.10.18.)

5. Шумило .І. Особливості перекладу юридичних текстів. Філоло-гічний дискурс, Вип. 4, 2016. С. 266-272. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fild_2016_4_30 (дата звернення 10.10.18.)

6. Aitken J.R. and Butter P. The Elements of Drafting .Sydney. LawbookCo, 2004, P 86.

References

1. Zheliaskov, V. Ya. (2015). Trudnoshchi y osoblyvosti perekladu tekstiv, shcho nalezhat do haluzi prava.[Difficulties and Peculiarities of texts that belong to the law sphere], Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia, Vypusk 18,[issue18], Vol.2. Izmail,16 – 22.

2. Kozachek, O.V. (2016). Osoblyvosti perekladu yurydychnykh tekstiv. [Legal Texts Translation Peculiarities] URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvxdupmk_2016_2_6_7 www.irbis-

3. Mishchenko, A. L. (2013). Lihvistyka fakhovykh mov ta suchasna model naukovo-tekhnichnoho perekladu.[Linguistics of Specialized Languages and Modern Model of Science and Technical Translation]. – Available at: https://books.google.com/books/about/Лінгвістика_фахових_m.html?id...

4. Cherpurna, O. V. (2013). Osoblyvosti metodychnoi roboty nad anhlomovnymy yurydychnymy tekstamy u protsesi perekladu [Peculiarities of methodology Work on English Legal Texts] Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduepf_2013_2_4_6_7.

5. Shumylo, I. (2016). Osoblyvosti perekladu yurydychnykh tekstiv [Peculiarities of Legal Texts Translation]. — Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fild__4_30

6. Aitken, J.R., and Butter, P. (2004), The Elements of Drafting, 10th edition, / J.R. Aitken, , P. Butter. Sydney: LawbookCo, 86.

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ПРИВАТНИХ ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТАХ

С. Т. Пандіан, Б. І. Рубінська

Анотація. В статті аналізуються деякі проблеми перекладу синтаксичних конструкцій у приватних юридичних документах. Метою статті є аналіз певних ізоморфних та аломорфних рис англійського і українського синтаксису в аспекті вирішення перекладацьких завдань. Перша ізоморфна риса це – довжина речень у аналізованих типах документів, яка може як зберігатися в процесі перекладу, так і підлягати трансформації за допомогою розділення на два або більше речень для їх кращого розуміння читаючим. Іншою ізоморфною рисою є використання конструкцій Пасивного Стану. Перекладач може їх використати при перекладі, але якщо їх занадто багато в англійській мові, він може замінити деякі з них у перекладі. У провізо є багато сталих виразів та формулювань у обмежувальних реченнях, які слід перекладати без заміни синтаксичних відносин. Аломорфною рисою українського і англійського синтаксису є відмінності у структурі речень. В процесі перекладу порядок слів можна змінювати, для чого залучаються відповідні трансформації. Контрастивний аналіз показав, що синтаксичні конструкції можуть мати як спільні так і різні риси, які слід враховувати в процесі перекладу.

Ключові слова: аломорфна риса, ізоморфна риса, довжина, приватні юридичні документи, перекладаючи синтаксичні конструкції

TERMINOLOGY STUDIES. ТЕРМІНОЗНАВСТВО

УДК 001.4(038)=161.2(076.5)

ІНТЕГРОВАНІЙ СЛОВНИК ДЕНДРОНІМІВ ЯК ЗАСІБ УНІФІКАЦІЇ НАЗВ ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ ПАРКІВ І СКВЕРІВ

С. В. ХАРЧЕНКО, доктор філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: lucynka@ukr.net
ORCID: 0000-0001-9336-1259

Анотація. Статтю присвячено актуальним питанням лексикографічної праці над ботанічною номенклатурою. Запропоновано модель інтегрованого словника дендронімів, визначено методологію його укладання та розкрито його роль в уніфікації назв зелених насаджень парків і скверів. Розглянуто методологічні засади укладання такого виду словника, визначено джерельну базу реєстрових слів. Обґрунтовано структуру словникової статті, що складатиметься зі слова-заголовка українською мовою, його міжнародного відповідника латинською мовою, короткого опису дендроніма, синонімічних назв до нормативної номенклатури, її діалектних варіантів.

Зазначено, що словник, у якому вміщено консолідовану інформацію про ботанічну номенклатуру, може стати одним із засобів самоосвітньої діяльності здобувача, він істотно доповнить підручники і навчальні посібники нового покоління. Наголошено на тому, що інтегрований словник через посилення інформативності словникових статей сприятиме подальшій уніфікації українськомовної ботанічної номенклатури (дендронімів) на засадах мовнонаціональної ідентичності, що стосуватиметься зокрема понять і системи понять, окреслення семантичних меж номенклатури, її зовнішньої та внутрішньої форм, а також способів графічного оформлення.

Ключові слова: ботанічна номенклатура, дендронім, словник, словникова стаття, методологія, лексикографічна праця, принципи побудови словника

Актуальність дослідження.

Ботанічна лексика, що охоплює й назви зелених насаджень парків і скверів, – одна з найдавніших лексичних мікросистем української мови, що формувалася впродовж усього історичного розвитку мови та еволюції українського етносу. У ботанічній лексиці виокремлюють дендроніми (від *лат.* dendron – дерево; *грец.* опута – ім'я), або дендронімени, у термінології І. Сабаша, – назви деревних рослин / дерев'янистих рослин, що їх витлумачують як багаторічні

вічнозелені або листопадні рослини, стовбури і гілки яких утворюють деревину. Поняття «деревні рослини» охоплює три види: дерева, чагарники (кущі) та чагарнички.

Дендроніми поряд з іншими ботанічними номенклатурами, зарахованими до різних тематичних груп, – вербальні символи, що «належать до вагомих чинників національно-культурної самоідентифікації, адже вони є своєрідними ретрансляторами архетипних образів, у них закодовано

© С.В. Харченко

пам'ять слова в його різнофункціональних культурних контекстах» [17, с. 98]. Збереженість ботанічних номенклатур у часі, їх уніфікацію забезпечують словники. Лексикографічна робота над ботанічною номенклатурою має своєрідність, адже лексикографові потрібно не тільки інвентаризувати й опрацювати варіанти (семантичні, фонетичні тощо) назв рослин у мовознавчому аспекті, але й, опрацьовуючи ботанічну лексику, ураховувати традиції різних таксономічних шкіл. У словниках різних типів не тільки відбито стан розвитку тієї чи тієї галузі знань та її термінології. Словник, крім того, унормовує й кодифікує термінолексику конкретної мови, а також у певний спосіб пропагує її.

Стан дослідження. «Створення номенклатури – зведень назв об'єктів вивчення – є, як відомо, наріжним каменем для побудови терміносистеми будь-якої галузі наукового знання» – слушно зауважує Є. Карпіловська [4, с. 108]. Назви рослин уже фіксують давньоукраїнські писемні тексти, перші словники української мови (напр., у «Лексиконі славено-латинському» Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського, як-от: *орѣхъ итали(й)ски(й) 'Juglans regia'*). Потужний розвиток ботанічної термінології та номенклатури української мови на наукових засадах характерний для другої половини ХІХ ст., що відбили підручники з ботаніки, словники і збірки ботанічної лексики І. Верхратського, Ф. Волкова (Вовка), І. Гавришкевича, Й. Глібовицького, К. Горницького, М. Новицького, О. Роговича, Й. Танчаковського та інших, наукові розвідки з ботаніки Ф. Августиновича, І. Верхратського, В. Воляна, Е. Ліндемана, О. Роговича, І. Шмальгаузена та ін. У першій третині ХХ ст. світ побачили «Українська

номенклатура висших рослин» М. Мельника (Львів, 1922), «Словник (найголовніших) ботанічних термінів: рос.-укр.-укр.-рос.» як додаток до книги О. Янати «Рослина та її життя» (Харків, 1926), «Словник ботанічної номенклатури (проект)» (Київ, 1928), «Słownik botaniczny łacińsko-małoruski» С. Маковецького (Краків, 1928), «Словник ботанічної термінології: проект» В. Вовчанецького та Я. Левченка (Харків – Київ, 1932), «Російсько-український словник ботанічної термінології для середньої школи» (Харків, 1934). У другій половині ХІХ ст. і перші двоє десятиліть ХХ ст. «процес формування наукової ботанічної термінології відбувся на основі використання передовсім загальнонародних українських флорономенів, успадкованих від праслов'янської мови, новотворів української мови і меншою мірою запозичених від інших мов» [10, с. 9].

Тривала праця над ботанічною термінологією й номенклатурою, хоч й орієнтована на інше методологічне підґрунтя, і в 60–80-х рр. ХХ ст.: «Російсько-український словник ботанічної термінології і номенклатури (з українським і латинським покажчиками)» (Київ, 1962), «Словник-довідник з ботаніки: 3000 термінів» (Київ, 1965), «Корисні та рідкісні рослини України: словник-довідник народних назв» Смика Г. К. (Київ, 1991), «Визначник рослин України» (Київ, 1965), «Определитель высших растений Украины» (Київ, 1987).

З-поміж інших праць періоду відновленої незалежності України, присвячених ботанічній термінології і номенклатурі, знаковими є «Атлас ботанічної лексики української мови» І. Сабадоша (Ужгород, 1999), «Чотиримовний словник назв рослин» Д. Гродзинського (Київ, 2001), «Тримовний словник назв судинних рослин флори України»

(автори – С. Зиман, Я. Дідух, Д. Гродзінський, М. Федорчук, О. Булах) та, поза сумнівом, «Словник українських наукових і народних назв судинних рослин» Ю. Кобова (Київ, 2004).

Ботанічну лексику також досліджували з погляду етимології, історії та шляхів її формування в системі народних і нормативних назв рослин (С. Адаменко, А. Капська, З. Коломієць, В. Махек, В. Меркулова, І. Сабадош, Л. Симоненко та ін.); з погляду словотворення нормативної і народної ботанічної номенклатури (Я. Закревська, Т. Слободянюк, М. Феценко, А. Шамота та ін.). Питання семантики, ареалогії назв рослин, а також їх синонімів, які функціонують в окремих діалектах, стали предметом наукових студій Й. Дзендзелівського, П. Гриценка, Я. Закревської, Г. Козачук, О. Малахівської, Л. Симоненко, А. Скорофатової, Г. Смика, Л. Фроляк та ін.

Словники, що в них відображено ботанічну номенклатуру (дендроніми), кваліфікують як галузеві. Галузевий словник, на думку лексикографів, має свою специфіку, адже є проміжним типом між загальномовним та енциклопедичним, основне завдання якого – розкрити зміст термінів, а тому в ньому семантичні і граматичні ремарки зведені до мінімуму [11]. Проте диджиталізація всіх сфер суспільного життя, а між ними й освітньої сфери, істотно коригує запити громадян, особливо молоді, і на лексикографічну продукцію, бо економія часу – тенденція сьогодення.

Мета статті – запропонувати модель інтегрованого словника дендронімів, визначити методологію його укладання та розкрити його роль в уніфікації назв зелених насаджень парків і скверів.

Виклад основного матеріалу. Кожен словник має свою філософію

і важливу, визначальну роль тут, окрім іншого, відіграє призначення словника. Словникове слово, словникова стаття – джерело інтелектуальної інформації, що зумовлює вибір мовної одиниці в конкретній комунікативній ситуації відповідно до прагматичних настанов, комунікативних намірів. Зміст, як і словниковий опис, не є тільки фіксацією, самометою. Це спосіб досягнення мети, а в поданні, інтерпретації значень (лексичних, морфологічних, синтаксичних тощо) слів відображається культурно-історичний фрагмент дійсності з усіма його традиціями, інноваціями, доцільностями тощо. Беззаперечним є те, що на всіх етапах історичного розвитку словники служать народові важливим культурно-освітнім знаряддям.

Науковці здебільшого виокремлюють такі функції словників, як інформативну, нормативну, комунікативну, дидактичну, інтегральну, кумулятивно-трансляційну, інституційну, а також лінгвістично зорієнтовані функції [2, с. 63–64; 13, с. 218–219]. Виконувані функції впливають на критерії відбору мовного матеріалу, побудову словникової статті, структуру словника тощо.

На думку М. Комової, «передумови для розроблення методології та конкретних способів укладання спеціальних словників, вироблення науково обґрунтованих принципів відбору спеціальної лексики для певних видів і типів термінологічних словників, а також єдиних засад організації, подання (тлумачення, перекладу, опису) лексичних одиниць у спеціальних словниках для створення оптимальних умов користування ними» створить класифікаційна схема [6, с. 144]. Дослідниця в основу видової класифікації словників (багаторівневої структури класифікаційної схеми термінологічних словників) поклала три

блоки ознак (кожен із яких став критерієм для побудови класифікаційного ряду за пріоритетними ознаками) відповідно до різних характеристик: інформаційного та матеріального складників документа, умов існування документа в зовнішньому середовищі [6, с. 145–146]. Однак окремі функції словників (дидактична, інтегральна, кумулятивно-трансляційна, інституційна) для своєї реалізації вимагають створення не вузькоспеціалізованого, а навпаки – консолідованого, інтегрованого словника. Такий словник на певному етапі навчання дасть змогу видобути потрібну здобувачам освітнього ступеня (учням, студентам, слухачам) різнопланову інформацію, опрацювати її, а також уможливить засвоєння широких знань, формування в них умінь і навичок, мінімально докладаючи зусиль і витрачаючи часу. Крім того, словник, що в ньому вміщено консолідовану інформацію про ботанічну номенклатуру, може бути одним із засобів самоосвітньої діяльності здобувача, істотно доповнивши підручники і навчальні посібники нового покоління (особливо шкільні), що з ними пов'язують можливості підвищити рівень якості освіти, посилити мотивацію здобувачів освітнього ступеня до освоєння предметного змісту, перейти до індивідуальних траєкторій навчання тощо. Відбір лексичного матеріалу до такого типу словника також сприятиме не тільки уніфікації назв зелених насаджень, але й їхньому поступовому, системному поширенню.

Методологічні засади. Важливі в лексикографічному описі ботанічних номенклатур, як і інших мовних феноменів, є засадничі принципи, методологічні основи, що на них ґрунтується праця словників. В. Дубічинський виокремив п'ять основних засад лексикографування:

- 1) спадкоємність лексикографічних творів;
- 2) значна роль суб'єктивного чинника при створенні словників;
- 3) зумовленість жорстким прагматизмом;
- 4) нормативність у відборі лексики;
- 5) теоретична та практична багатоплановість лексикографічних творів [3].

Не заперечуючи запропонованих методологічних засад, вважаємо, що до них варто додати ще такі, як 1) термінологія та методологія опрацювання термінів і номенклатур повинні розвиватися в контексті національної культури; 2) наявність філософсько-громадського світогляду в тих, хто працює над укладанням словника; 3) постійне використання порівняльних студій. За спостереження науковців, «визначення методологічного та методичного інструментарію дослідження назв зелених насаджень, оволодіння ним є визначальною передумовою вирішення термінологічних завдань, що під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників виразно переорієнтувалися в національно-мовну площину» [15, с. 76]. Крім того, потрібна належна організація лексикографічної роботи, постійна системність як у роботі, так й у використанні методів, а також (і це обов'язкова умова) співпраця науковців, науково-педагогічних працівників філологічного і природничого напрямів.

Методологічним підґрунтям словника, вважаємо, повинні стати концепція укладання словників, що її розробив Інститут української наукової мови [7; 16], та концепція словника українських наукових і народних назв судинних рослин» Ю. Кобова [5].

Теоретичними принципами побудови словника вартує визначити принципи, що їх подав Т. Лещук: а) єдність чинних стандартів і форм вираження, збереження єдиних норм позначання; б) збереження єдиних норм

літературної мови; в) збереження абеткової, предметної, цифрової системи розташування лексичних одиниць; г) дотримання єдиних (чітко сформульованих і зрозумілих) стандартизованих скорочень, символів та інших знаків; д) дотримання єдності структурного, семантичного, фонетичного, орфографічного, естетичного та інших підходів до трактування термінів і позначень; е) дотримання положень про багатозначність слова з урахуванням ґрадації на основне значення, додаткове, термінологічне тощо; к) урахування продуктивності слів, ступеня можливості формувати нові слова за допомогою словотвірних засобів; л) урахування потреби залучення неологізмів [8, с. 48].

Словники покликані забезпечувати комунікативні потреби мовців, а отже, повинні містити інформацію про всі важливі для продукування наукових текстів аспекти номенклатури, між іншим і її граматичні властивості як лексичної одиниці мови. Основним принципом, гадаємо, у лексикографії ботанічної номенклатури повинен бути *принцип інтегральності – поєднання власне лінгвістичного та спеціалізованого описування*, що забезпечить моделювання мовної компетенції комунікаторів. Важливо дотриматися й нормативної функції, адже «нормативні словники... – важливий інструмент адаптації в мовному середовищі, інструмент подолання комунікативних конфліктів (коректне кодування й адекватне декодування інформації)» [13, с. 220].

Джерельною базою для словника з консолідованою інформацією про дендроніми повинні стати і словники (нормативні й діалектні), матеріали лексичних атласів, наукові публікації, картотеки зафіксованих дендронімів діалектів української мови тощо.

Класифікація лексико-семантичних категорій **дендронімів**, застосовувана в словниках має відповідати науковим традиціям ботаніки як науки. У класифікації будь-яких зелених насаджень наявні таксономічні категорії, з-поміж яких розрізняють домен (*domain*), царство (*regnum*), відділ (*division*), клас (*classis*), порядок, родина (*familia*), рід (*genus*), вид (*species*). Однак галузеві словники не відображають уповні цю класифікацію, адже в словниках різних типів об'єктом лексикографування є слово, а їхнє призначення – використання в практичній діяльності якнайширшого кола адресатів (споживачів), зокрема фахівців-практиків, науковців, аспірантів, студентів. Крім того, досвід авторитетних науковців переконує, що найоптимальніше вивчати й описувати назви дендрофлори за видами рослин [1, с. 9; 10, с. 83]. Такий підхід доцільний ще й тому, що «в народній номенклатурі рослин спостерігаємо дифузю цих понять [рід і вид], оскільки номінують види рослин, використовуючи родові назви» [1, с. 9–10].

Забезпечуватиме практичну складову словника й поєднання двох таксономічних систем: монотипної, традиційно вживаної в Україні, і політипної, застосованої в Flora Europaea. Поєднання цих двох таксономічних систем успішно апробовано у фундаментальній праці Ю. Кобова [5].

Словникова стаття складатиметься зі слова-заголовка українською мовою, його міжнародного відповідника латинською мовою, короткого опису дендроніма, синонімічні назви до нормативної номенклатури, її діалектних назв.

Слово-заголовок. У поданні реєстрових українськомовних слів доречно застосовувати вже

узвичаєний принцип – подання слів-заголовків в алфавітному порядку з елементами гніздового розташування.

Українськомовні назви зелених насаджень повинні відповідати облігаторним (системність, відповідність лексичного значення терміна позначеному ним поняттю, однозначна відповідність терміна поняттю, мовна правильність, переважність рідної мови, згармонізованість) і факультативним (раціональна стислість, словотворча здатність, наявність визначення поняття) критеріям лінгвістичного описування [14, с. 68]. Критерії лінгвістичного описування дендронімів базуються на основних засадах розроблення стандартів на терміни та визначення понять ДСТУ 3966:2009 [ДСТУ]. Для популяризації знань про рослинний світ, а також для взаємодії науки з практичною діяльністю питання дохідливості національної номенклатури набуває першочергової ваги [5, с. 12]

Належність до тієї чи тієї частини мови не варто вказувати, оскільки більшість українськомовної ботанічної номенклатури – біноміальна. Однослівні номенклатури – іменники, тому потреби додатково це позначати немає. Незалежно від структури номенклатурні назви традиційно подають у називному відмінку. На наше глибоке переконання, у всіх словах-назвах, крім односкладових, та в їхній формах доцільно позначити наголос. Якщо в похідних формах слова наголос змінюється, то потрібно це переміщення подати.

Важливо також зазначити складні щодо написання граматичні форми конкретних номенклатур. Зокрема граматичні форми потрібно наводити так, щоб цілком відбити чергування, випадіння, спрощення, зміну наголошення в назвах з рухомим наголосом. Це може бути як

наведення повністю форми слова, так і скорочено, як це зазвичай подають у спеціалізованих словниках, починаючи з тієї літери основного слова, після якої змінюється написання слова в цій формі, або з літери, якою замінюється інша під час зміни слова.

Міжнародна назва таксона.

Після слова-заголовка подаємо назву таксона латинською мовою згідно з чинним Міжнародним кодексом ботанічної номенклатури, що його 1994 року схвалив XV Міжнародний ботанічний конгрес.

Дослухаючись до слухних порад Є. Карпіловської [4, с. 111], пропонуємо застосувати фонетичну транскрипцію до латинських назв, подаючи в квадратних дужках після латинської назви її вимову. Це вможливить українським користувачам долучитися до звукового ладу латинської мови, а тим, хто прагне фахово вивчати ботаніку, краще засвоїти фонетику, вимову, притаманну саме цій мові. Щоб невідготовлені користувачі могли правильно читати латинською мовою, у передмові варто подати «Основні фонетичні правила латинської мови».

Короткий опис дендроніма. З огляду на структурну специфіку назв зелених насаджень (ботанічну номенклатуру) реєстровими одиницями словника є однослівні і кількаслівні найменування. Джерелом їхнього добору повинні слугувати визнані фахівцями наукові джерела, зокрема «Визначник рослин України» (Київ, 1965), «Определитель высших растений Украины» (Київ, 1987), Кобів Ю. «Словник українських наукових і народних назв судинних рослин» [5], а також енциклопедії та тлумачний словник сучасної української літературної мови. Описи повинні бути витримані в однотипності.

Синонімічні назви таксона.

Загальновідомо, що синонімія в термінології не бажана. Однак, у ботанічній номенклатурі широко функціонують різні деривати і лексеми на означення того самого поняття, що зумовлено особливостями історичного розвитку української наукової термінології, з одного боку, а з іншого – діалектною строкатістю та відмінностями сприйняття і концептуалізації світу. З-поміж сукупності назв окремі варіантні форми можуть закріпитися в літературній мові як абсолютні синоніми. Наприклад: *Salix bicolor* Willd. (*Salix phylicifolia* auct., non L.) — верба двок'олірна; верба філікол'иста [Кобів, с. 359], *Taxodium L.C.M.Richard* — бол'отяний кипар'ис; бол'отний кипар'ис (Ру, Оп), таксодій (Оп), тисоватиця (Вх1, Вх6) [5, с. 402].

У передмові до свого словника Ю. Кобів зазначає: «Якщо пріоритетність певної української видової чи родової назви не є очевидною, то в таких випадках наведено два або й більше її рівноцінних синонімів, як-от: жасмин, ясмин (*Jasminum*)...» [5, с. 15]. Для розв'язання таких проблем і потрібна співпраця фахівців-дендрологів з мовниками, адже вони [мовники] знають, що не тільки словники термінології і/або номенклатури, наукові і науково-навчальні видання є джерелами інформації про дендрони, але й інші види лінгвістичних словників, зокрема тлумачний і перекладний. Саме вони є тим додатковим джерелом, яке допоможе встановити пріоритетність у вживанні тієї чи тієї номенклатури. Наприклад, перекладний «Російсько-український словник» підкаже, що перше місце займає назва «жасмин», а друге – «ясмин» як застаріле [9, т. 1, с. 660].

Крім експліцитних позначок, автори словників використовують й імпліцитну, виражену через послідовність, черговість у розміщенні варіантів назв –

адресат як пріоритетну, бажанішу сприймає саме ту синонімічну назву, що стоїть першою [13, с. 223]. Цю психологічну особливість сприйняття варто застосовувати і в підготовці інтегрованого словника, зокрема під час визначення послідовності подання синонімічних наукових і літературних назв зелених насаджень, що також сприятиме їх уніфікації.

Народні (діалектні) ботанічні номенклатури пропонуємо подавати наприкінці словникової статті, а розташовувати їх доцільно за ступенем поширення в діалектах, ураховуючи словотвірні зв'язки. Проте не варто фонетичні та акцентні варіанти однієї лексем уносити до словникової статті, оскільки специфіка інтегрованого словника виводить за межі його основних завдань завдання, наприклад, забезпечити цілісність картини ареального поширення діалектних назв зелених насаджень.

Для полегшення сприйняття інформації в словниковій статті пропонуємо застосовувати популярну серед молоді візуалізацію. Особливості лексикографічних праць не дають змоги використати весь спектр способів візуалізації матеріалу, однак – можна досягнути використовуючи в тексті відступи, різні типи маркування і рубрикації, а також змінюючи міжрядкові інтервали.

В українському тексті словника потрібно дотримуватися чинного правопису.

Узагальнюючи викладене попереду, далі подаємо зразок можливої словникової статті дендрона.

ЖАСМІН САДОВИЙ, у, ч. Садівий жасмін звичайний; садівий ясмін звичайний (*заст.*).

Philadelphus coronarius L. [філядельфус коронарійс].

Декоративна рослина з родини Гортензіїві (*Hydrangeaceae* Dumort).

Кущ висотою до 3 м висотою із запашними білими квітками, який росте в садах та парках. Його численні пагони голі або опушені. Кора молодих пагонів тонка, переважно коричнева, легко відшаровується, у старих гілок коричнево-бура, розтріскується. Має поверхневу кореневу систему.

Жасмин, жасмін, жасміна, засмір, зацьміна, кустарне дерево, чубуковець звичайний; чубуковець, чубуковець, чубушник, язмин, ясмин, ясмин дикий, ясьмін, ясьо, клікічка, сметанка, біждерево, турецький без.

Висновки. Інтегрований словник дендронімів – місце, де зібрано й коротко, але ємко викладено найважливішу інформацію про конкретну назву. Посилення інформативності словникових статей уможливить зреалізувати прагматичну мету словника – уніфікування назв зелених насаджень на засадах мовнонаціональної ідентичності та якнайширшого задоволення потреб мовної практики – і наблизити лексикографічну працю до читацького загалу.

Крім того, інтегрований словник сприятиме подальшій уніфікації українськомовної ботанічної номенклатури (дедронімів), що стосуватиметься зокрема понять і системи понять, окреслення семантичних меж номенклатури, її зовнішньої та внутрішньої форм, а також способів графічного оформлення.

Пропоноване дослідження – перша спроба узагальнити наявний досвід створення словника ботанічної номенклатури (зокрема, дендронімів), викласти авторське бачення структурування та інформаційного наповнення такого словника.

Список використаних джерел

1. Гороф'янюк І. В. Ботанічна лексика центральноподільських говірок

: матеріали до Лексичного атласу української мови : [від. ред. П. Ю. Гриценко]. Вінниця : ПП Балюк І. Б., 2012. 304 с.

2. Демська О. Вступ до лексикографії : навч. посібник. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 266 с.

3. Дубічинський В.В. Лексикографія: навч.-метод. посіб. Харків: НТУ «ХПІ», 2011. 66 с.

4. Карпіловська Є. Кобів. Ю. Словник українських наукових і народних назв судинних рослин // Лексикографічний бюлетень. 2005. Вип. 11. С. 108–113.

5. Кобів Ю. Словник українських наукових і народних назв судинних рослин. Київ: Наукова думка, 2004. 800 с.

6. Комова М. Класифікація термінологічних словників // Вісник: Проблеми української термінології. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2008, № 620. С. 144–148

7. Лепченко Я. За якими принципами укладає тепер Інститут Української Наукової Мови українську природничу номенклатуру // Вісн. Інст. Укр. Наук. Мови. 1928, Вип. 1. С. 25-30.

8. Лещук Т. Проблеми уніфікації науково-технічних словників (з погляду лексикографічних засад) // Українська мова. 2005. № 2. С. 48

9. Російсько-український словник : у 4 т. / І. С. Гнатюк, С. І. Головащук, В. В. Жайворонок та ін. Київ : Знання, 2011–2014.

10. Сабадош І. Історія української ботанічної лексики (XIX – поч. XX ст.). Ужгород: Ужгородський національний університет,, 2014. 600 с.

11. Симоненко Л. Лексикографічне опрацювання біологічної термінології // Лексикографічний бюлетень: зб. наук. праць. Київ: Ін-т української мови НАН України, 2009. Вип. 18.

12. Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на

терміни та визначення понять: ДСТУ 3966:2009. Київ: Держспоживстандарт України, 2009. 37 с.

13. Харченко С. Синтаксичні норми української літературної мови ХХ – початку ХХІ ст.: монографія / Світлана Харченко; [відп. ред.. К. Г. Городенська]. Київ: Міленіум, 2017. 417 с.

14. Шинкарук В. Д., Харченко С. В. Критерії лінгвістичного описування назв зелених насаджень на основі термінологічних стандартів України // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки / Редкол.: С. М. Ніколаєнко (відп. ред) та ін. К. : Міленіум, 2017. Вип. 272. С. 62–69.

15. Шинкарук В. Д., Харченко С. В. Методика лінгвістичного описування назв зелених насаджень // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки / Редкол.: С. М. Ніколаєнко (відп. ред) та ін. Київ: Міленіум, 2017. Вип. 276. С. 71–78.

16. Яната О. За яким принципом необхідно укладати українську природничу номенклатуру // Вісн. Ін-ту Укр. Наук. Мови. 1928, Вип. 1. С. 21–44.

17. Shynkaruk V. D., Kharchenko S. V., Zavalnyuk I. Ya. "Language-culture" dichotomy in formation of the mental sphere of ethnic consciousness and specificity of national world perception // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. Київ: ІДЕЯ-ПРИНТ, 2019. № 1. С. 96–102.

References

1. Horofianiuk, I. V. (2012). Botanichna leksyka tsentralnopodilskykh hovirok : materialy do Leksychnoho atlasu ukrainskoi movy [Botanical lexis of central Podil regional accents: materials for

Lexical atlas of Ukrainian]: [vid. red. P. Yu. Hrytsenko]. Vinnytsia : PP Baliuk I. B., 304.

2. Demska, O. (2010). Vstup do leksykohrafii: navch. posibnyk [Introduction to lexicography: manual]. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 266.

3. Dubichynskiy, V.V. (2011). Leksykohrafiia: navch.-metod. Posib [Lexicography: manual]. Kharkiv: NTU «KhPI», 66.

4. Karpilovska, Ye., Kobiv, Yu. (2005). Slovnyk ukrainskykh naukovykh i narodnykh nazv sudynnykh roslyn // Leksykohrafichniy biuletyn [Dictionary of Ukrainian scientific and folk names of vascular plants// Lexicographic bulletin], Vyp. 11, 108–113.

5. Kobiv, Yu. (2004). Slovnyk ukrainskykh naukovykh i narodnykh nazv sudynnykh roslyn [Dictionary of Ukrainian scientific and folk names of vascular plants]. Kyiv: Naukova dumka, 800.

6. Komova, M. (2008). Klasyfikatsiia terminolohichnykh slovnykiv // Visnyk: Problemy ukrainskoi terminolohii [Classification of terminological dictionaries//Herald: problems of Ukrainian terminology]. Lviv: National university «Lvivska politekhnik», № 620, 144–148.

7. Lepchenko, Ya. 1928. Za yakymy pryntsyypamy ukladaie teper Instytut Ukrainskoi Naukovoï Movy ukrainsku pryrodnychu nomenklaturu [Principles that Institute of the Ukrainian Scientific language uses for Ukrainian natural nomenclature]. Herald of the Institute of the Ukrainian language, Volume. 1, 25-30.

8. Leshchuk, T. (2005). Problemy unifikatsii naukovo-tekhnichnykh slovnykiv (z pohliadu leksykohrafichnykh zasad) [Problems of unification of scientific-technical dictionaries (from the point of view lexicographic basis)]// Ukrainska mova. № 2, 48.

9. Rosiisko-ukrainskyi slovnyk: u 4 t. (2011 –2014). [Russian-Ukrainian

dictionary: in 4 volumes]/ I. S. Hnatiuk, S. I. Holovashchuk, V. V. Zhaivoronok ta in. Kyiv : Znannia.

10. Sabadosh, I. (2014). Istoriia ukrainskoi botanichnoi leksyky [History of Ukrainian botanical lexis] (XIX – beginning of the XX century). Uzhhorod: Uzhhorod national university, 600.

11. Symonenko, L. (2009). Leksykohrafichne opratsiuvannia biolohichnoi terminolohii [Lexicographic processing of biological terminology]// Lexicographic Herald: collection of scientific papers. Kyiv: Institute of Ukrainian National academy of Sciences of Ukraine, Volume. 18.

12. Terminolohichna robota. Zasady i pravyla rozroblennia standartiv na terminy ta vyznachennia poniat [Terminological work. Principles and rules for developing standards for terms and definitions]: DSTU 3966:2009. Kyiv: National standart of Ukraine, 37.

13. Kharchenko, S. (2017). Syntaksychni normy ukrainskoi literaturnoi movy XX – XXI]: monohrafiia ; [vidp. red.. K. H. Horodenska]. Kyiv : Milenium, 417.

14. Shynkaruk, V. D., Kharchenko, S. V. (2017). Kryterii linhvistychnoho opysuvannia nazv zelenykh nasadzhen na osnovi terminolohichnykh standartiv Ukrainy [Criteria for linguistic description of green space names based on terminological standards of Ukraine] //National Herald of National university of life and environmental sciences of Ukraine. Series: Philological Kyiv: Milenium, Volume, 272. 62–69.

15. Shynkaruk, V. D., Kharchenko, S. V. (2017). Metodyka linhvistychnoho opysuvannia nazv zelenykh nasadzhen [The method of linguistic description of the names of green spaces]// National Herald of National university of life and environmental sciences of Ukraine. Series: Philological. Kyiv: Milenium, Volume. 276,71–78.

16. Ianata, O. Za (1928). Yakym pryntsyptom neobkhidno ukladaty ukrainsku pryrodnychu nomenklaturu [By what principle is it necessary to range the Ukrainian natural nomenclature] // Herald of the Institute of the Ukrainian language , Volume. 1, 21–44.

17. Shynkaruk, V. D., Kharchenko, S. V., Zavalnyuk, I. Ya.(2019). “Language-culture” dychotomy in formation of the mental sphere of ethnic consciousness and specificity of national world perception // Herald of the National Academy of Management Personnel of Culture and Arts: Sciences. magazine. Kiev: IDEA-RINT, 2019. № 1. P. 96–102.

INTEGRATED DICTIONARY OF DENDRONIMS AS A MEANS OF UNIFICATION OF NAMES OF PARK GREENARY AND SQUARES

S. V. Kharchenko

Abstract. Introduction. The article is devoted to current issues of lexicographic research in the field of the botanical nomenclature. A model of an integrated dendronymic dictionary is highlighted, methodology for its compilation is determined, and its role in unifying the names of green spaces of parks and squares is described. The methodological foundations for the compilation of this type of dictionary are considered, the source database of entry words is determined. The structure of the dictionary article is given.

The purpose of the article is to suggest a model of an integrated dendronymic dictionary, determine the methodology of its compilation and single out its role in the unification of the green space names of parks and squares.

Methodological basis. There are fundamental principles on which methodological foundations for compiling dictionaries are based. V. Dubichinsky identified five basic principles of lexicography: 1) the continuity of lexicographic works; 2) a significant role of the subjective factor in compiling dictionaries; 3) conditionality by strict pragmatism; 4) normativity in the choice of vocabulary; 5) theoretical and practical versatility of lexicographic works.

The results. *Dendron*, a target term, should be in normative and dialect base, lexical atlas materials, scientific publications, card-indexes of recorded dendronymic dialects of the Ukrainian language and so on.

The classification of the lexical-semantic categories of dendronymics used in dictionaries should correspond to the scientific traditions of botany as a science. As for the classification of any green spaces there is a procedure for description: domain, regnum, division, class, order, family, genus, species.

Conclusion. An integrated dendronymic dictionary is a source where the most important information about a specific name is collected and briefly described. Upgraded informativity of dictionary entries will help realize the pragmatic goal of the dictionary – the unification of green space names on the basis of multinational identity and broad satisfaction of needs of language practice – and bring lexicographic work closer to readers.

In addition, the compiled dictionary will contribute to the further unification of the Ukrainian-language botanical nomenclature (*dedronym*), which will concern concepts and a system of concepts, the definition for the semantic boundaries of the nomenclature, its external and internal forms, as well as graphic design methods.

This research is the first attempt to generalize the experience in compiling a dictionary of botanical nomenclature (in particular, the *dendronim*), to emphasize the author's vision of structuring and content of the dictionary.

Keywords: botanical nomenclature, *Dendron*, dictionary, dictionary entry, methodology, lexicographic work, principles of dictionary compiling

SPECIFICS OF ENGLISH ECONOMIC TERMINOLOGY TRANSLATION

S. B. KHRYSYTIUK, PhD in World History, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: svitlana.khrystiuk@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4119-8562

Abstract. *Economic terms are considered to be one of the most dynamic parts of the lexical and semantic language system. Thus, taking into account that there are significant differences in the structure of the different countries economic systems, economic terms require the detailed study within one language and further comparison within two or more languages. The study is topical first of all because the problems of the economic terminology system development, its functioning, structural-semantic and linguistic features are extremely important both theoretically and practically, taking into account modern processes of Ukraine's international relations expansion and enhancement with the rest of the world. Currently, the English terminological units' reproduction optimization is the considerable importance issue for Interpretation and Translation Studies development. Among the main difficulties in translating English terms into Ukrainian is the discrepancy in terminology and lexical-grammatical, morphological structure of these languages. The most common translation transformations are use of full or fixed Ukrainian equivalent, calquing or word-for-word translation, transliteration, transcription, descriptive translation.*

Keywords: *globalization processes, economic terminology, translation, terminology unit, equivalent, calquing, transliteration, transcription, descriptive translation*

Introduction. The new century and the millennium coming opens up the immense and fascinating horizons to the world civilization. It integrates into a single holistic world system within the globalization spread framework. Consequently, this affects all living environments of humanity, including economy, politics, security, science and culture, directly concerning Ukraine as an integral part of the world order which plays a notable role in the new-fashioned international relations forming not only at the European level.

It should be noticed that the late nineteenth and early twentieth centuries is defined as the period of tech prosperity in Ukraine, this is the desire of young people to study abroad, to learn foreign languages, to start their own business, to communicate actively with foreign partners, this is a time of negotiations,

conferences, seminars, workshops, and therefore it is a period of extensive translation activities as well as the desire for terms unification, overcoming linguistic barriers in various spheres of social and economic activity. We must admit that nowadays economic terms are actively developing in the Ukrainian language, therefore it is logical to assume that the results of human mental activity associated with the economy are fixed in terms.

Thus, the latest globalization development has determined the priority position of the English language as a means of communication between different peoples of the United Europe and the world. Nowadays, it is also true that the English language is the main source of the international economic terminology forming. It should be noted that economic terms are most commonly formulated in

English or are borrowed through English as an intermediary language. Thus, taking into account that there are significant differences in the structure of the economic systems of different countries, economic terms require the detailed study within one language and further comparison within two or more languages.

Terminology is the most dynamic and moving lexical language system, therefore this field studies are namely historically oriented. The study is topical first of all because the problems of the economic terminology system development, its functioning, its structural and semantic and linguistic features are extremely important both theoretically and practically, taking into account modern processes of Ukraine's international relations expansion and enhancement with the rest of the world. Modern scientific translation studios are aimed at studying the factors influencing the choice of translation options and their relationship with the specifics of the translation language. Currently, the English terminological units' reproduction optimization is the considerable importance issue for Interpretation and Translation Studies development.

Analysis of recent research and publications. The translation terminological aspect is not separated from other translation fields, but it has its own specifics. According to E. Pyrkov, this aspect is understood to mean a translation that uses the terminology [6, p. 103]. The terms translation study is found in the works of such linguists: V. Karaban [3], V. Koptilov [5], A. Diakov [2], S. Vlahov, A. Komarov, V. Kizim, A. Zaruma-Panskykh, P. Newmark, L. Venuti and others. The study of the terms transfer during the translation was carried out by scientists V. I. Karaban [2], N. G. Alexandrova, L. I. Borisova, V. P. Danylenko, and others. The translitology issues are followed in the works of such scholars as L.V. Savitska,

M. V. Makhinova, O. I. Boichuk, T. A. Krisanova, N. Yu. Dmitrakova and others.

Purpose of the academic paper. English economic terminology is numeric and branched, which may cause some difficulties while translating. Therefore, the purpose of our study is to identify the features and reveal methods of the economic terminology translation into the Ukrainian language, to make its complex analysis, to find ways for achieving adequacy and equivalence in translation, to determine the English economic terms translation methods that do not have the corresponding equivalents in the Ukrainian language, to study structural, semantic and stylistic features of economic terms in the translation aspect.

Methods of study. Materials and methods of study were determined by the material specific nature. During the study, the following methods such as analysis, synthesis, comparison, description, generalization, systematization were used. The presence of semantically identical or similar lexical units is established by means of comparative-historical and synchronously-comparable methods, system and synchronic-diachronic analysis, the method of comparison.

Results of the research and their discussion. No society can exist without language: all peoples and every individual live in a linguistic environment. The level of scientific language development influences the intellectual social progress, indicates its national linguistic self-expression. As we know, language is a system that can be in constant movement, so changes occur at all its levels. Its vocabulary enrichment is driven by the effect of extralinguistic factors. Vocabulary is particularly intensive at the turn of the historical epochs. The notion of economic terminology covers the terminology of such branch systems as finance, management, marketing, accounting, banking, and others. The economic

terminological system is dynamically developing, it is in close contact with the social life and development, responds to the linguistic changes, conveys scientific information.

Economic terminology, as a system of economic phenomena and concepts operating in the economic spheres of legislation, business documentation and economics, is a significant and extremely important layer of any national language vocabulary. Attention to terminology and its development on the own linguistic basis, the state and depth of scientific study, its elaboration and compilation degree are indicators of the state development, national and economic consciousness. One of the basic economic terminology specifics is its practical understanding by all members of the linguistic community, as long as economic terms have not remained within the vocabulary designed for specific tasks. Economic terminology is a full-fledged part of the general linguistic vocabulary of modern Ukrainian literary language, which are more semantically distinct, it has a tendency to monosemy, strict regulation in use, and openness.

A term (Latin *terminus* – borderline, boundary) is an emotionally neutral word or phrase, which means a clearly defined special concept of any branch of science, technology, art, social life, etc., and is characterized not only stylistically, but also by a certain lexical isolation. Its main features are specific nature, denomination, systematic character, monosemy, synonymy and homonymy, stylistic neutrality, accuracy, conciseness, international character, sonority and derivative terms easiness. Thus, the term-context interaction is extremely important for word meaning in the course of scientific economic texts conveying from English into Ukrainian [1, p. 58].

If a word is used as a term of another specific field of knowledge, it is also monosemantic, distinguished semantically

from its meanings, which are terminologically nonfunctioning, as well as in the terminology, but in another field of knowledge. Thus, the term is a word characterized not only stylistically, but also by a certain isolation in the vocabulary and the concepts definition belonging to a specific field of knowledge [7, p. 155].

Nowadays, economic terminology can be classified into the following lexical and themantic groups [4, p. 30]: a) persons engaged in economic activity: *shareholder, broker, manager, broker, helper, hedger, charterer*; b) mathematical indicators: *bank liquidity ratio, index of living cost, wage index*; c) organizations involved in financial and economic activities: *the International Bank for Reconstruction and Development, the European Investment Bank, the International Credit Insurance Association*; d) economic processes: *inflation, investment, lending, collection, ratification, indexation*; e) regulatory documents and laws: *the Bulletin of the foreign exchange rate, the Law of money circulation, the Law of holidays*.

Originally, economic terminology is classified as follows: a) 19 % of the financial and economic terminology are actually Ukrainian words (by the way, economic terminology is among the few systems that has so few own terms): *debt, debtor, cost, netting, redemption, expenses, cash, money, income, debt, savings, loan, account, cash, duty, mortgage, employment, services, supplier, trade*; b) 8 % are the words-hybrids, that is, ones consisting of two roots, one of them is actually Ukrainian, the other one is borrowed: *the drawer, holder of bill of exchange, the livestock bill, the grantor, the quasi-price, capital productivity, capital intensity, capital stock, Euromarkets*; c) the remaining 73 % is the vocabulary borrowed from different world languages.

Today it is evident that the unstable terminological traditions nature makes to borrow more than create itself. That is why

we have a large number of English-language borrowings in various economic terminology fields [8]. Thus, for example, the terms *budget, advance, deficit, balance, credit, offshore, asset* have already become usual. However, some terms such as *clearing, timing, endorsement, outsourcing, engineering, trader* and many others traditionally require the special vocabulary interpretations.

At the same time economic terms are not homogeneous by their structure. They can be classified into the following groups: a) simple (one-word): *cash, investing, business, advance, concern, company, prolongation, sponsor, price, fine*; b) complex: *bending, heat flow, pressure gauge*; c) vocabulary formed by the appositive assembly: *lottery-allegro, invoice, gross premiums, bank card issuer*, or with a preposition of an attribute: *gross profit, business plan, gross interest, gross income, solo bill*; d) compiled (collocations): 1) two-components: *balance of payments, premium shares, emission balance, tax return, nominal value, money laundering*; 2) three components: *card accounting system, payroll rates, counterclaims, guaranteed securities, profitability of equity capital*; 3) four-components: *maintenance of the power of the current enterprise, capital repairs of fixed assets, bonus system of wages*; 4) five-components: *the index of purchasing power of the monetary unit, the quota in the international monetary fund, the ratio of provision of interest on loans*; d) abbreviations: *PC – personal computer; GDP – gross domestic product*.

While translating terms, it is necessary to take into account the context of their use, since a certain term can serve different professional fields, and even within one field of knowledge may denote different concepts. Thus, the term “turnover” in accounting terminology means “товарообіг”, “обсяг продаж», in agricultural chemistry – “обмін речовин”,

in the technical field – “передача майна”, in business – “річний обсяг продажів”. The term “performance” is also multifunctional and is used in the following disciplines: 1) audit; 2) stock exchange activities; 3) aviation medicine; 4) security; 5) accounting, etc. In general, as it is shown in the examples, the knowledge of the difference in lexical meanings, which depends on the economic field the word belongs to is vital.

Thus, having processed and analyzed economic terminology texts we singled out the following translation methods (transformations, strategies):

1. Use of full or fixed Ukrainian equivalent. Here are examples of full or fixed equivalent use: *implements – засоби праці; money – гроші, грошова маса; procedure – технологічний процес; unemployment – безробіття; storehouse – склад; solvency – платоспроможність; production – виробництво; obsolescence – моральне зношення; pawnshop – ломбард; collaboration – співпраця; price – ціна; pledge – застава; profitability – прибутковість; consult – з’ясувати думку, exchange rate – валютний курс; demand and supply – попит та пропозиція; assets and liabilities – активи та пасиви*.

2. Calquing or word-for-word translation of the English terminology. Here are examples of calquing or word-for-word translation use: *substitution – заміщення; surplus – надлишок; consumer preferences – уподобання споживачів; demand saturation – насичення попиту; basic earnings per share – базовий дохід на одну акцію; revolving credit – револьверний кредит; industrial spiral – інфляційна спіраль; income effect – ефект доходу; bilateral contract – двосторонній контракт; shareholder’s (stockholder’s) meeting – збори акціонерів; plastic card transaction – розрахункові сплати за допомогою пластикових карток*.

3. Transcription (a sound form borrowing of the source language term) and transliteration (a graphic form borrowing of the source language term). Here are examples of transcription or transliteration use: *factoring* – факторинг; *budget* – бюджет; *infrastructure* – інфраструктура; *information* – інформація; *innovation* – інновація; *import* – імпорт; *export* – експорт; *hyperinflation* – гіперінфляція; *embargo* – ембарго; *emission* – емісія; *service* – сервіс; *business* – бізнес; *dialogue* – діалог; *integration* – інтеграція; *implementation* – імплементація; *context* – контекст; *optimism* – оптимізм.

4. Descriptive translation is used by an interpreter when the terminology does not have Ukrainian equivalent and is not even borrowed by calquing or transcribing. Of course, in this case, the conciseness and clarity of presentation which is characteristic of international economic documents, is lost. Here are examples of the descriptive translation use: *going-out-of-business sale* – ліквідаційний розпродаж; *listed company* – компанія, акції якої продаються на фондовій біржі; *publicly traded company* – компанія, акції якої продаються на позабіржовому ринку; *written-down-value method* – облік із залишкової вартості; *off-balance-sheet transaction* – позабалансова операція; *demarketing* – заходи для зниження попиту на товар.

Conclusions and perspectives.

Terminology as a set of terms is an integral part of any language vocabulary. The primary term function is to name and determine each specific phenomenon or subject in a specific field of science as accurately as possible. Existence of several different names for the same concept is undesirable, as it can lead to errors and inaccuracies.

Consequently, the issue of terms translation and economic dictionaries

compilation continues to be one of the modern linguistics topical one. Recently, economic terminology systems have significantly increased. Therefore, the translator or interpreter must not only be fluent in English but at the same time be aware of specific translation field, because the terms meaning is closely related to the context, its content and specific nature, and may vary depending on the field of use. An adequate translation can be made only if these two conditions are effectively combined.

Structural, semantic, syntactic differences between the English-Ukrainian terms create difficulties in choosing the translation method or strategy. Therefore, experienced translators usually choose one or another translation transformation guided by the specific term context and sometimes combine all above-mentioned techniques in order to convey their lexical meaning accurately into the target language, while preserving the sound form and morpheme structure of the source terminology as far as possible.

Список використаних джерел

1. Багмут Й. А. Проблеми перекладу суспільно-політичної літератури українською мовою. Київ: Наукова думка, 2005. 201 с.
2. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ: Вид. дім "KM Academia", 2000. 218 с.
3. Карабан В. І. Переклад з української мови на англійську мову. Навчальний посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця: Нова книга, 2003. 608 с.
4. Ковальська Н. А. Становлення і розвиток української економічної термінології. Одеса : ОНЕУ, Ротапринт, 2012 р. 62 с.
5. Коптілов, В. Теорія і практика перекладу. Київ, 2003. 185 с.
6. Пырков Е. Г. Коммуникативные аспекты перевода и терминология

(методическое пособие). Москва, 1992. 127 с.

7. Раєвська Н. М. Лексикологія англійської мови. Київ, 2001. 234 с.

8. Христюк С. Б., Шанаєва-Цимбал Л. О. До питання ролі запозичень в сучасній українській економічній термінології. Науковий вісник НУБіП України. 2017. Вип. 272. С. 96 – 103.

References

1. Bagmut, Y. A. (2005). Problemy perekladu suspilno-politychnoi literatury ukrainskoiu movoiu [Problems of the social and political literature translation into Ukrainian]. Kyiv, 201.

2. Diakov, A. S., Kyiak T. R., Kudelko Z. B. (2000). Osnovy terminotvorennia: semantychni ta sotsiolingvistychni aspekty [Fundamentals of Terminology: Semantic and Sociolinguistic Aspects]. Kyiv, 218.

3. Karaban, V. I., Mace J. (2003). Pereklad z ukrainskoi movy na anhliisku.

Navchalnyi posibnyk-dovidnyk dlia studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv osvity [Translation from the Ukrainian language into English. A manual for students of higher education institutions]. Vinnitsa, 608.

4. Kovalska, N. A. (2012). Stanovlennia i rozvytok ukrainskoi ekonomichnoi terminolohii [Formation and development of Ukrainian economic terminology]. Odesa, 62.

5. Koptilov, V. (2003). Teoriia i praktyka perekladu [Theory and Practice of Translation]. Kyiv, 185.

6. Pyrkov, E. H. (1992). Kommunikativnyie aspekty perevoda i terminolohiia [Communicative aspects of translation and terminology]. Moskva, 127.

7. Raievska, N. M. (2001) Leksykolohiia anhliiskoi movy [Lexicology of English]. Kyiv, 234.

8. Khrystiuk, S. B. (2017) Do pytannia roli zapozychen v suchasni ukrainskii ekonomichnii terminolohii [To the matter of role of borrowings in the modern Ukrainian economic terminology]. Kyiv, 96 – 103.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ

С. Б. Христюк

Анотація. Стаття присвячена дослідженню феномена розвитку сучасної української економічної термінології, пошуку адекватних та ефективних перекладацьких трансформацій, аналізу основних труднощів перекладу англійських економічних термінів на українську мову. Доведено актуальність дослідження. Проаналізовано стан розробки наукової проблематики дослідження. Беручи до уваги специфіку та особливості економічної термінології з'ясовано, що термінологічна лексика є добре структурованою системою термінологічних одиниць, схильною до постійного збагачення та величезної кількості іншомовних асимільованих та не асимільованих запозичень, таким чином, результати розумової діяльності людини, пов'язані з економікою, закріплюються в термінах. З огляду на те, що у структурі економічних систем різних держав є суттєві відмінності, економічні терміни потребують детального вивчення у межах однієї мови та порівняння у межах двох та більше мов. Проаналізовано специфічні поняття терміносистем. Доведено, що на сучасному етапі розвитку перекладознавства особливої ваги набувають питання оптимізації шляхів відтворення термінологічних одиниць англійської мови, а тому пріоритетними способами перекладу англійської економічної лексики в галузі економіки є переклад за допомогою усталеного еквівалента, калькування, транслітерація, транскрибування, використання описового еквівалента.

Ключові слова: глобалізаційні процеси, економічна термінологія, переклад, термінологічна одиниця, еквівалент, калькування, транслітерація, транскрибування, описовий переклад

MONOMIAL VARIABLES IN ENGLISH AUDIT TERMINOLOGY

O. I. CHAIKA, PhD, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: oxana.chaika@yahoo.es

ORCID: 0000-0002-4317-9456

Abstract. *The article highlights certain peculiarities of monomial variables in the audit terminology as exemplified in the English language. That becomes possible by focusing on similarities found between an algebraic expression, its components and operations, and a terminological set expression in English for Audit as a language for specific purpose. A substitute for a term in the audit terminology is proposed along with the relevant classification. In the light of global digitalization and automation of processes, international business markets are getting more and more demanding in the search of insightful solutions and cutting-edge technologies. Terminology as a field of linguistics is moving ahead. These days cross-cultural communication in the professional domain requires fresh innovative views with an emphasis on interdisciplinarity. Therefore, such methods as sampling, experimental design and description of the term coinage may provide solid ground for the research, and the choice of audit terminology corresponds to the growing trend in business teachings in the diversified classroom. Further research, analysis, discussion and implementation of findings into IT solutions may well contribute to formal theories of grammar, multilingual terminologies, corpus based linguistics, etc.*

Keywords: *monomial [expression], binomial / trinomial / polynomial [expression / setting], monomial variable, term, algebraic expression, applied linguistics, audit terminology, IT solutions for machine translation*

Introduction. The contemporary world is no longer at stand still to observe and analyse the synchronic and diachronic linguistic phenomena that undoubtedly provide us with relevant academic value. The contemporary world is pacing fast enough to demonstrate that it is not 'today' that shapes our 'tomorrow'. It is the very tomorrow, which sets the rules of the game for today, with its vision for the futuristic academia as well. Based on the said and with all the due respect to the traditional concepts in applied linguistics and audit [1-5], this article aims to facilitate bridging gaps in cross-disciplinary studies, on the one hand, and boldly enough, suggests experimenting with the proposed classification set forth and richly furnished with the English examples of audit terminology, on the other. That appears possible by means of syncing linguistic

understanding of the term, its form, meaning and use with the algorithmic models applied in algebra and coding (IT). With the focus on interdisciplinarity, such methods as sampling, experimental design and description of the term coinage provide solid ground for the research, when resting on an extensive range of the examples taken from the International Standards on Auditing (ISAs) and International Standard on Quality Control (ISQC 1). The tasks set under the article include the below enlisted:

(i) Design of a methodological toolkit for the classification and analysis of the English terms and terminological set expressions in the field of audit from an interdisciplinary footing, where algebraic expressions, IT and applied linguistics come together to share the research fundamentals,

(ii) Introduction of the terminology accompanied by the term definitions for the study,

(iii) Description and analysis of the monomial variables in the English audit terminology;

(iv) Possible solutions to establishment of technical framework for bilingual and multilingual concordances in corpus based linguistics.

The expectation would be to attract attention of the scholars in this field and welcome live discussions on the findings, which will be highly appreciated.

Originality of the Research. Today, the command of a foreign language in the multilingual business environment is not enough. The expertise in professional field and proper understanding of professional business contexts arise to build up necessary skills for translators / interpreters as well as business people. That means languages for specific purpose (LSP) may be viewed at the forefront to drive the development of global economies and advance new digital technologies. For the purpose of the article, the focus is going to be on English for Audit in general and the monomial variables in the English audit terminology, in particular.

It is no surprise that a great variety of changes drives the world community to keep an eye on the large-scale developments across the globe. For instance, in order to prevent criminals from disguising illegally obtained funds as legitimate income and financing terrorism, the global community relies on AML (anti-money laundering) laws, regulations, and procedures. At this point cutting-edge technologies, digital solutions may come handy to detect and minimize exposure to fraud, mitigate risks and maintain regulatory compliance by offering KYC (Know Your Customer) AML service. Next, audits in domestic markets as well as international audits are in urgent need of

best digital solutions to deliver high quality service and valuable insights to the customer. One may find a number of IT products to meet the market demand. For instance, according to www.softwareadvice.com, *Optial SmartStart* is a cloud-based governance, risk and compliance (GRC) solution, which serves businesses of all sizes in industries such as banking, insurance, manufacturing and retail. The other software product – *iAuditor*, is an inspection checklist application, which helps users convert paper forms into digital formats, where necessary, may service a wide range of industries that require safety audits and inspections. Therefore, automation of business processes and digitalization in the 21st century make part of the contemporary life. To this end, it may appear sound to ask why linguistics should be looking at the traditional ways of research only, why linguistics should study and classify terms in a conventional way, lagging behind the innovative trends in the technological world.

Consequently, we may find that challenging but reasonable to look into the ways of synchronising the algorithmic IT architectures with the linguistic domains. To get ahead of the curve would mean to accept a dare and see whether (i) the terms and/or terminological set expressions in English for Audit as an LSP and (ii) the algebraic expressions can match. Should the parallels coincide, the findings could help develop bilingual and multilingual concordances at a higher speed and improve quality of machine translation. For this purpose, a set of relevant terms are going to be introduced and accompanied by respective definitions for the classification of terms coined for audit and auditing.

Overall, a key way to schematize the analytic methodology is in terms of relationship between the term and components of the term, where such term

features a more complex nature, with the further focus on the first subcategory in the proposed classification, taken the restricted title.

Theoretical Framework. Broadly speaking, language is a system that associates with the development, acquisition, maintenance and use of complex systems of communication. At the same time, one may state that a language (English, German, Ukrainian, Polish, French, Portuguese, etc.) is a specific example of such a system. To this extent, it is known that the scientific study of language is called linguistics, and Ferdinand de Saussure, a Swiss linguist, is widely considered one of the founders of the 20th-century linguistics. Remarkably, according to Saussure, linguistic entities are parts of a system and are defined by their relations to one another within that system [6, p.108]. At this point, it is worth paying special attention to the above as a number of other parallels are going to be highlighted in the proposed discussion. In further support of the ideas, it is helpful to follow Saussure's lecture notes published later – *Course in General Linguistics*, in which the game of chess appears to be analogy, inasmuch the game is not defined by the physical attributes of the chess pieces on the board but the relation of each piece to one another [7]. Saussure's concept of the structure of language is the arbitrary nature of the sign. That is to say, with thousands of human languages irrelevant of their expression, either written, or spoken, Saussure questioned how and why the same thing is referred to in thousands of different words. He concluded that there is no essential or inherent relationship between a word (signifier) and its meaning/referent (signified). Each signifier expresses a meaning by its relation/difference to other signifiers, and the structure, i.e. grammar, associations, syntax, etc., of a language determines the way of interaction of and/or difference between the signifiers. The key

point is that words have meaning because of difference.

The proponent of Saussure's theory, Noam Chomsky (1994) defines language as the construction of sentences that can be generated using transformational grammars [8]. Thus, advocating a formal approach, language structure can be revealed via identified basic elements accompanied by a formal account of the set rules that govern combinations of such elements, which result in words and sentences. Next, such transformational grammars extend to formal logic, or mathematical logic [9-10], formal theories of grammar, or theoretical linguistics [11-15], and in applied computational linguistics [16-18].

Therefore, apart from linguistics, language also refers to stand for codes, ciphers, and other kinds of artificially constructed communication systems. To this part, a formal language means a system of signs for encoding and decoding information, which may be appropriate for the purpose of the article as a schemata of mirror-able relationships associated with algebraic expressions and set expressions in English for Audit as an LSP that makes part of the English terminological system.

Algebraic Expressions in Mathematical Logic. Mathematical logic is a subfield of mathematics, which explores the applications of formal logic to mathematics. Mathematical logic connects to foundations of mathematics and theoretical computer science, in particular. To meet the objective of this article, it is necessary to look at algebra and its expressions in order to conduct experimental dive into possible synced pathways of relationships between terms and/or components of the term in the English terminology for auditing – English for Audit known as language for specific purposes, by employing formal logic, on the one hand, and identify such

similarities in algebraic expressions, on the other. The thing is that algebra and its expressions are seen as the language of mathematics, and are used to describe relationships between elements and structures, even people, thoughts, behavioral patterns.

Thus, the online Merriam-Webster dictionary defines an algebraic expression as ‘an expression obtained by a finite number of the fundamental operations of algebra upon symbols representing numbers’; at www.dictionary.com, we read that it is ‘a symbol or a combination of symbols used in algebra, containing one or more numbers, variables, and arithmetic operations’. To this extent, one may find that an algebraic expression is an amalgam of variables and constants of one or more terms. The expressions include symbols or operations like ‘add’, ‘subtract’, ‘multiply’, and ‘divide’. Giorgio Bolondi *et al.* (2018) note that these expressions are categorized as monomials and polynomials [19], e.g. $2c + 3d$, $4x/y - 2$, $4sp \div 2a$, etc. Next, every part of an algebraic expression that is separated by a minus or plus sign is known as the term of the algebraic expression. However, multiplication and division signs do not separate the terms of an algebraic expression. Broadly, there are five types of algebraic expressions: (a) monomial, (b) binomial, (c) trinomial, (d) polynomial, (e) multinomial. In the article *Monomials and Polynomials: the Long March towards a Definition*, G. Bolondi *et al.* (2018) underline that “The process of pairing a name with representations or properties occurs at all levels of mathematical education” [19]. Moreover, the authors “consider ‘name’ to refer to any noun. A ‘property’ is a sentence containing a name related to an adjective and/or to other names (potentially just one)” and they “class ‘representation’ as any visual mediator (in the sense of Sfard, 2008), meaning both symbols and icons” [19, p.3]. Notably, further in the text the definitions for a polynomial and monomial

are provided, by specifying that “A polynomial is an element of a ring of formal expressions and the ‘name-thing’ pairing develops at a higher level of formalization and with a higher order of logical organization” as opposed to monomials that are “particular cases of polynomials” [19, p.3].

Consequently, the widely accepted classification of an algebraic expression enlists:

(1) Monomial, an algebraic expression that includes only one non-zero term, e.g. a is a monomial in one variable a ; $2ab^3$ is a monomial in two variables a and b ; $2d$ is a monomial in one variable d ; $2ay/3c$ is a monomial in three variables a , y and c ;

(2) Polynomial, an algebraic expression that has one, two or more terms, e.g. $2a + 3b$ is a polynomial of two terms in two variables a and b ; $2xy + 4x + 1$ is a polynomial of three terms in two variables x and y . Polynomials may be subdivided into binomials and trinomials in connection with the number of non-zero terms:

(a) Binomial, an algebraic expression that has two non-zero terms, e.g. $a^2 + 2b$ is a binomial in two variables a and b ; $f + g$ is a binomial in two variables f and g ;

(b) Trinomial, an algebraic expression that has three non-zero terms, e.g. $x + y + z$ is a trinomial in three variables x , y and z .

In addition, the above-mentioned article reads, “monomials are introduced mostly through lists of properties that are both necessary and sufficient” [19, p.7] as opposed to polynomials that are made from “a monomial or the sum of monomials... A polynomial may have one or more terms”, where “a polynomial is defined as the algebraic sum of monomials, but the classification of monomials as polynomials is justified by considering the sum of a monomial and the null monomial” [19, p.8].

Terms of Set Expressions in English for Audit. As regards terminology as a term, the online Cambridge Dictionary defines it as ‘special words or expressions used in relation to a particular subject or activity’ [20] and Merriam-Webster provides the following definition – ‘1. the technical or special terms used in a business, art, science, or special subject; 2. nomenclature as a field of study’. In our opinion, the definition should be broadened to include not only the terms but also their use. Moreover, terms under this article are words and compound words as well as multi-word expressions similarly to non-zero terms of an algebraic expression, which in a specific context acquire specific meanings. Importantly, such meanings differ from meanings the same words may have in contexts other than audit-marked or in every day communication. From the suggested standing, terminology is a discipline that *inter alia* systematically studies all the particulars of the term, i.e. its development, designation, denotation, description, denomination as well as interrelationships within a specialized domain as compared to “the peculiar interplay among representations, properties and names” in an algebraic expression [19, p. 3]. Besides, terminology can be limited to one or more languages (multilingual / bilingual terminology). It may also feature an interdisciplinary focus on the use of terms in different fields.

However, this article aims to draw attention to the English audit terminology, with a special emphasis on the use of relevant terms in auditing. It is found that the English terms to denote audit activities can be characterized similarly to terms in an algebraic expression. In analogy with an algebraic expression, it is suggested the following definition be introduced to the term in English for Audit (LSP):

A terminological set expression in English for Audit is an amalgam of

variables and constants of one or more terms that incorporate into such an expression by means of a relevant conjunction (e.g. and, or), if any, in order to form term settings required by a certain context in the audit domain.

Given the above and analyzing the elements, which may constitute the terminological set expression in English for Audit, it is necessary to underline that all the terms / terminological set expressions in the said domain fall under the two groups, thus, mirroring an algebraic expression:

- (1) Monomials, and
- (2) Polynomials (or mostly binomials, to be more exact).

That is why, for the purpose of the article, a **monomial terminological set expression** in English for Audit (a monomial in audit terminology, or a monomial term, or a monomial) means only one term, which can be extended with a modifier / modifiers or unextended. A **polynomial terminological set expression** (a polynomial in audit terminology, or a polynomial term, or a polynomial) in English for Audit means a sum of two or more terms, which can be extended with a modifier / modifiers or remain unextended, respectively. Linguistically speaking, the operation of addition (or subtraction) links to the use of a relevant conjunction. In majority of cases, the roles associate with the two of them – **and** and **or**.

Let us look at a number of instances to better understand the proposed classification and follow the similarities traceable in both applied linguistics (English for Audit as an LSP) and theoretical mathematics, algebraic expressions, in particular:

- *anomaly* ‘a misstatement or deviation that is demonstrably not representative of misstatements or deviations in a population’ [22, p. 11] – a monomial in one variable *anomaly*;

- *assurance engagement risk* ‘the risk that the practitioner expresses an inappropriate conclusion when the subject matter information is materially misstated’ [22, p. 20] – a monomial in three variables (1) *assurance*, (2) *engagement*, and (3) *risk*;

- *assurance skills AND techniques* ‘those planning, evidence gathering, evidence evaluation, communication and reporting skills and techniques demonstrated by an assurance practitioner that are distinct from expertise in the underlying subject matter of any particular assurance engagement or its measurement or evaluation’ [22, p. 20] – a binomial in three variables (1) *assurance*, (2) *skills*, (3) *techniques*;

- *auditor’s point estimate or auditor’s range* ‘the amount, or range of amounts, respectively, derived from audit evidence for use in evaluating management’s point estimate’ [22, p. 21] – a binomial in four variables (1) *auditor’s*, (2) *point*, (3) *estimate*, (4) *range*.

As provided in the examples above, the terms in a terminological set expression – either monomial or polynomial, may be viewed via variables in an algebraic expression. Similarly, the referent may vary as based on its extent and scope of concept in a term. However, it is critical to underline that it is not only the concept that will link to each standalone term itself in order to name the signifier. It is about the relations between the terms (variables) in such a monomial, the relation or difference with other monomials as well as the structure of the monomial as it is. In our opinion, it is reasonably found that the monomial as a term can be contrasted with a mere term in a terminological set expression to point to the understanding of (ir)reversibility of the term setting within a certain terminological set expression. For instance, when speaking of *assurance engagement risk*, it is clear the monomial includes three

variables that under a certain circumstance may as well constitute independent monomials (non-zero terms as compared to variables in an algebraic expression):

(1) **Risk**, as defined in the online Business Dictionary, is ‘a probability or threat of damage, injury, liability, loss, or any other negative occurrence that is caused by external or internal vulnerabilities, and that may be avoided through preemptive action’ [21];

(2) **Engagement** ‘accord, covenant, or promise involving mutual obligations’ as set in the online Business Dictionary [21];

(3) **Assurance** ‘part of corporate governance in which a management provides accurate and current information to the stakeholders about the efficiency and effectiveness of its policies and operations, and the status of its compliance with the statutory obligations’ [21].

With the three variables on hand in **assurance engagement risk**, it is obvious that the monomial or a term as traditionally classified in linguistics is of complex nature. Structurally, it includes three components or elements, thus, making into a compound noun. Next, the question would arise as to the sequence and/or reversibility in the term setting. Is it possible to reverse the variables (components /elements), i.e. *engagement assurance risk, engagement risk assurance, assurance risk engagement*, etc.? The answer would arrive immediately – no way. The point here is that each signifier expresses its meaning (each variable features its concept) by the relations / difference to other signifiers (variables) under a strictly arranged setting. Reversibility in the term setting (change in the order of variables) would result in the shifted concepts. Besides, it is crucial to identify the core and periphery. With a compound noun in the term structure, one of them modifies the other. With the three nouns as variables of the monomial, it is necessary to properly pair them: **risk** as a core variable + **engagement** as its modifier

in pre-position to create the coined term of **engagement risk**, and then to extend the variable **engagement** with its subsequent modifier **assurance**, also in the pre-position to the variable. In the end, the term would embody into **assurance engagement risk**. Or, we would focus on the two concepts sequenced, primarily, that of **risk**, secondarily, that of **assurance engagement**. To draw a line, monomial variables are characterized by concepts. The relations between such variables make a difference, by which the highlights can be shifted as the context may require. However, the fixed order in the term setting remains unchanged.

Upon the analysis of the monomial variables in the English audit terminology, it is found that the majority of terms in English for Audit be characterized by immediate linear relations between such monomial variables. A monomial can be set as a single term featuring one variable, or a number of variables interdependent of one another as modifiers. On balance, the variations in the relations come to the below:

(i) Attributive, where the core concept envelopes into the noun (gerund), which is modified by its attributes, i.e. nouns, nouns in the genitive case, adjectives, pronouns, present and/or past participles, etc. – *agreed-upon procedures* (a past participle + a plural noun), *arm's length transaction* (a metaphor / compound noun as modified with a noun in the possessive case + a noun), *applied criteria* (a past participle + a noun in irregular plural), *financial reports* (an adjective + a plural noun), *financial reporting* (an adjective + a gerund), *quality assurance* (a compound noun), *audit sampling* (a noun + a

(ii) gerund), *audited financial statements* (a past participle + an adjective + a plural noun) [22];

(iii) Objective, where the core concept lies with the term expressed in the form of a verb accompanied by its object,

monomial variables of relevant nature – *to address the assessed risks* (a verb + a noun modified by a past participle), *to obtain audit evidence* (a verb + a compound noun), *to extend audit conclusions* (a verb + a compound noun in the plural form), *to assess risks of material misstatement* (a verb + a noun in the plural form + a preposition + an adjective + a noun) [22];

(iv) Adverbial, where a monomial includes a modified variable (verb / adjective / adverb, etc.) when complemented with an adverb (adverbial modifier) – *adversely impacted reputation* (an adverb + a past participle + a noun), *particularly relevant information* (an adverb + an adjective + a noun) [22];

(v) Predicative, where monomials are viewed through a more complex lens, in a syntax context, in which circumstance subject-and-predicate relations fall under scrutiny – *the auditor finds, the regulation sets*, etc.

The polynomials as another subcategory of the English audit terminology are the next step to discuss and their complex nature as well as relations between variables require thorough analysis and description in detail, for which reason such will be the subject matter of the future research and discussion.

Conclusion. Based on the contrastive analysis, the parallel is drawn between the systematic relations in an algebraic expression and those in a terminological set expression in the English audit terminology. The focus is with the relations / difference between monomial variables, which determine the key concept of the term itself. Although the present study is limited to the introduction of the proposed classification, analysis and description of only one subcategory – monomials in English for Audit as a language for specific purposes, the

findings are indicative and show that misinterpretations of terms might occur when dealing with the conceptual relations within the complex terms. As an alternative, a substitute of the traditionally accepted term is proposed – a monomial or polynomial. Thus, it becomes possible to meet two goals. One is to introduce a term with a more precise vision of the irreversible structure, concept relations and its use in the audit domain by experts and lay people. The other relates to process feasibility and facilitation of machine translation provided IT specialists be attracted to help integrate linguistic findings into the software solutions. However, it is critical to note that architecture of frameworks would largely depend on the appropriate explanation and interpretation of linguistic values. To this end, feedback and discussion of all kinds are highly appreciated as well as more plunges into the English audit terminology are required. The said leaves particular room for further analysis and argument. Moreover, it may appear challenging to study relevant similarities and differences in the interdisciplinary terminology and in the audit domain in related / non-related languages. The findings may contribute to alignment of bilingual and multilingual terminologies irrespective of the language family.

References

1. Wüster, E. (1979). Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie. Teil 1-2. Springer-Verlag.
2. Sonneveld, H, Loenning, K. (1994). Introducing terminology. Terminology, p. 1-6.
3. Cabré, M.T. (2002). Terminología y lingüística: la teoría de las puertas abiertas. Estudios de Lingüística del Español (ELiEs). Red Iris (España: Universidad Autónoma de Barcelona).
4. Santamaría Pérez, I. (2006). La terminología: definición, funciones y aplicaciones. Biblioteca de recursos electrónicos de humanidades. ExceLence para red de comunicaciones Internet.
5. Kockaert, H.J., Steurs, F. (2014). Handbook of Terminology, Volume 1, Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins.
6. Aronoff, M., Rees-Miller, J. (2017). The Handbook of Linguistics. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
7. de Saussure, F. (1916). The Course of General Linguistics (Cours de linguistique générale).
8. Chomsky, N. (2002). Syntactic Structures. The Hague: Mouton, 1957. Reprint. Berlin and New York, 1985; Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 2002. Translated as Structures Syntaxiques. France: Editions du Seuil, 1994.
9. Boolos, G., Burgess, J., Jeffrey, R. (2002). Computability and Logic (4th ed.), Cambridge: Cambridge University Press.
10. Soare, R. I. (2011). Computability Theory and Applications: The Art of Classical Computability.
11. Langacker, Ronald W. (1999). Grammar and Conceptualization. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
12. Kearns, K. (2000). Semantics, Palgrave MacMillan.
13. Cruse, D. A. (1986). Lexical Semantics, Cambridge, Massachusetts.
14. Cruse, A. (2004). Meaning and Language: An introduction to Semantics and Pragmatics, Chapter 1, Oxford Textbooks in Linguistics.
15. Luchyk, A. (2016). Dynamika movnoyi normy i problemy kodyfikatsiyi [Dynamics of language norm and codification problem]. Magisterium (mov), 62 (12), 51-55.
16. Hutchins, J. (1999). Retrospect and prospect in computer-based translation. Proceedings of MT Summit VII, 30–44.
17. Jurafsky, D., & Martin, J. H. (2009). Speech and language processing: An introduction to natural language

processing, computational linguistics, and speech recognition. Upper Saddle River, N.J: Pearson Prentice Hall.

18. Salvi, G., Montesano, L., Bernardino, A., Santos-Victor, J. (2012). Language bootstrapping: learning word meanings from perception-action association. IEEE transactions on systems, man, and cybernetics. Part B, Cybernetics : a publication of the IEEE Systems, Man, and Cybernetics Society, 42(3), 660–671.

19. Bolondi, G., Ferretti, F., Maffia, A. (2018). Monomials and polynomials: the long march towards a definition. Teaching Mathematics and Its Applications (2018) 00, 1–12, 2018.

20. Online Cambridge Dictionary. www.cambridgedictionary.com

21. Online Business Dictionary. www.businessdictionary.com

22. International Audit and Assurance Standards, Volume I published by the IAASB – International Audit and Assurance Standards Board.

ЗМІННІ ОДНОЧЛЕНА ТА АНГЛІЙСЬКІ ТЕРМІНИ У СФЕРІ АУДИТУ

Чайка О. І.

Анотація. У статті висвітлюються окремі аспекти аналізу та опису термінів у сфері аудиту термінологічного корпусу англійської мови у порівнянні з аналізом складників алгебраїчного виразу. Мета статті зумовлена потребою сучасного суспільства в поєднанні традиційних теоретичних баз знань у прикладній лінгвістиці, практики та удосконалення пошукових підходів до наукових досліджень з новітніми методами дослідження та шляхами реалізації й прогресивного використання у майбутньому отриманих результатів: створення цифрових баз даних, що спрощують роботу перекладача / викладача / носія мови чи експерта при роботі з англійськими фінансовими термінами у сфері провадження аудиторської діяльності.

Проведено паралель між алгебраїчним одночленом і многочленом та англійським терміном / стійкою термінологічною сполукою у мові для аудиту, в результаті чого запропоновано класифікацію для аналізу, опису, використання терміну у визначеному контексті, підкреслено неможливість зміни послідовності модифікаторів. Ключовим моментом є розуміння спільних і відмінних рис елементів формальних граматик, де власне і лінгвістика, і математика, й інформаційні технології використовують подібну методологію до системного аналізу мов. Детально зосереджена увага на першій під-категорії класифікації – змінні одночлена в англійській термінології аудиту.

Ключові слова: одночлен, многочлен, англійська для аудиту, прикладна лінгвістика

COMMUNICATION STUDIES. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 378.147:070(477)

АНАЛІЗ ФОРМ НАЗВИ УКРАЇНИ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

О. Ю. БАЛАЛАЄВА, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: olena.balalaeva@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2675-5554

Анотація. У статті аналізується вживання двох форм назви України як держави в англomовному медійному дискурсі – без артикля *Ukraine* та з артиклем *the Ukraine*. Порівняно частотність уживання обох форм у закордонних медіа на межі ХХ-ХХІ ст., показано зростання частотності вживання форми без артикля *Ukraine* після розпаду Радянського Союзу та отримання Україною незалежності. Висвітлено історію питання, наведено приклади хибного вживання форми *the Ukraine* сучасними політичними і громадськими діячами вищого ешелону та реакція на це провідних засобів масової інформації. Доведено некоректність вживання означеного артикля з назвою України як з граматичної, так і з геополітичної точки зору, адже така форма може мати конотацію регіональності. Граматичний аспект питання проілюстровано загальними правилами вживання артикля з назвами країн в англійській мові, що регулюється за географічним і політичним принципом, та прикладами назв держав, в яких використання артикля має дискусійний характер. Показано, що вживання артикля у назві України може бути припустимим лише з певною стилістичною метою, наведено приклади такого вживання.

Ключові слова: медійний дискурс, новини, Україна, назва країни, англійська мова, означений артикль

Актуальність. Зміцнення позицій України як незалежної держави у світовому співтоваристві потребує її широкої інформаційної присутності в різних регіонах світу [5, с. 117]. В сучасному англomовному медійному дискурсі трапляється паралельне вживання форм назви України як держави: без артикля – *Ukraine* та з артиклем – *the Ukraine*.

2014 р. видання «*The Time*» проаналізувало виступ Б. Обама, який висловив занепокоєння щодо ситуації в Україні, назвавши країну *the Ukraine*: «Тепер, коли це країна, нація і визнана

державою, це просто *Ukraine*», – зауважив тоді В. Тейлор.

У січні 2017 р. на зустрічі з президентом США Д. Трампом прем'єр-міністр Великобританії Т. Мей також назвала країну *the Ukraine*, а в квітні на зустрічі з українським президентом вона знову вжила означений артикль: «Я ціную силу і близькість відносин між Великою Британією та Україною (*the Ukraine*)».

У червні 2017 р. «*The Washington Post*» звернула увагу на помилку президента США Д. Трампа, припущену ним під час зустрічі з П. Порошенком. Тоді Трамп заявив журналістам: «Для

мене велика честь бути з президентом України Порошенко» (*It's a great honor to be with President Poroshenko of the Ukraine*), що, на думку «*The Washington Post*», могло роздратувати багатьох українців через «недолугий геополітичний підтекст» [2; 7]. «Називати Україну *the Ukraine* означає ставити під сумнів її суверенність, що може мати певні наслідки з огляду на анексію Росією Криму та її підтримку бойовиків на сході України» – йдеться у статті [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про некоректне вживання політичними та громадським діячами назви України в англomовних медіа порушували Т. Гейган [6], Т. Мак-Тэг [1], А. Тейлор [7; 8], Т. Олекси [8], Дж. Рентол [1] та ін. Проте це питання не є суто граматичним і має давню історію.

Як зауважує С. Плохий, українська діаспора тривалий час боролася за скасування статті у назві України, вважаючи його зневажливим: стаття позначав регіон, а не країну. Одним із перших нову норму прийняв колишній спічрайтер президента Ніксона, дописувач «*The New York Times*» В. Сефайр, який 18 листопада 1991 р. написав колонку «Україна прямує до виходу» («*Ukraine Marches Out*»), де вжив слово *Ukraine* без статті. А запровадити цю зміну переконав його І. Драч, в якого Сефайр брав інтерв'ю в Києві [3].

«*The Daily News*» 29 листопада 1991 р. опублікувала редакційну статтю, в якій закликає визнати Україну без «*the*».

«*The Washington Post*» до 3 грудня трималася за «*the Ukraine*» і «*Kiev, USSR*», а потім перейшла на «*Kiev*», проте все ще використовувала «*the Ukraine*».

Того ж дня «*The New York Times*» опублікувала коротку замітку «Термінологія націоналізму», в якій було відзначено скасування статті щодо назви України в офіційній заяві Білого дому про результати референдуму в Україні [9].

Станом на 3 грудня «*Associated Press*» змінила стиль, попередивши своїх редакторів, репортерів і всіх, хто використовує інформаційну службу, про те, що назва колишньої Української республіки відтепер буде писатися просто як *Ukraine*.

Метою статті є аналіз форм назви України в англomовному медійному дискурсі з граматичної та геополітичної точки зору.

Методи дослідження: аналіз публіцистичних джерел, зіставлення, порівняння, узагальнення.

Результати. Отже, загальна тенденція свідчить про збільшення частотності вживання в англomовному медійному дискурсі назви без статті *Ukraine* та превалювання його над вживанням назви з статтю *the Ukraine* після розпаду Радянського Союзу (рис. 1).

Рис 1. Порівняння частотності вживання форм *Ukraine* і *the Ukraine* на межі XX-XXI ст. в англomовному медійному дискурсі (за даними Google Ngram) [8]

В англійській мові вживання означеного артикля з назвами країн регулюється за «географічним» або «політичним» принципом.

За географічним принципом, назви деяких країн перейняли артикль від назв географічних об'єктів: назва Філіппін *the Philippines* походить від назви архіпелагу *the Philippine islands* (з цієї ж причини є артикль і в назві Багамських островів *the Bahamas*), назва Гамбії *the Gambia* – від назви річки *the Gambia River*, а в назві Нідерланди *the Netherlands* артикль перейшов від назви місцевості, в якій розташовується країна *nether* (нижні) + *lands* (землі).

Проте, за даними Постійного комітету з географічних назв і Великого атласу світу, назви лише двох країн Багами і Гамбія мають в англійській мові артикль [6; 7], в іспанській – Сальвадор *El Salvador* та в арабській – Алжир *al-Jazā'ir* [1].

Низка інших країн, які також отримали свої назви за географічною ознакою (Конго *Congo*, Ліван *Lebanon*, Судан *Sudan*), все ще викликають суперечки лінгвістів і їх назви вживають в новинних медіа як з артиклем, так і без нього.

Британське інтернет-видання «The Independent» навіть уклало список, до якого увійшли країни світу, чиї назви англійською колись мали артикль *the*. Автором статті є політичний оглядач Дж. Рентол, проте ідея створення такого списку належала журналісту видання «Politico» Т. Мак-Тагу, коли Україна, яка втратила *the* після розпаду СРСР в 1991 р., з'явилась знову у новинах після анексії Криму Росією. До цього списку, крім України, увійшли: Аргентина, Конго, Французька територія Афар та Іса (зараз Джибуті), Острови Гілберт (зараз Кірібаті), Золотий Берег (зараз Гана), Ліван, Судан та Швейцарська конфедерація [1].

За політичним принципом, артикль *the* ставиться перед назвами країн, в яких відображений їх політичний устрій, а саме назвами, що містять слова *republic* (республіка), *union* (союз), *kingdom* (королівство), *states* (штати), *emirates* (емірати), *federation* (федерація): *the French Republic* – Французька Республіка, *the United Kingdom of Great Britain and Ireland* – Сполучене Королівство Великобританії і Північної Ірландії, *the United States of America* – Сполучені Штати Америки, *the United Arab Emirates* – Об'єднані Арабські Емірати тощо.

У період з 1919 до 1991 рр. Україна входила як республіка до складу СРСР і офіційно називалася Українська Радянська Соціалістична Республіка (*the Ukrainian Soviet Socialist Republic*). Ймовірно, за такий термін артикль міцно закріпився за назвою і перейшов до назви вже незалежної України [7].

За іншою версією, вживання *the* може бути виправдане правилом про необхідність використання артикля перед назвами країн, які походять від географічного об'єкта (як в *the Netherlands*). На думку одних дослідників, назва Україна походить від старослов'янського слова *Оукраїна* «прикордонна область» і спочатку застосовувалася до прикордонних земель Русі; на думку інших, ця назва походить від слова «край, країна, земля», що робить використання *the* нелогічним.

Т. Олекси, зазначає, що етимологія в цьому випадку ні до чого і що основна причина, чому українці виправляють тих, хто використовує *the*, полягає в тому, що вони хочуть відчувати себе самостійною, окремою державою, а не частиною чогось більшого. О. Кизима, представник посольства України в Лондоні, говорить про те, що форма *The Ukraine* є некоректною як із граматичної, так і з політичної точки зору. За її словами, *Ukraine* – загальноприйнята

коротка й повна назва країни, яку затверджено в Декларації про незалежність і Конституції України [8]. Також вона додає, що вживання артикля було правильним у період до 1991 р., тепер же незалежна країна повинна називатися просто *Ukraine*. Таким чином, відсутність артикля перед *Ukraine* це свого роду «лінгвістична політична незалежність» [6].

Висновки та перспективи. Таким чином, коректним є вживання форми без артикля – *Ukraine*. Використання артикля є припустимим лише в стилістичних цілях. Саме таку назву «The Ukraine» (2018) має книга українського письменника та репортера А. Чапая, яка увійшла у фінал Книги року BBC-2018 у категорії «Есеїстика» та фінал премії Літакцент, номінована на літературну премію імені Юрія Шевельова. Назву України подано з артиклем *the* для того, щоб підкреслити семантичне значення «ось Україна» [4]. Для автора назва має повне значення «це Україна поза фасадами й бутафорією». На думку Г. Улюри, артикль *the* маркує в книжці ситуації парадоксально-іронічні, має тенденцію виводити репортажні сюжети в галузь езотерики. «The Ukraine» не просто Україна, а ось саме ця Україна, «ну: the Україна, все як ми любимо» [4].

Список використаних джерел

1. Картер С. The Україна: британське видання пояснило, чому українцям не подобається така назва Українські національні новини. – 2018. – 8 липня. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1740141-the-ukrayina-britanske-vidannya-poyasnilo-chomu-ukrayintsyam-ne-podobayetsya-taka-nazva>.
2. Куцай Я. Трамп схибив, назвавши Україну the Ukraine. Радіо Свобода. – 2017. – 21 червня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/>
3. Плохий С. Козацький міф: Історія та націєтворення в епоху імперій авториз. пер. з англ. Миколи Климчука. Київ: Laurus,

2013.440 с.

4. Улюра Г. The Ми: Артем Чапай. The Ukraine URL: <https://zbruc.eu/-node/83298> (дата звернення 10.09.18)

5. Шинкарук В. Д., Балалаєва О. Ю. Підготовка аграрних журналістів: перспективи та завдання. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки. Київ, 2017. Вип. 263. С. 117-125.

6. Geoghegan T. Ukraine or the Ukraine: Why do some country names have 'the'? BBC News Magazine. 7 June 2012. URL: <https://www.bbc.com/news/-magazine-18233844>. (дата звернення 05.09.18.)

7. Taylor A. Trump calls Ukraine the thing Ukrainians hate the most. The Washington Post. June 20, 2017. URL: https://www.washingtonpost.com/news/world-views/wp/2017/06/20/trump-calls-ukraine-the-thing-ukrainians-hate-the-most/?utm_term=.454.

8. Taylor A. Why Ukraine isn't 'The Ukraine,' And Why That Matters Now. Business insider. Dec. 9, 2013. URL: <https://www.businessinsider.com/why-ukraine-isnt-the-ukraine-and-why-that-matters-now-2013-12>.

9. The "the" is gone. The Ukrainian Weekly. Dec. 8, 1991. URL: <http://www.ukrweekly.com/old/archive/1991/4-99102.shtml>.

References

1. Karter, S. (2018). The Ukraina: brytanske vydannia poiasnylo, chomu ukraintsiam ne podobaietsia taka nazva [The Ukraine: the British edition explained why Ukrainians do not like this name]. *Ukrainski natsionalni novyny*. July 8. Retrieved from: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1740141-the-ukrayina-britanske-vidannya-poyasnilo-chomu-ukrayintsyam-ne-podobayetsya-taka-nazva> (in Ukr.)
2. Kutsai, Ya. (2017) Tramp skhybyv, nazvavshy Ukrainu the Ukraine [Trump erred naming Ukraine the Ukraine]. *Radio Svoboda*. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/28571400.html> (in Ukr.)
3. Plokhyyi, S. (2013). *Kozatskyi mif*:

© О. Ю. Балалаєва

Istoriia ta natsiietvorennia v epokhu imperii [The Cossack Myth. History and Nationhood in the Age of Empires]. Avtoryz. per. z anhl. Mykoly Klymchuka. Kyiv, 2013. 440 s. (in Ukr.)

4. Uliura, H. (2018). *The My: Artem Chapai. The Ukraine. [The We: Artem Chapai. The Ukraine]*. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/83298> (in Ukr.)

5. Shynkaruk, V. D., Balalaieva, O. Yu. (2017). Pidhotovka ahrarnykh zhurnalistiv: perspektyvy ta zavdannia [Training of agrarian journalists: prospects and goals]. *Scientific Herald of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*. Series: Philological Sciences. Issue 263, 117–125. (in Ukr.)

6. Geoghegan, T. (2012). Ukraine or the Ukraine: Why do some country names have 'the'? *BBC News Magazine*. June 7. Retrieved from: [https://www.bbc.com/news/magazine-](https://www.bbc.com/news/magazine-18233844)

18233844 (in Eng.)

7. Taylor, A. (2017). Trump calls Ukraine the thing Ukrainians hate the most. *The Washington Post*. June 20. Retrieved from: https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/06/20/trump-calls-ukraine-the-thing-ukrainians-hate-the-most/?utm_term=.454 (in Eng.)

8. Taylor, A. (2013). Why Ukraine Isn't 'The Ukraine,' And Why That Matters Now. *Business insider*. Dec. 9. Retrieved from: <https://www.businessinsider.com/why-ukraine-isnt-the-ukraine-and-why-that-matters-now-2013-12> (in Eng.)

9. The "the" is gone. *The Ukrainian Weekly*. Dec. 8, 1991. URL: <http://www.ukrweekly.com/old/archive/1991/499102.shtml> (in Eng.)

ANALYSIS OF THE NAME OF UKRAINE FORMS IN ENGLISH-LANGUAGE MEDIA DISCOURSE

O. Yu. Balalaeva

Abstract. *The article deals with a problem of correct use of the name of Ukraine in modern English-language media discourse. Strengthening the position of Ukraine as an independent state in the world community requires its broad informational presence in different regions of the world. The purpose of this article is to analyze the forms of the name of Ukraine as a state (both with and without the definite article) in the English-language media discourse from the grammatical and geopolitical points of view.*

The frequency of use of these forms in foreign media at the turn of the XX-XXI centuries is compared. An increasing in the frequency of use of the form without the article after the disintegration of the Soviet Union and ensuing independence of Ukraine is shown. The history of progressive dropping of the article in references to Ukraine in English-language press ("The New York Times", "The Daily News", "The Washington Post" and "Associated Press") is presented. Some examples of the incorrect use of the form "the Ukraine" by modern political and public figures of the highest echelon and leading mass media reaction to this misuse are given. The impropriety of use of the definite article with the name of Ukraine is explained both from a grammatical and geopolitical points of view, since such form could have a derogatory connotation of regionality, non-sovereign territory or outskirts. According to experts, the use of the name of Ukraine without an article is very important for Ukrainians, because it is stated in the Ukrainian Declaration of Independence and Constitution and marks a kind of "linguistic political independence".

The grammatical aspect of the issue is illustrated by the general rules for using the definite article with country names in English, which are governed by geographic and political principles, and examples of the names of states in which the use of the article is still debatable (such as Lebanon, Sudan et cetera) are given. The version of the possibility of using the article on a geographical basis is disproved. It is shown that the use of the article in the name of Ukraine can be permissible only for a specific stylistic purpose. Such as it is used in the new book "The Ukraine" by Ukrainian writer, reporter and traveler Artem Chapai, where the definite article emphasizes the paradoxical and ironic situation and the name itself means "Here is exactly this Ukraine".

Keywords: *media discourse, news, Ukraine, country name, English, the definite article*

УДК 007:304:070: 001.8 (477)

НОВІТНІ МЕТОДИ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ

В. В. ЧЕКАЛЮК, кандидат із соціальних комунікацій, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: vnika@ukr.net

ORCID: 0000-0003-1223-6646

А. О. ІЛЬЯНОВА, доктор філософії у галузі психології,
Міжрегіональна Академія Управління персоналом

E-mail: Ilianova_Amalia@ukr.net

Анотація. У статті досліджено сучасні методи комунікації, учені пропонують свої методи та нестандартні форми примноження людських ресурсів та наявного потенціалу націй. Група дослідників пропонують своє бачення процесів творення позитивного іміджу лідера і держави у взаємодії зі ЗМІ. Викладено висновки науково-практичної колаборації іміджмейкера-практика В. В. Чекалюк та психолога-філософа А. О. Ільянаної, обґрунтовано взаємозв'язок, вплив державного іміджу, тиражованого у ЗМІ, на свідомість громадянина, підвищення патріотизму і формування подальшого іміджу України за кордоном і в самій країні. На основі опрацьованих матеріалів та науково-практичних експериментів, представлено концепцію підсилення брэнда України. Запропоновано стратегію позиціонування предмета (об'єкта) іміджу, покрокову програму, що репрезентуватиме нашу державу в світі, конкретні рекомендації щодо участі України у світових рейтингових системах оцінювання державних брэндів для успішного просування на міжнародній арені як інвестиційно та туристично привабливої країни. Запропоновано ввести в обіг й використовувати термін «медіаплацебо». Зміст дослідження відображає суть проблематики творення позитивного іміджу України у ЗМІ, підсилення політичної ваги країни, налагодження дипломатичних зв'язків.

Ключові слова: політика, психологія, медіа, громадська думка, нація, ідея, лідер, інформаційні ресурси

Постановка проблеми. Створення держави-брэнда передбачає дотримання певної запропонованої стратегії, що передбачає розширення способу мислення вітчизняних інтелектуальних ресурсів, адаптацію у сучасну науку практичних інноваційних методів формування громадської думки. Окреслено інтеграційні тенденції у формуванні наукового знання про іміджологію, охоплено досвід вітчизняних і світових науковців і практиків, представлено історіографію та джерельну базу дослідження, апробовано й запропоновано методи й прийоми іміджування із залученням

медіа. Авторами представлено, отриманий у результаті науково-практичних експериментів, алгоритм позиціонування України як брэнда, пропонується залучення молодих креативних учених для реалізації іміджевих програм, котрі підсилять рейтинг України у світі.

Актуальність теми дослідження зумовлена значними трансформаціями у геополітичній площині, де конкуренція між державами спонукає до розвитку напрацювання репутаційної історії та іміджування, що підтверджується появою значної кількості прикладних і науково-

теоретичних досліджень в Україні, США, Європі та країнах пострадянського простору, присвячених творенню іміджу і взаємодії ЗМІ з політикумом, використання медіа у сфері PR. Досліджено досвід науковців-практиків, іміджмейкерів, фахівців-новаторів щодо створення і поширення авторських практичних і наукових технологій впровадження позитивного іміджевого забарвлення об'єкта (предмета іміджу) у масову свідомість. Вивчаючи історію становлення інформаційного простору України в період з 1991 по 2019 рр., спостерігаємо за еволюцією медіасередовища, появу нових прийомів і методів комунікації відповідно до запитів часу.

Разом з іншими гуманітарними, соціальними науками іміджелогія набуває популярності серед практиків і науковців-сучасників, тому з'являється дедалі більше напрямків її розвитку та тлумачень. За змістом і можливим напрямом іміджелогія набуває наукового забарвлення відповідно до сфери її застосування: державо-творення, наука, дипломатія, бізнес, економіка, PR, політологія, медицина, культура, мистецтво, шоу-бізнес, соціальна сфера, психологія. Підхід до творення іміджу сучасної України передбачає системність і послідовність. Специфіка дослідження полягає у недостатній розробленості у -, зокрема українських соціально-гуманітарних працях, феномена іміджетворення з використанням інструментів медіа. Проблема полягає у необхідності вдосконалення визначення змісту понять *іміджелогія*, *іміджетворення*, зумовлений пошуком парадигми дослідження, котрій притаманна інноваційність, здатність поєднувати дієві методологічні підходи та конкретну конкурентну перспективу. Медіаоргани

формують і програмують імідж держави.

Яким буде імідж України у світі, напряму залежить від подачі матеріалів у ЗМІ, їх впливу на цільову аудиторію. Результатом правильної інформаційної кампанії є базова основа успішної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із теми дослідження. Надзвичайно швидкими темпами розвитку науки і медіасередовища щодня з'являються нові інструменти формування іміджу і впливу на аудиторію. На конференціях і наукових зібраннях провідних дослідників теми здебільшого акцентується на взаємодії об'єкта, імідж якого формується, і цільової аудиторії і наголошується, що результатів можна досягти за допомогою медіаінструментів. Зібрані матеріали, зокрема опитування й персональні інтерв'ю з фахівцями та експертами, причетними до формування іміджу України, свідчать про прагнення позитивних змін для України і щоденну роботу в цьому напрямі. На їх підставі розроблено рекомендації (інструкції) щодо шляхів розв'язання наявних проблем.

У дослідженні звертаємося до класичних і новаційних наукових розвідок, доробку В.Шинкарука, М. Дорощко, А. Гулієва, Б. Гаврилишина, Е. Галумова, А. Рамова, Н. Качинської, П. Кривоноса, В. Пекаря, С. Анхольта, Marcel Schwantes, Дена Пфайфера, а також світових лідерів-новаторів, зокрема Лі Куан Ю, Мічіо Кайку, Ларрі Пейджа, Річарда Бренсона, Джеффри Безоса, Пітера Діамандіса, Стівена Котлера, Кріса Андерсона, Френсіса Фукуями та ін., котрі виходили з різних уявлень про сутність іміджу, масову комунікацію, процеси сприйняття інформації та закономірності формування громадської думки. Питання формування іміджу держави актуальне й не вирішене, немає єдиного

алгоритму творення іміджу, а час потребує нових ефективних наукових методів і дієвих рішучих практичних кроків.

Виклад основного матеріалу.

Рівень сприйняття України у світі диктується матеріалами, висвітленими у ЗМІ, зумовлений рівнем життя громадян. Станом на 2014-2019 рр. Україна досягла апогею популярності у світі, проте її імідж потребує клопіткої фахової роботи. Авторське поняття іміджу передбачає зацікавленість кожного громадянина у процвітанні (країни, бізнесу, всіх сфер діяльності).

Позитивним є імідж держави, зафіксований громадською думкою, сформований під впливом ЗМІ, за умов довгострокового демократичного лідерування, прагнення країни до розвитку всіх сфер та моральної досконалості і гармонії окремих осіб, де кожен громадянин – складова успішної держави. Одержані результати засвідчують: актуальність ідей і положень для розв'язання нагальних проблем у науці про зв'язки з громадськістю, апробованість науково-теоретичних напрацювань при викладанні курсів «Журналістика», «Іміджелогія», «Менеджмент комунікацій», «Психологія», тощо. Політичні і економічні реалії сьогодення диктують нові умови для творення державного іміджу. Україні необхідно підкоригувати діяльність ЗМІ як інструменту творення іміджу країни, вийти на новий рівень співпраці ЗМІ і державних органів. У наукових дослідженнях, зокрема у даній праці, пропонуємо висновки власної науково-практичної діяльності щодо засобів ефективного впливу на розум і відчуття аудиторії за допомогою ЗМІ, формування громадської думки на користь держави, а також фаховий курс з іміджмейкінгу, запровадження окремого напрямку спеціальності «Іміджмейкер», що суттєво розширює

можливості маркетингу і представляє спеціальні дисципліни у взаємодії з паблік рілейшнз (PR) «зв'язки з громадськістю».

Мета фахівців – формування громадської думки в інтересах України, підняття рівня патріотизму в суспільстві. Йдеться про ефективне, дієве поширення імідже-творюючої інформації. У дослідженні зосереджено увагу на проблематиці під різними кутами зору. Наукового осмислення потребує феномен політичного іміджу держави, віддзеркаленого у ЗМІ.

Поняття «імідж» та його види.

Імідж (англ. – образ) – це індивідуальний образ або ореол, створюваний за допомогою медіаінструментів соціальною групою чи власними зусиллями особистості з метою привернення уваги до предмета (об'єкта іміджу) або до себе. Поняття «імідж» одними з перших почали використовувати економісти. Так, американський економіст К. Болдуінг у 60-х роках ХХ століття ввів у діловий обіг поняття «імідж» і обґрунтував його корисність для бізнесового й ділового успіху [2]. Політичний імідж держави, як її образ, що конструюється цілеспрямовано, має, по суті, три основні адресати: насамперед 1) той, хто тиражує імідж (репутація є базовим складником вдалого іміджу), 2) суспільство всередині країни, 3) світова спільнота (міжнародний імідж). Україна, як і більшість країн, потребує стабільності у сприйнятті, регулярного підсилення позитивного політичного іміджу на міжнародній арені й усіх заявлених аспектах, нести ті меседжі котрі сприятимуть соціально-економічному та політичному розвитку й розширенню зв'язків із зовнішнім світом. Бажаних результатів можна досягти за допомогою медіаінструментів. Бажаний імідж держави, стабільність у суспільстві певною мірою залежать від іміджу

лідера нації, від того наскільки відкритим і послідовним є лідер, як він позиціонує себе й наскільки переконливими для громадськості є його вчинки, віддзеркалені у пресі. Імідж як образ, що об'єднує сукупність наукових, психо-логічних, матеріальних складових, є засобом психологічного і емоційного впливу на свідомість аудиторії.

Вивчаючи процеси і закономірності творення державного іміджу, можна простежити наявність серед іміджмейкерів певної спільної методики роботи, що є негласним правилом іміджування у взаємодії із медіа ресурсами, або на платформі ЗМІ. Очікуваний результат команда іміджмейкерів і піарників отримує лише за умови злагодженої роботи і продуманої стратегії.

Наразі пропонується використовувати поширений на заході термін – «еймінг». У перекладі з англійської «aiming» [1] – прицілювання, наведення на ціль. Еймінг стає об'єднувальним елементом психології та мерчандайзингу. У нашому випадку еймінг – це мистецтво досягнення успіху перших осіб держави задля підсилення державного іміджу України в цілому. За Н. Вебстером, поняття «імідж» – похідне від «свідомість», утворене за допомогою мови зображення, опису; розумова концепція, підтримувана різними суспільними групами, що символізує основну позицію і орієнтацію щодо особи, об'єкта, расового типу, політичної філософії або національності [6]. Імідж – не константа, він постійно у стані еволюції, адаптується і підлаштовується під певні ситуації.

Г. Г. Почепцов звертає увагу на проблему, яка може мати негативний ефект у роботі над іміджем. Ідеться про насилля над медіа з боку влади, обмеження свободи слова і невміння

владних структур вести діалог. «Прагнучи в більшості випадків виправити існуючу негативну ситуацію, урядові структури іноді застосовують тиск на ЗМІ. В подібних випадках сила влади використовує термін власного прикриття «інформаційна безпека», щоб захистити себе» [5, с. 67].

На переконання Г. Почепцова, «імідж держави, її міжнародний авторитет, насамперед, залежать від внутрішнього стану країни – рівня економічного добробуту, розвитку демократичних інститутів, зрілості громадянського суспільства, політичної культури нації тощо» [6, с.37]. Продовжуючи вивчати досвід науковців та апробовуючи власні науково-практичні експерименти можемо стверджувати, що непродумані кроки певної особи у минулому можуть бути перешкодою для формування її позитивного іміджу, адже ламати стереотипи складніше, ніж створювати з чистої сторінки. Фаховий іміджмейкер-консультант повинен зосередити свою роботу на тому, щоб змусити суспільство дати об'єкту іміджування шанс на виправлення, можливість зарекомендувати себе з кращої сторони. Пропонуємо наступне тлумачення: гнучкий імідж-трансформер – це поняття характеризує чутливість певного іміджу до зовнішніх обставин і суспільних змін, передбачає трансформацію іміджу об'єкта, віддзеркалену у ЗМІ. Ці перетворення, безумовно, мають бути ініційовані фахівцями з іміджетворення. Маємо на увазі, те, що пропонує В.В.Чекалюк у попередніх працях – певну адаптацію іміджу держави з урахуванням світової інформаційної політики і можливостей самого об'єкта імідже-творення, це принцип, притаманний молодим країнам, що орієнтовані на максимальне залучення партнерів, інвесторів для розвитку економіки, зокрема й в Україні.

Втомлене від поганих новин суспільство потребує медіаплацебо. Тобто пропонуємо певну інформацію, подібну до правдивої, вважати медіаплацебо, що передбачає оприлюднення місти-фікованого матеріалу, основним мотивом якого є підбадьорити громадськість, додати оптимізму й бажання боротися за краще життя, працювати на імідж власної держави.

Запропонований В.В.Чекалюк термін «медіаплацебо» – це своєрідна «пігулка» оптимізму і віри, що стимулює поширення позитиву в суспільстві. Наукова дискусія про роль плацебо триває. Шукаючи можливий виважений, науковий підхід до цієї проблеми, ми вивчали доробок науковців Європи і США, котрі займаються дослідженням плацебо, здебільшого це медична сфера, коли хворий вживає «пусті» пігулки, а думає, що це сильнодіючі ліки проти недуги, й з часом одужує, обманюючи свій організм і програмуючи його на подолання хвороби. «Ефект плацебо» — термін має кілька тлумачень.

Часом ним позначають будь-кого, хто прийняв плацебо і відчув полегшення, охоплюючи і тих людей, яким в будь-якому разі стало б краще. Але експерти доводять, що ефект плацебо здійснює і свій специфічний вплив, який має кількісні показники. Зі слів невролога Фабріціо Бенедетті (Fabrizio Benedetti) [3], одного з піонерів дослідження плацебо, «не існує лиш одного ефекту плацебо — їх кілька, зокрема анальгетики-плацебо тамують біль. Приймаючи пігулки-плацебо, хворий очікує позитивного результату, і він відчуває себе краще.

Дослідження дії плацебо у XXI столітті лише починаються, проте є підстави, що у майбутньому знання про ефект плацебо будуть інтегровані в іміджетворюючий процес, зокрема застосовуватимуться у ЗМІ й системі

соціальних комунікацій. Це явище досить нове й ще не обґрунтоване науково, його вивченням займаються не лише фахівці із соціальних комунікацій, а й психологи, філософи, медики. Численні експерименти світових учених довели ефективність гіпнотерапії в лікуванні та впливі на поведінку людей, які окрилюються певною інформацією і здійснюють неможливі речі. Героями стають часто під впливом інформаційного плацебо: гарної новини, обіцяної винагороди...

Низка досліджень доводить [7], що ментальне сприйняття світу програмує імунну систему людини, і це допомагає адекватніше протидіяти можливим загрозам. Плацебо діє магнетично. Коли «здоровий глузд» й людська природа функціонують як окремі сфери, розум здатен «обхитрити» тіло й спонукати до дій. За допомогою медіаплацебо - віртуальної реальності - можна додавати сили людині й усій нації, вести й направляти. Роль медіаплацебо у формуванні громадської думки на стадії дослідження. Проте цей напрям є антикризовим для країн, що перебувають у депресії, коли народ думає, що це «дно», то ЗМІ має дати надію, і медіаплацебо буде тим чинником, що дасть надію на світле майбутнє.

Висновки. Представлена у науковому дослідженні імідж-лабораторія орієнтована на те, щоб вивести Україну на рівень топ-держав, використовуючи неординарне мислення, креативні проекти та ідей. Зокрема, необхідно створити комунікаційну платформу в Інтернеті, де кожен користувач міг би висловлювати свої думки щодо власного внеску у розбудову України. Матеріали та меседжі у ЗМІ мають «чіпляти за живе», діяти глибше, впливати на підсвідомість громадян: бути своєрідним важелем управління, формувати настрої,

створювати громадську думку і відповідний імідж в інтересах підсилення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості держави.

А також впливати на ідентичну приналежність українців, відчуття гордості за свою державу, розширювати можливості державного маркетингу з залученням максимальної кількості зацікавлених учасників процесу формування іміджу України. Синтезуємо отримані результати у дане дослідження. Науковий доробок апробовано авторами й передбачає застосування запропонованих концепцій й набутків у державотворенні, у результаті передбачаємо підвищення рівнів патріотизму й життя громадян. Сучасне медіасередовище стрімко змінюється відповідно до запитів ринку і появи новітніх технологій, класична освіта іноді не встигає за цим процесом, саме тому, щоб залишатися конкурентними на медіа ринку фахівцям необхідно дбати про самоосвіту удосконалювати навички та вміння.

Список використаних джерел

1. Aiming [Електронний ресурс] // The Free Dictionary. 2014. Режим доступу до ресурсу: <http://www.thefreedictionary.com/aiming>
2. Boulding K. E. Портал К. Боулдинга на сайті Колорадського університету [Електронний ресурс] / Kenneth Ewart Boulding // The Image. 1956. Режим доступу до ресурсу: <http://www.colorado.edu/econ/Kenneth.Boulding/>.
3. Benedetti F. The placebo response: science versus ethics and the vulnerability of the patient. *World Psychiatry* 11: 70–72 [Електронний ресурс]. 2012. Режим доступу до ресурсу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3363375/>.
4. Webster N. *American Dictionary of the English Language (1828 Facsimile Edition)* is a book by Noah Webster / Noah

Webster. – USA: (Foundation for American Christian Education), 2005. – 490 с.

5. Поцепцов Г. *Іміджологія* / Георгій Поцепцов. – Москва: Рефлбук К. Ваклер, 2000. – 768 с.

6. Почепцов Г. Г. *Имиджология: Теория и практика* / Г. Г. Почепцов. – К.: Изд - во СП Адеф - Україна, 1998. – 393 с.

7. Эффект плацебо - вовсе не самовнушение? [Електронний ресурс] // журнал PNAS. – 2012. – Режим доступу до ресурсу:

<http://www.pravda.ru/science/planet/human-being/22-09-2012/1128468-placebo-0/>.

8. Marcel Schwantes *Servant Leadership Hub, 5 Things People With Emotional Intelligence Do When Their Buttons Are Pushed*, - Режим доступу до ресурсу:

<https://www.inc.com/author/marcel-schwantes>

References

1. Aiming [Elektronniy resurs] // The Free Dictionary. (2014). – Rezhim dostupu do resursu: <http://www.thefreedictionary.com/aiming>
2. Boulding, K. E. (1956). Portal K. Bouldinga na saytl Koloradskogo universitetu [Elektronniy resurs] / Kenneth Ewart Boulding // The Image. Rezhim dostupu do resursu: <http://www.colorado.edu/econ/Kenneth.Boulding/>.
3. Benedetti, F. (2012). The placebo response: science versus ethics and the vulnerability of the patient. *World Psychiatry* 11: 70–72 [Elektronniy resurs]. – 2012. – Rezhim dostupu do resursu: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3363375/>.
4. Webster, N. (2005). *American Dictionary of the English Language (1828 Facsimile Edition)* is a book by Noah Webster / Noah Webster. – USA: (Foundation for American Christian Education), 2005. 490 с.
5. Potseptsov, G. (2000). *Imldzhelogiya* / Georgly Potseptsov. Moscow: Reflbuk K. Vakler, 768 s.

6. Pocheptsov, G. G. (1998). Imidzhelogiya: Teoriya i praktika / G. G. Pocheptsov. – K.: Izd - vo SP Adef - UkraYina, 393 s.

7. Effekt platsebo - vovse ne samovnushenie?(2012) [Elektronniy resurs] // zhurnal PNAS. Rezhim dostupu do resursu: <http://www.pravda.ru/science/planet/humanbeing/22-09-2012/1128468-placebo-0/>.

8. Marcel Schwantes Servant Leadership Hub, 5 Things People With Emotional Intelligence Do When Their Buttons Are Pushed, - Rezhim dostupu do resursu: <https://www.inc.com/author/marcel-schwantes>

NEW METHODS OF COMMUNICATION IN GLOBAL CONDITIONS OF TRANSFORMATIONS IN THE WORLD POLICY

V. V. Chekaluyk, A.O.Ilianova

Abstract. *The article researches processes to create a positive image of a leader and a state in collaboration with mass media, substantiates the connection, the influence of the public image of the state, as portrayed in mass media, on the conscience of the citizen, strengthening the conscientiousness of citizens, fostering of patriotic feelings in them, further formation of the public image of Ukraine both domestically and abroad. This thesis researches the potential of the methods and resources currently available for creation of the brand, identifies current and future requirements to mass media and work of image-makers on creation of the positive image of Ukraine in mentality of citizens and with international audience. It identifies specific national, regional and mental features of the influence on the formation of the public image of a leader, the perception of the imagemaking tools by different social strata. It complements the existing set of tools for the interaction (collaboration) with the media, the establishment of partnerships. It substantiates new approaches to imagemaking, ways of presenting materials in mass media, relations between the government, mass media and the public. Use patience for advantage.*

People with emotional intelligence have the learned capacity to process a situation about to go south, get perspective, listen to someone they disagree with without judgment, and hold back from reacting head on. In practicing the virtue of patience, it may mean making the decision to sit on your decision. By thinking it over things with a rational and level-headed mind, you'll eventually arrive at another – state-fundamental, public image. The author's definition implies every citizen's personal interest in thriving of a state, successful commercially and otherwise. It offers a strategy for positioning the object of the image, a step-by-step program that represents our nation in the world, specific recommendations as to Ukraine's participation in global state brand-rating systems to promote it internationally as an investment and touristic attraction. It defines the requirements for the work of image-makers, PR specialists who are to work on the creation and multiplication of the positive public image in mass media, professional techniques and tools to imprint the said image in the info-space. The content of this research for dissertation depicts the essence of the problem of creation of positive public politics image of Ukraine, leader in mass media. by responding, rather than reacting, emotionally-intelligent people step back, create space to consider the situation from all angles, and decide the best approach to handle things. They use their patience for advantage, with emotional intelligence have the learned capacity to process a situation about to go south, get perspective, listen to someone they disagree with without judgment, and hold back from reacting head on. In practicing the virtue of patience, it may mean making the decision to sit on your decision. By thinking it over things with a rational and level-headed mind, you'll eventually arrive at another, more sane conclusion [8].

Keywords: *investments, international organizations, civilizational paradigm, algorithm, tools, public opinion, nation, image lab, innovative methods*

**ISSUES IN THEORY AND METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES.
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

УДК 004:811.111:378.633

МЕТОДИ І ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

О. Г. ПОНОМАРЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: kseniaponomar74@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6672-818X

Анотація. *Позиція англійської мови в Україні та світі як лідируючого засобу міжнародного спілкування пов'язана, перш за все, зі стрімким розвитком високих інформаційних технологій, економіки, підписанням угод з ЄС. Це підсилює мотивацію студентів ЗВО щодо вивчення англійської мови як основної мови міждержавного спілкування, мови наукових досліджень, бізнесу, політики, торгівлі.*

Вивчаючи іноземну мову важко придумати щось нове. Однак за допомогою сучасних технологій можна збільшити ефективність вже відомих методів під час навчання студентів технічних спеціальностей.

Беззаперечним фактом є те, що наша держава потребує висококваліфікованих фахівців, здатних до встановлення ділових контактів та ділового співробітництва з іноземними партнерами, фахівців, які володіють іноземною мовою на професійному рівні, і все це повинно знаходити відображення в робочих навчальних програмах провідних ЗВО. Іноземна мова на сьогодні є не просто частиною культури певної нації, але і запорукою успіху майбутньої успішної кар'єри студентів. Досягнення високого рівня володіння іноземною мовою неможливе без фундаментальної мовної підготовки у вищій школі. Викладачеві важливо знати новітні методи викладання іноземної мови, спеціальні навчальні техніки та прийоми, щоб оптимально підібрати та використати той чи інший метод викладання відповідно до рівня знань, потреб, інтересів студентів. Адже раціональне і мотивоване використання методів навчання на практичних заняттях іноземної мови вимагає креативного підходу з боку викладача, адже «педагогіка є наукою і мистецтвом одночасно, тому і підхід до вибору методів навчання має ґрунтуватися на творчості педагога».

Ключові слова: *заклад освіти, іноземна мова, інформаційно-комунікативні технології, метод навчання, особистість, професія*

Актуальність. В Україні та світі накопичено достатньо різноманітний педагогічний досвід щодо сприяння вивчення англійської мови та здобуття молоддю якісної освіти з необхідним рівнем володіння іноземною мовою, що в подальшому сприятиме досягненню соціальної мобільності молоді та затребуваності на ринку праці.

На сучасному етапі відбувається реформування навчального процесу у ЗВО України відповідно до загальноєвропейських вимог щодо якості освіти, а це інформатизація освітнього простору, налагодження вузами співпраці з європейським навчальними закладами в сфері навчальної, наукової діяльності та

© О. Г. Пономаренко

виробничої діяльності, студентські міжнародні обміни, можливість отримання другої вищої освіти і навчання за магістерськими програмами за кордоном. В умовах реформування вищої школи загалом, безсумнівно повинні мінятися також і освітні технології викладання іноземних мов. Метою навчання іноземної мови у вищій школі на сучасному етапі є оволодіння студентами комунікативними компетенціями, які дозволять реалізувати їх знання, вміння, навички для вирішення конкретних комунікативних завдань в реальних професійних життєвих ситуаціях [4].

Перш за все, студенти повинні бути підготовлені на основі якісного сучасного автентичного навчального матеріалу до свідомого використання іноземної мови в подальшому житті і роботі. Адже добрі знання англійської мови наразі є і будуть залишатися в подальшому одним з пріоритетних вимог роботодавців. У цьому сенсі саме на ЗВО покладається відповідальність в якісному забезпеченні студентів комплексом мовних знань, умінь, навичок, а це вимагає, в свою чергу, від навчального закладу створювати умови для підвищення кваліфікації своїх педагогічних працівників та забезпечити навчальні аудиторії належною матеріально-технічною базою [5, с.15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій, присвячених питанню сучасних тенденцій розвитку методів і технологій викладання іноземних мов у вищій школі у процесі вивчення іноземної мови, надає можливість стверджувати, що його вивчають різні фахівці Голубєва С. П., Косачова І., Нестерова Н. В., Петрова Л. П., Худайберганова Е., Гуліметова Б. М. та інші.

Метою статті є огляд сучасних тенденцій розвитку методів і технологій

викладання іноземних мов у вищій школі.

Методи дослідження: компаративний аналіз наукових джерел для вивчення стану проблеми, порівняння та зіставлення різних поглядів на неї, теоретичне узагальнення.

Результати. Якісна мовна підготовка студентів неможлива без використання сучасних освітніх технологій. Сучасні технології в освіті – це професійно-орієнтоване навчання іноземної мови, застосування інформаційних і телекомунікаційних технологій, робота з навчальними комп'ютерними програмами з іноземних мов, дистанційні технології в навчанні іноземних мов, створення презентацій в програмі PowerPoint, використання ресурсів інтернету, навчання іноземної мови в комп'ютерному середовищі (форуми, блоги, електронна пошта).

Як відомо, метод навчання, виступає інструментом діяльності викладача для виконання основної функції – навчання, а його реалізація здійснюється через використання ряду прийомів навчання, різних підходів і робочих технік, технологій. В свою чергу, прийоми навчання становлять сукупність конкретних навчальних ситуацій, що сприяють досягненню проміжної мети конкретного методу. На жаль, у викладацькій практиці викладачі іноземних мов часто застосовують перевірені часом стандартні навчальні методи. Вимоги ж до заняття іноземної мови з часом змінюються, розробляються новітні методи навчання [4].

На практичних заняттях з іноземної мови використовуються різні методи: лексико-граматичний, який є основою програми будь-якого навчального закладу. Відповідно до нього вивчення мови відбувається за допомогою розуміння граматичних правил, складання власних речень, вивчення

лексики, здійснення перекладу; занурення в мовне середовище. Перевага навчання таким методом виражається не тільки в оволодінні новою мовою, а й ознайомлення з культурою країни, особливостями життя, розумінням світогляду громадян; комунікативний метод, зміст якого полягає у взаємодії з людьми, використовуючи свої знання. Правильно побудована програма дає швидкі і ефективні результати, тож даний метод дуже популярний. Один із способів – використання автентичних аудіо та відеокурсів. Студенти вчать техніці спілкування, опановують мовним етикетом, вчать бути мовними партнерами, тобто вдосконалюють комунікативні навички через спілкування іноземною мовою; аудіо-лінгвістичний метод, в якому використовується прослуховування аудіозаписів носіїв мови. При цьому запам'ятовуються не тільки слова, а й інтонація вимови слів. Даний метод дуже ефективний коли навчання відбувається за професійно спрямованими підручниками наповненими аудіо записами. Відповідно до граматико-перекладацького методу, оволодіння мовою базується на оволодінні граматикою і словником. Певні граматичні конструкції слід відшліфувати на професійно зорієнтованих текстах [4].

Технологія інтегрованого навчання є основоположною на заняттях, особливо коли вивчається англійська мова професійного спрямування. Інтегровані заняття не відрізняються від традиційних за типами та формами. Це заняття формування навичок і вмінь, їх розвитку, застосування на практиці вивчаючи профільні дисципліни і заняття контролю та перевірки. Різниця в тому, що всі типи і форми інтегрованих занять містять досить великий

інформаційний блок на самому занятті чи на виконання самостійної роботи [3].

Технологія інтегрованого навчання дозволяє зробити процес вивчення англійської мови більш ефективним. На мою думку, будуть ефективними наступні методи.

Метод проектів. В основі методу проектів лежить розвиток пізнавальних навичок студентів, умінь самостійно конструювати свої знання й орієнтуватися в інформаційному просторі. Працюючи над проектом, молоді люди розуміють, для чого вони вивчають нові слова і граматичні явища, де і як вони можуть ці знання застосувати. Завдання викладача – організувати самостійно-пізнавальну діяльність кожного студента в ході роботи над проектом.

Наприклад, працюючи над темою «Specifications» була запланована робота по вивченню основних технічних характеристик певного об'єкта, яка поступово розгорталась і наповнювалась змістом. На цю роботу було відведено 4 практичні заняття. Після введення нової лексики студентам було запропоновано розбити її по підтемах з певними підзаголовками: «Specifications of a bridge», «Machinery Specifications», «Materials», «Properties» і підготувати проект по одній з цих тем. Таким чином було опрацьовано і розглянуто всі аспекти даної теми [3].

Далі студенти об'єдналися в групи, в кожній з яких були розподілені наступні ролі: хтось розподіляв пошук інформації, хтось стежив за активністю в групі, хтось відстежував культуру спілкування і взаємодопомогу всередині групи. На кожному занятті під час формування тих чи інших мовних навичок (говоріння, аудіювання, читання, письма) пов'язувалося з відповідними аспектами проекту, поступово підводячи студентів групи А1

1802 до узагальнюючого проекту. Під час роботи над проектом хлопці використовували не тільки ту інформацію, яка була подана в підручнику Technical English, але й знаходили інформацію, яка викладалася на профільних предметах, англійською мовою. При такому перетині предметних областей в студентів формувалося цілісне бачення теми, що вивчається. Вони переглядали відеоматеріали і читали спеціальні технічні журнали, слухали новини в пошуках прикладів дотичних до даної тематики, а потім обмінювалися отриманою інформацією.

Змагання між групами не було, тому що всі працювали над одним спільним проектом. З самого початку студенти були зорієнтовані на те, що підсумкова оцінка буде залежати від зусиль кожного. На заключному занятті хлопці, захищаючи свій власний проект, зачіпали всі сторони теми, що розглядалася. Вони також доводили необхідність тієї чи іншої ілюстрації в проекті. У підсумку з найкращих ілюстрацій був складений загальний плакат, на якому було висвітлено ключові моменти даної теми.

Базовим методом при розробці проекту є метод навчання у співпраці. Добре, якщо в групі студенти з однаковою підготовкою, але, як правило, вони приходять до ЗВО з різним ступенем підготовленості. Сильний студент швидко засвоює новий матеріал і не допускає помилок у виконанні завдання, це означає, що він навчився його виконувати, і йому додаткова практика не потрібна. У той час, коли слабкому студентові потрібні і допомога і час [3].

Після першого досвіду використання методу навчання у співробітництві, стало очевидно, що хлопці стали активніші. Слабші студенти відчули впевненість у власних

силах. Вони усвідомили свою значимість, що від їх зусиль залежить успіх всієї групи. Отримана в результаті позитивна оцінка стала результатом зусиль кожного студента і посприяла стимулом до подальшої співпраці та навчання взагалі і відповідно підвищила мотивацію донавчання.

Дуже ефективним, безсумнівно, є використання на уроках іноземних мов інформаційних технологій, що підвищує мотивацію і пізнавальну активність студентів, розширює їх кругозір. Ефективним засобом реалізації різнорівневого підходу та індивідуалізації навчання іноземних мов є використання електронних навчальних посібників, що характеризуються більшою інтер-активністю, а також містять інтерактивні ігри, анімацію, що допомагає вирішити проблему мотивації: цікавість, різноманітність завдань, зміна видів діяльності, внесення елементів творчості – все це сприяє оптимізації навчального процесу [2].

Дуже актуальним на заняттях з англійської мови є застосування комп'ютерних презентацій в навчальному процесі, що дозволяє інтенсифікувати засвоєння навчального матеріалу студентами і проводити заняття на якісно новому рівні. Також ефективним видом діяльності є підготування презентаційної доповіді за темою, що вивчається самим студентом, що дає змогу більш детально засвоїти матеріал [1].

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Візуальна насиченість навчального матеріалу робить його яскравим, переконливим і сприяє інтенсифікації процесу його засвоєння. Використання сучасних інформаційних технологій дозволить акцентувати увагу на значущих моментах інформації, що

подається, особливо під час вивчення професійно зорієнтованих тем.

Маючи таку можливість, як інтерактивність, використання аудіо та відеоматеріалів, комп'ютерних презентацій, проектні роботи дозволяють ефективно адаптувати навчальний матеріал під особливості студентів. Посилення інтерактивності призводить до більш інтенсивної участі в процесі навчання самого студента, що сприяє підвищенню ефективності сприйняття і запам'ятовування навчального матеріалу. Якщо матеріал заняття містить велику кількість ілюстративного матеріалу, застосовуються різно-

манітні технології – це дозволить істотно підвищити ефективність заняття.

Сучасні інформаційні технології не замінюють викладача на занятті англійської мови, а є ефективним помічником, що дозволяє підвищити якість навчання і ефективність контролю. Застосування інформаційних технологій – це один з ефективних способів організації навчального процесу. Щодо реалій нового тисячоліття, використання досягнень інформаційних технологій, хоч і проблематичне, але необхідне.

Список використаних джерел

1. Голубева С. П. Использование компьютерных презентаций на уроках английского языка. Английский язык. 2006. №12 (1 сентября) С. 17-25.

2. Косачёва И., Косачёва Ю. Использование аутентичных видеокурсов в обучении английскому языку. Английский язык. 2006. №3 (1 сентября) С. 19-26.

3. Нестерова Н. В. Информационные технологии в обучении английскому языку. Москва: Изд-во Иностранные языки в школе. 2005. №8 С. 18-25.

4. Худайберганова Э., Гулиметова Б. М. Современные методы и технологии преподавания иностранных языков в высшей школе. Филология и лингвистика в современном обществе: материалы IV Междунар. науч. конф. (г. Москва, июнь 2016 г.). Москва: Буки-Веди, 2016. С. 94-97.

5. Шинкарук В.Д. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України. // Науково-практичне видання «Вища школа» Вип. 5, 2007. С. 3-16.

na urokah angliyskogo yazyka [Using computer presentations in English lessons]. Collection of Scientific Papers, 12, 17-25.

2. Kosacheva, I, Kosacheva, Yu. (2006). Ispolzovanie autentichnyh videokursov v izuchenii angliyskomu yazyku [The use of authentic video courses in teaching English]. Collection of Scientific Papers, 3, 19-26.

3. Nesterova, N.V. (2005). Informatsionnye tehnologii v obuchenii angliyskomu yazyku [Information technology in teaching English]. Collection of Scientific Papers, 8, 18-25.

4. Hudayberganova, E., Hulimetova, B. (2016). Sovremennye metody i tehnologii prepodavania inostrannyh yazykov v vysshey shkolie [Modern foreign approaches, ideas and concepts of continuous education]. Collection of Scientific Papers, 2, 94-97.

5. Shynkaruk, V.D. Osnovni napriamy modernizatsii struktury vyshchoi osvity Ukrainy [The main directions of modernization of the structure of higher education in Ukraine.] Scientific and practical edition "Higher school". 5, 2007. pp. 3-16.

References

1. Golubeva, S. P. (2006). Ispolzovanie kompyuternyh prezentatsiy

**METHODS AND TECHNOLOGIES FOR TEACHING FOREIGN LANGUAGES
IN HIGHER SCHOOL
O.G. Ponomarenko**

Abstract. *The position of the English language in Ukraine and the world as the leading means of international communication is associated primarily with the rapid development of high information technologies, the economy, and the signing of agreements with the EU. This strengthens the motivation of students to learn English as the main language of interstate communication, the language of scientific research, business, politics, and trade.*

Studying a foreign language is hard to come up something new. However, with the help of modern technologies, it is possible to increase the efficiency of already known methods in teaching students of technical specialties.

The undoubted fact is that our state needs highly qualified specialists who are capable of establishing business contacts and business cooperation with foreign partners, professionals who speak a foreign language at a professional level, and all of this should be reflected in the working curricula of leading educational establishment. Today, a foreign language is not just a part of the culture of a certain nation, but also the key to the success of students' future successful careers. Achieving a high level of proficiency in a foreign language is impossible without fundamental language training in higher education. It is important for a teacher to know the newest methods of teaching a foreign language, special teaching techniques and techniques in order to optimally select and use one or another teaching method in accordance with the level of knowledge, needs and interests of students. After all, a rational and motivated use of teaching methods in practical classes of a foreign language requires a creative approach on the part of the teacher, because "pedagogy is science and art at the same time, therefore, the approach to the choice of teaching methods should be based on the creativity of the teacher."

Keywords: *institution of education, foreign language, information and communication technologies, teaching method, personality, profession*

PREPARATORY STAGES OF TERMINOLOGICAL WORK OBSERVING AUTOMATION CONCEPTS

K.H.YAKUSHKO, PhD in Pedagogy, senior lecturer,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: vukladach@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6977-8441

Abstract. *The article deals with the description of the practice to implement linguistic studies on the practical lessons of the professionally oriented English. The main conclusions: the development of interdisciplinary relations of philology with automation is an important prerequisite to develop professional mobility of each future specialist in automation basing upon a certain algorithm, the first stages of which (preliminary detection of unfamiliar professional notions texts, inventory of existing lexical units being associated with the specification of the terms of the exact field of knowledge and the identification of the most commonly professional terms-phrases) conclude the background for the more responsible communicative-oriented stages of working with the terminology system. The prospect of research is to describe such further stages on the practical lessons of the professionally oriented English as the narrowing the circle for practical use at the choice of students; finding the most successful phrases after familiarization with auxiliary communicative tables to represent different communicative intentions; consolidation of the received linguistic knowledge in business games and dialogues-duels.*

Keywords: *automatic terms, algorithm of terminological work, practical linguistic studies, the previous terminological work stages, professionally oriented English, future specialist in automation*

Introduction. The development of linguistics as a science deals with the attempts to develop the new approaches to the humanities in general and engineer's terminological work to develop interdisciplinary relations.

Some modern linguists regard the multisectoral prevailing terminological systems as the multifaceted, heterogeneous, non-uniform and requiring periodic review as well as the adjustment of methodological foundations, word-formation tools and structure of existing terms [1]. Besides, some linguistic investigations deal with the practical orientation of linguistic studies, for example, through the analysis of specific

Methods. To achieve above named purpose it is in need to apply such

terminology systems like the scientific and technical automatic terminology due to the observing either lexical, structural features of automatic terms or every terminological analysis practical orientation to regard the terminology of the text as the basis for the future engineers' foreign language communication culture formation too [2], [3], [4], [5]. But the linguistic science is still short of description of the practical algorithms to deal with real thematic terminological work.

The purpose of article is to describe the experience to use the previous stages of the automatic terms terminological work algorithm basing upon the material of the corresponding manual [6]. methods of empirical research as observation, comparison, monitoring and

such methods of theoretical research as analysis, ascension from abstract definitions to the concrete ones as well as axiomatic method.

Results. It is periodically in need to involve practical linguistic studies during the professionally oriented English language lessons, for example, while working with automatic terminology basing upon the following algorithm: 1) the preliminary detection of unfamiliar concepts of professional texts; 2) inventory of existing lexical units being related to the specification of the terms concerning the particular field of knowledge; 3) identification of some stable professional terms and phrases being the most commonly used in practice ; 4) narrowing the circle for practical use basing upon the students 'choice; 5) finding the most successful phrases after familiarization with the auxiliary communicative tables concerning the expression of the request, consent, disagreement, incentive to work together, discussion of the results of the joint activity, commentary, etc.; 6) consolidation of the received linguistic knowledge in business games and dialogues-duels.

The first stage of the preliminary detection of professional texts unfamiliar concepts basing upon the module «Automation. Robotic Systems. Computer and Programming. Modeling of Biotechnical Objects» material is to determine the unknown lexical units in the alphabetical order. A group of lexical units concerning such letters as «A», «B», «C» та «D» may be represented in a following way: «actuator – виконавчий (пусковий) механізм; ACK (ACKnowledgement) – повідомлення про успішний прийом даних; acquisition – придбання; according to the changes of its environment – враховуючи зміни зовнішніх умов; to achieve a task – успішно виконати завдання; AD (Automatic Design) – автоматичне

проектування; ACCS (Adaptive Control and Control Systems) – адаптивне керування та системи контролю; adder – блок розрахунку; advanced – передовий; agricultural – сільськогосподарський; animal husbandry – тваринництво; amount of infrared light – величина інфрачервоного випромінювання; APE (Automatic Processing Experiments) – експерименти на основі автоматичної обробки даних; APD (Automatic Processing Data) – автоматична обробка показників; applied – застосований; Approaches of Selective Fertilizer Control – підходи до вибіркового контролю за станом добрива; artificial intelligence – штучний інтелект; AR (Automation Research) – дослідження у сфері автоматизації; ASP (Application Software Packages) – застосування пакетів (програм) програмного забезпечення; Automatic Control Theory – теорія автоматичного управління; automata – автомати; Automation System Design – розробка автоматичних систем; applying – застосовуючи; awarded – нагороджений; auto-regulated bioautomatic control ventilation system – авторегульована біоавтоматична система контролю вентиляції; behavior-based control architecture – проектування підконтрольних дій; BIOS (Basic Input/Output System) – базова система вводу-виведення показників; capability to observe the environment – здатність сканування довкілля; cattle – худоба; cattle barns – стійла для худоби; calculations – підрахунки; connecting link – зв'язуюча ланка; certain sequence of operations – певна послідовність дій; circuit board – плата (тех.); closed-loop control – контроль замкненості; complete location information – повна інформація про розташування; complexity of the operations – комплекс дій; CAD (Computer-Aided Design) – проектування на основі комп'ютерних технологій; Computer Hardware and Computational

Theory – комп'ютерна апаратура та теорія розрахунків; conversion – перетворення, dairy farm – молочна ферма; department – відділення, кафедра; to detect the ripeness of fruit – визначити стиглість плода; to determine the location – визначити параметри розташування; developed – вдосконалений, розвинутий». The list of the previously detected unknown concepts representing the letters «E», «F», «H» and «I» may be shown in the following way: «electronic circuits – електронні схеми; energy saving – енергозбереження; energy saving irradiation technologies – енергозберігаючі технології опромінення; equipment – обладнання; equations – рівняння; exhaust ventilation control – контроль вихлопної вентиляції; enterprises – підприємства; extremely high rates – винятково високі показники; feedback – віддача(тех.); fertilizer use modeling – моделювання внесення добрив; filtering of sensor noise – відфільтровування шумів датчика; flexible control – гнучке управління; FTP (File Transfer Protocol) – протокол передачі файлів; hardware – апаратура (зовнішнє налаштування); high precision movement interaction – висока точність взаємодії рухомих об'єктів; host computer – вузловий комп'ютер; gas installation – газова установка; grain dryer – зерносушарка; greenhouse – теплиця; Identification and Process Simulation – визначення та імітування процесів; implemented – запроваджений; imprecise – неточно; in order to solve the program – з метою вирішення завдань програмування; industrial machinery – промислове обладнання; infrared sensors – датчики інфрачервоного випромінювання; initiate button – кнопка запуску; instantaneous reaction – миттєва реакція; intricate network – складна мережа; introduced – запроваджений; intelligent control

systems – системи управління з штучним інтелектом; integration of sensors – інтеграція датчиків; interrelated – взаємопов'язаний; interdependent components – взаємозалежні складові; invention – винахід; to involve number of subtasks – залучити низку підзадач». The list of the previously detected unknown concepts representing the letters «M», «N», «O», «P» and «R» may be shown in the following way: «majority of manufacturing techniques – більшість виробничих технологій; manuals – посібники; to measure – виміряти; modeling nurseries – моделювання теплиць-розсадників; modeling the impact of diseases and pests – моделювання впливу захворювань та шкідників; models of animal breeding – моделі тваринництва; models of plant growing – моделі рослинництва; moisture of nutritious substance – волога у поживній речовині; NN (Neural Networks) – нейронні мережі; number of subtasks – набір підзадач; numerous instructions compilation – численні інструкції щодо збірки (комплектування); nutrient absorbing model – модель поглинання поживних речовин; to occur – спричинити; on a large scale – у великому масштабі; to order – запустити в дію; overall task – сукупне завдання; output parameters – вихідні параметри; participating – беручи участь; performed in sequence – представлений у послідовності; pigsty – свинарник; power and energy account – величина енергії і потужності; plants – 1.рослини 2. заводи; poultry – домашня птиця; proximity sensors – датчики близькості розташування об'єктів; to provide – забезпечити; production – виробництво; productivity – ефективність; Programming and Algorithmic Languages – програмування та мови (знакові системи) алгоритмів; RAM (Random-Access Memory) – оперативна пам'ять; reducing –

знижуючи; Real-Time Systems Programming – програмування алгоритму дій в реальному часі; releasing – вивільняючи, полегшуючи; to relieve – полегшувати; reproduction of biotechnical objects – відновлення біотехнічних об'єктів; reliable control – надійний контроль; renewable energy use – використання відновних джерел енергії; ROM (Read Only Memory) – постійна пам'ять; replacing – замінюючи; research directions – напрями дослідження; research direction – дослідницькі напрями; reset button – кнопка скидання, перезапуску». The following lexical units are assigned to the category of the letters «S», «T», «U», «V» and «W»: «selection actuators application – підбір способів застосування виконавчих механізмів; screen – екран; simple instructions execution – виконання простих інструкцій; to solve – вирішити; to subdivide – розділити; sequence sensing – послідовне розпізнання; set of different sensors – набір різних датчиків; software – програмне забезпечення; step-by-step acting – покрокова дія (виконання алгоритму); significantly – значно; simulating – імітація; subtraction – віднімання; to suppose – передбачити; task-specific motion path planning – планування контуру руху відповідно до заданого завдання; Technological Process Simulation – моделювання технологічного процесу; Theoretical Fundamentals of Automation – теоретичні основи автоматизації; transmission and use of energy – передача та використання енергії; triangulation – трьохвимірний простір; Typical Production Facilities and Production Processes – типові виробничі потужності та виробничі процеси; ultrasonic sensors – ультразвукові датчики; unreliable – ненадійний; up-to-date – новітній; valves – клапани; visual surveillance and control program – візуальний нагляд та контроль

програми within intelligent environment – у межах умов впливу штучного інтелекту; without human input – без втручання людини».

The second stage of the work with the automatic terms is to detect lexical units being associated with the specification of the terms of automation itself in a following way: «actuator – виконавчий (пусковий) механізм; AD (Automatic Design) – автоматичне проектування; ACCS (Adaptive Control and Control Systems) – адаптивне керування та системи контролю; APE (Automatic Processing Experiments) – експерименти на основі автоматичної обробки даних; APD (Automatic Processing Data) – автоматична обробка даних; artificial intelligence – штучний інтелект; AR (Automation Research) – дослідження у сфері автоматизації; ASP (Application Software Packages) – застосування пакетів (програм) програмного забезпечення; Automatic Control Theory – теорія автоматичного управління; automata – автомати; Automation System Design – розробка автоматичних систем; regulated bioautomatic control ventilation system – авторегульована біоавтоматична система контролю вентиляції; behavior-based control architecture – проектування підконтрольних дій; capability to observe the environment – здатність сканування довкілля; CAD (Computer-Aided Design) – проектування на основі комп'ютерних технологій; Computer Hardware and Computational Theory – комп'ютерна апаратура та теорія розрахунків; electronic circuits – електронні схеми; feedback – віддача (тех.); fertilizer use modeling – моделювання внесення добрив; filtering of sensor noise – відфільтровування шумів датчика; (File Transfer Protocol) – протокол передачі файлів; hardware – апаратура (зовнішнє налаштування); high precision movement interaction – висока точність взаємодії

рухомих об'єктів; Identification and Process Simulation – визначення та імітування infrared sensors – датчики інфрачервоного випромінювання; intelligent control systems – системи управління з штучним інтелектом; integration of sensors – інтеграція датчиків; modeling nurseries – моделювання теплиць-розсадників; modeling the impact of diseases and pests – моделювання впливу захворювань та шкідників; models of animal breeding – моделі тваринництва; models of plant growing – моделі рослинництва; NN (Neural Networks) – нейронні мережі; proximity sensors – датчики близькості розташування об'єктів; Real-Time Systems Programming – програмування алгоритму дій в реальному часі; sequence sensing – послідовне розпізнання; set of different sensors – набір різних датчиків; software – програмне забезпечення; step-by-step acting – покрокова дія (виконання алгоритму); task-specific motion path planning – планування контуру руху відповідно до заданого завдання; Technological Process Simulation – моделювання технологічного процесу; Theoretical Fundamentals of Automation – теоретичні основи автоматизації; ultrasonic sensors – ультразвукові датчики.

The second stage of the work with the automatic terms deals with reduction and definition of the most commonly used professional terms and terminological compounds being represented in a following way: «actuator – виконавчий (пусковий) механізм; AD (Automatic Design) – автоматичне проектування; ACCS (Adaptive Control and Control Systems) – адаптивне керування та системи контролю; APE (Automatic Processing Experiments) – експерименти на основі автоматичної обробки даних; APD (Automatic Processing Data) –

автоматична обробка даних; artificial intelligence – штучний інтелект; AR (Automation Research) – дослідження у сфері автоматизації; ASP (Application Software Packages) – застосування пакетів (програм) програмного забезпечення; automata – автомати; Automation System Design – розробка автоматичних систем; behavior-based control architecture – проектування підконтрольних дій; capability to observe the environment – здатність сканування довкілля; CAD (Computer-Aided Design) – проектування на основі комп'ютерних технологій; electronic circuits – електронні схеми; hardware – апаратура; sensors – датчики; modeling – моделювання; Real-Time Systems Programming – програмування алгоритму дій в реальному часі; sensing – розпізнання; set of sensors – набір датчиків; software – програмне забезпечення; step-by-step acting – покрокова дія (виконання алгоритму) Technological Process Simulation – моделювання технологічного процесу.

Conclusion and research prospects. Thus, the development of interdisciplinary relations of philology with automation is an important prerequisite to develop professional mobility of each future specialist in automation basing upon a certain algorithm, the first stages of which (preliminary detection of unfamiliar professional notions texts, inventory of existing lexical units being associated with the specification of the terms of the exact field of knowledge and the identification of the most commonly professional terms-phrases) conclude the background for the more responsible communicative-oriented stages of working with the terminology system. The prospect of the study is to describe such further stages to work with the terminology units on the practical lessons of the professionally oriented English language as the narrowing the circle for practical use at the choice of

students; finding the most successful e phrases after familiarization with auxiliary communicative tables to represent different communicative intentions; consolidation of the received linguistic knowledge in business games and dialogues-duels.

Список використаних джерел

1. Шинкарук В. Д., Харченко С. В. Методика лінгвістичного описування назв зелених насаджень. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки. Київ: Міленіум, 2017. Вип. 276. С. 71–78.

2. Якушко К. Г. Роль терміносистеми тексту «Vehicle Parts» у формуванні іншомовної культури спілкування майбутнього агроінженера. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки. Київ: Міленіум, 2017. Вип. 276. С. 86–94

3. Якушко К. Г. Термінологічний аналіз іншомовного текстового матеріалу першого модуля із сфери автоматики. Молодий вчений. №8(60). 2018. С. 111–116.

4. Якушко К. Г. Лексично-структурні особливості іншомовного текстового матеріалу другого модуля із сфери автоматики. Молодий вчений. № 9(61). – 2018. С. 128–131.

5. Якушко К. Г., Березова Л. В. Практична спрямованість термінологічного аналізу поняття «switch» на занятті з англійської мови за професійним спрямуванням. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки. – Вип. 281. Київ, 2018. С. 240–247.

6. Якушко К. Г., Мірошник В. О., Дудник А. О., Лисенко В. П. Англійська мова для майбутніх фахівців з автоматизації АПК: навч. посіб. Київ: Експодрук, 2018. 351 с.

References

1. Shynkaruk, V.D., Kharchenko, S.V. (2017). *Metodyka lingvistichnoho opysuvannya nazv zelenykh nasadzen [The method of linguistic description of the titles of green plantations]*. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorustuvannya Ukrainy. Serii: Filolohichni nauky. (Scientific Herald of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Philological Sciences)*. Issue. 276, 71–78

2. Yakushko, K. H. (2017). *Rol terminosystemy tekstu «Vehicle Parts» u formuvanni inshomovnoii kultury spilkuvannya maibutnioho agroinzhenera [The role of the terminology system of the text in the formation of a foreign language communication culture of the future agroengineer]*. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorustuvannya Ukrainy. Serii: Filolohichni nauky. (Scientific Herald of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Philological Sciences)*. Issue 276. 86–94

3. Yakushko, K. H. (2018). *Terminolohichniy analiz inshomovnoho tekstovoho materialu pershoho moduliu iz sfery avtomatyky [Terminological analysis of foreign language text material of the first module from the sphere of automation]*. *Molodyi Vchenyi (Young Scientist)*. Issue 8 (60). 111–116.

4. Yakushko, K.H. (2018). *Leksychno-strukturni osoblyvosti inshomovnoho tekstovoho materialu druhoho moduliu iz sfery avtomatyky [Lexical-structural features of foreign language text material of the second module from the sphere of automation]*. *Molodyi Vchenyi (Young Scientist)*. Issue 9 (61). 128–131.

5. Yakushko, K.H., Berezova, L.V. (2018) *Praktychna spriamovanist terminolohichnoho analizu poniattia «switch» na zaniatti z anhliiskoi movy za*

profesiinym spriamuvanniam [The practical orientation of the terminological analysis of the concept «switch» on the lessons of professionally oriented English]. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorustuvannia Ukrainy. Seria: Filohichni nauky. (Scientific Herald of National University of Life and

Environmental Sciences of Ukraine. Series: Philological Sciences). Issue 281. 240 –247.

6. Yakushko, K.H., Miroshnyk, V.O., Dudnyk A.O., Lysenko, V.P. (2018). Anhlijska mova dlia maibutnikh fakhivtsiv z avtomatyzatsii APK [English for the future specialists in agricultural automation]. 351.

ПОПЕРЕДНІ ЕТАПИ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ПОНЯТТЯМИ АВТОМАТИКИ

К. Г. Якушко

Анотація. Актуальність дослідження – у описі практики здійснення мовознавчих студій на практичних заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням. Основні висновки: розвиток міжпредметних зв'язків філології з технічними дисциплінами є важливою передумовою розвитку професійної мобільності кожного майбутнього інженера-автоматника. Роботу з терміносистемою автоматки доцільно здійснювати за певним алгоритмом, перші стадії якого (попереднє виявлення незнайомих понять фахових текстів; інвентаризація наявних лексичних одиниць, пов'язана з конкретизацією термінів саме відповідної галузі знань та виявлення найбільш поширених у практиці стійких фахових термінів-словосполучень) є підґрунтям для переходу на більш відповідальні комунікативно-спрямовані стадії роботи з терміносистемою. Перспективою дослідження є опис подальших стадій роботи з термінологічними одиницями автоматизації на практичних заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням: звуження кола для практичного використання за вибором студентів; підбір найбільш вдалих словосполучень після ознайомлення з допоміжними комунікативними таблицями вияву різних комунікативних намірів; закріплення отриманих мовознавчих знань у ділових іграх та діалогах-дуелях.

Ключові слова: терміни автоматки, алгоритм термінологічної роботи, практичні лінгвістичні студії, попередні стадії термінологічної роботи, англійська мова за професійним спрямуванням, майбутній інженер-автоматник

СУТНІСТЬ ПРЕДМЕТНО-МОВНОГО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

Н. В. ЯРЕМЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: iaremenko.nv@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5894-0295

Анотація. Статтю присвячено висвітленню сутності та змісту предметно-мовного інтегрованого навчання під час викладання англійської мови студентам немовних факультетів (CLIL). Установлено, що методика CLIL виникла під впливом глобалізаційних процесів, які у свою чергу пов'язані зі швидкими темпами соціально-економічних змін; технологізацією та комп'ютеризацією; появою міллініалів. На підставі аналізу наукової літератури встановлено, що CLIL 1) створює умови для натуралістичного підходу до вивчення мови; 2) стимулює до активного спілкування англійською мовою під час занять; 3) формує позитивну мотивацію до вивчення англійської мови через створення акцентів на змісті, а не на формі висловлювання. Сутність CLIL полягає у поєднанні змісту навчання, спілкування, мисленнєвих процесів та культури. Виділено основні характерні риси CLIL (активна позиція викладача, чіткі інструкції, визначення очікуваних результатів навчальної діяльності; демонстрація або презентація навчального матеріалу; постійне отримання зворотного зв'язку зі студентами; практично спрямовані завдання або завдання, які носять експериментальний характер або пов'язані з проблемним навчанням). Представлено досвід впровадження CLIL під час роботи зі студентами Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Ключові слова: CLIL, методика, студенти, немовні факультети, викладач, англійська мова

Актуальність дослідження.

Вивчення іноземної мови є необхідним та обов'язковим компонентом підготовки майбутніх спеціалістів у будь-якій сфері діяльності. Це пов'язано з процесами глобалізації та євроінтеграції України. Спеціаліст, який добре володіє іноземною мовою, має можливість ознайомлюватися з новітніми розробками у відповідній галузі знань, обмінюватися досвідом з колегами з інших країн та приймати участь у міжнародних конференціях, не відчуваячи мовного бар'єру.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчив, що підвищенню ефективності викладання іноземної

мови студентами немовних спеціальностей присвячено багато уваги. Зокрема, психологічні аспекти вивчення іноземної мови студентами немовних спеціальностей розглядалися С. Зонтовою, А.Іванігою та іншими, реалізації ідей співробітництва у процесі вивчення іноземної мови висвітлено Л. Черниш, шляхи підвищення мотивації до вивчення іноземної мови студентами немовних спеціальностей висвітлено А. Котовою, Н. Лешнєвою, В. Сердюк, О. Чиханцовою та іншими.

Разом із тим, у вітчизняній педагогічній літературі недостатньо висвітлено сутність предметно-мовного

інтегрованого навчання, яке набуває все більшої популярності у країнах Заходу та дозволяє підняти вивчення іноземної мови на якісно новий рівень.

Отже, **метою** нашої публікації є розкриття сутності та змісту предметно-мовного інтегрованого навчання у процесі викладання англійської мови студентам немовних факультетів.

Під час роботи над публікацією використовувалися такі **методи та матеріали** дослідження як метод аналізу та синтезу наукової літератури для розуміння сутності та змісту предметно-мовного інтегрованого навчання та особливостей його застосування на заняттях з англійської мови. Було опрацьовано достатню кількість матеріалів з теми дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення. Говорячи про предметно-мовне інтегроване навчання необхідно зазначити, що цей підхід не є новим у методиці викладання іноземної мови. Вперше його було впроваджено під час вивчення французької мови в Канаді та Північній Америці у середині 1960-х років. На початку 1990-х років у країнах Європи виникає потреба у покращенні мовної підготовки студентів та спрямуванні політики на те, щоб громадяни володіли декількома іноземними мовами.

Зазначимо, що поняття «предметно-мовне інтегроване навчання» (Content and Language Integrated Learning) уперше було введено Девідом Маршем, саме тому у науковій літературі використовують аббревіатуру CLIL для посилання на цю методику [6]. Тому у подальшому ми також будемо використовувати цей термін.

Установлено, що методика CLIL виникла під впливом глобалізаційних процесів, які у свою чергу пов'язані з:

- швидкими темпами соціально-економічних змін;

- технологізацією та комп'ютеризацією;

- появою так званих мілінніалів (молодих людей з швидким, але поверхневим мисленням, які є технічно грамотними);

- потребою в оптимізації процесу викладання іноземної мови [7, с. 21-24].

На основі аналізу педагогічної літератури CLIL можна визначити як засіб вивчення іноземної мови, який поєднує у собі зміст навчання (content), спілкування (communication), мисленнєві процеси (cognition), культуру (culture). Зміст навчання забезпечує отримання нових знань та навичок у відповідній науковій галузі; спілкування має на меті використання мови з метою навчання та використання мови у відповідних ситуаціях; мисленнєві процеси відповідають за розвиток навичок мислення, які пов'язують конкретні та абстрактні поняття, розуміння та мову; культура охоплює альтернативні точки зору та поглядів на концепти або події [1, с. 8-10].

Аналіз педагогічної літератури також засвідчив, що CLIL:

- створює умови для натуралістичного підходу до вивчення мови;

- стимулює до активного спілкування англійською мовою під час занять;

- формує позитивну мотивацію до вивчення англійської мови через створення акцентів на змісті, а не на формі висловлювання [3, с. 15]

Схожу точку зору висловлюють і інші науковці, які акцентують увагу на тому, що друга мова (у нашому випадку-англійська) краще засвоюється, якщо умови її використання є схожими з рідною мовою. Іншими словами, акцент під час надання інструкцій до навчальної діяльності зміщується з форми висловлювання на його зміст.

Науковці наголошують, що навчання студентів буде більш ефективним, якщо студенти будуть вивчати іноземну мову не шляхом виконання різноманітних вправ та читання текстів зі спеціальності, а під час живого спілкування з іншими студентами [4, с. 325; 5, с. 44].

Дослідження Лайтбоун та Спада засвідчили, що тільки активне залучення до спонтанного мовлення, особливо в інтерактивному контексті, коли студенти можуть отримати багато інформації щодо структури та функціонування іноземної мови, сприяють формуванню мовленнєвої компетентності студентів.

До характерних рис CLIL також можна віднести:

- активну позицію викладача, коли він (вона) чітко надає інструкції, визначає мету завдання та переконується, що студенти правильно зрозуміли завдання та засоби його виконання, визначає очікувані результати навчальної діяльності;
- відповідні стратегії навчання: демонстрацію, презентацію, ознайомлення з матеріалом, слідуючи принципу «від простого до складного», зв'язок нових знань з тими, що були раніше отримані студентами;
- постійне отримання зворотного зв'язку зі студентами, під час якого викладач відслідковує успішність виконання, аналізує помилки, надає поради щодо виконання того чи іншого етапу завдання;
- інтеграція вивчення мови у поглиблення знань зі спеціальності, під час якої студенти порівнюють власні результати з результатами, що було отримано іншими студентами, підбивають підсумки власної навчальної діяльності та діяльності одногрупників;
- практично спрямовані завдання або завдання, які носять

експериментальний характер або пов'язані з проблемним навчанням;

- завдання можуть надаватися як окремо кожному студенту, так і по групах [4; 5; 7].

Як вже зазначалося раніше, однієї із характерних особливостей методики CLIL є активне навчання, саме тому завданням викладача є стимулювання до участі усіх студентів у групі до активної взаємодії один з одним, висловлювання власної точки зору та умовиводів.

Наприклад зі студентами Національного університету біоресурсів і природокористування України, що спеціалізуються на біотехнологіях ми частково дублюємо матеріал, що вивчається студентами на предметах зі спеціальності. Наприклад, згідно до робочої програми з курсу «Технічна мікробіологія» ми обговорюємо такі питання як:

- визначення науки «мікробіологія», мета і завдання вивчення курсу «Технічна мікробіологія»;
- морфологія і систематика мікроорганізмів;
- фізіологія мікроорганізмів;
- вплив факторів зовнішнього середовища на мікроорганізми [8].

Ми намагаємося висвітлювати цей матеріал майже паралельно, що дозволяє студентам, з одного боку, закріпити навчальний матеріал, а з іншого – вивчити відповідну термінологію англійською мовою. Зазначимо, що це особливо корисно та цікаво тим студентам, що збираються проходити стажування у інших країнах.

Зазначимо, що вивчення тем ми намагаємося організувати відповідно до основних принципів методики CLIL. В залежності від рівня знань студентів та їх індивідуальних особливостей на заняттях можуть бути представлені презентації англійською мовою з подальшим обговоренням та

доповненням іншими студентами. Цікавим для студентів є також проведення «Мозкового штурму» з обраної теми за фахом студентів. Для проведення цієї гри здобувачі освіти поділяються на малі групи. На першому етапі їм надається десять хвилин для формулювання питань іншій команді. Друга частина гри присвячена їх обговоренню. Гру проводить ведучий, який також обирається зі студентів. На третьому етапі викладачем проводиться аналіз помилок, які зустрічалися у мові студентів.

Ще одним різновидом діяльності у рамках методики CLIL є робота зі спеціальними текстами. Для цього виду діяльності студенти також поділяються на малі групи, кожній з яких видається текст зі спеціальності, в якому є певна кількість неточностей або помилок у змісті. Завдання студентів – знайти та виправити помилки та презентувати іншій групі свою тему.

Підкреслимо, що значну роль в успішній реалізації CLIL, безперечно відіграє особистість викладача. До його завдань належить відбір цікавих навчальних завдань та матеріалів, які тісно пов'язано з реаліями життя та майбутнім фахом студентів, добір цікавих текстів, що відповідають рівню володіння мовою студентів. Перед виконанням завдання викладачем та студентами складається список основних лексичних одиниць, які можуть бути корисними під час виконання завдання. Викладач, також, може надати приклади виконання завдання студентами старших курсів, таким чином демонструючи які саме результати від очікує від студентів.

Висновки і перспективи.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що CLIL є ефективною методикою вивчення іноземної мови студентами немовних факультетів, яка дозволяє поєднати вдосконалення знання

іноземної мови та закріпити знання зі спеціальності. До того ж, студенти знайомляться зі спеціальною лексикою у контексті, що також сприяє її кращому запам'ятовуванню.

У подальшому планується проаналізувати досвід впровадження CLIL в університетах країн Європи та окреслити шляхи його творчого впровадження у навчальних процес закладів вищої освіти України.

Список використаних джерел

1. Content and Language Integrated Learning in Europe. *Report of European Commission, 2006* : website. URL <http://www.eurydice.org> (Last accessed 03.05.2019)
2. Coyle D., Hood P., Marsh D. Content and Language Integrated Learning. : monographie. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. 98 p
3. Dalton-Puffer Ch., Marsh D. Discourse in Content and Language Integrated Learning Classrooms : reference book. John Benjamins Publishing Company, 2007. 338 p
4. Lightbown P.M., Spada N. Learning English as a second language in a special school in Quebec. *Canadian Modern Language Review*. 1997. N. 53. P. 315–355.
5. Long M. Focus on form: A design feature in language teaching : foreign language research in cross-cultural perspective. Amsterdam: John Benjamins, 1991. P. 39–52.
6. Marsh D. Nikula T. Terminological Considerations regarding Content and Language Integrated Learning : Bulletin Suisse de Linguistique Appliquee. Switzerland : Neuchatal, 1998. P. 13–18.
7. Naves T. Effective Content and Language Integrated Learning Programmes. Content and Language Integrated Learning . Evidence from Research in Europe. Bristol, 2009. 251 p

8. Робоча програма з навчальної дисципліни «Технічна мікробіологія». Національний університет біоресурсів і природокористування України : веб-сайт URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u226/rnp_mb_tech_2018.pdf

References

1. Content and Language Integrated Learning in Europe (2006). Report of European Commition, 82 available at <http://www.eurydice.org>

2. Coyle D, Hood P., Marsh D. (2010) Content and Language Integrated Learning. Cambridge, 98

3. Dalton-Puffer Ch., Marsh D. (2007). Discourse in Content and Language Integrated Learning Classrooms. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam, 338

4. Lightbown P.M., Spada V. (1997). Learning English as a second language in a special school in Quebec. Canadian Modern Language Review, N. 53., 315–355.

5. Long M. (1991) Focus on form: A design feature in language teaching methodology. Foreign language research in cross-cultural perspective. Amsterdam. John Benjamins, 39–52.

6. Marsh D., Nikula T. (1998) Terminological Considerations regarding Content and Language Integrated Learning. Bulletin Suisse de Linguistique Appliquee, Neuchatal: Switzerland, 13–18.

7. Naves T. (2009) Effective Content and Language Integrated Learning Programmes. Content and Language Integrated Learning. Evidence from Research in Europe. Bristol, 251

8. Robocha programa z navchal'noi disciplini «Tekhnichna mikrobiologiya» Nacional'nogo universitetu bioresursiv ta prirodokoristuvannya Ukrasni, 2018. [\[academic course working program](#) "Technical Microbiology in National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine] available at http://www.nubip.edu.ua/sites/default/files/u226/rnp_mb_tech_2018.pdf

THE ESSENCE OF CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING WHEN TEACHING ENGLISH TO STUDENTS OF NON-LANGUAGE FACULTIES

N.V. Yaremenko

Abstract. *The article is devoted to the essence of the content and language integrated learning when teaching English to students of non-language faculties. It has been established that the CLIL methodology arose under the influence of globalization processes, which in turn are associated with the rapid rate of socio-economic changes; technologization and computerization; and the formation of millennials. On the basis of the analysis of scientific literature, it is established that CLIL 1) creates the conditions for a naturalistic approach to learning a language; 2) stimulates active communication during English classes; 3) forms a positive motivation to learn English, 3) puts the emphasis on the content, rather than the form of expression. It is established that the essence of CLIL is a combination of the content of learning, communication, cognition, and culture. The main characteristics of CLIL are highlighted (active position of the teacher, clear instructions, setting of the results of educational activities; demonstration or presentation of educational material, feedback with students, practically directed tasks or experimental tasks). The experience of introducing CLIL to students of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine is presented.*

For example, when teaching students, specializing in biotechnology, we partly duplicate the material studied by students on subjects in the specialty. According to the program on the course "Technical microbiology", we discuss the following issues with students:

- *definition of "microbiology", purpose and tasks of studying the course "Technical microbiology";*
- *morphology and systematics of microorganisms;*
- *physiology of microorganisms;*
- *the influence of environmental factors on microorganisms.*

We study the material almost at the same time, which allows students to consolidate the knowledge and once again to learn it in English. It should be noted that this is especially useful and interesting for those students who are going to continue their education in other countries.

It should be noted that we try to organize teaching process in accordance with the basic principles of CLIL methodology. Depending on the level of knowledge of students and their individual characteristics, classes may include presentations in English with further discussions. Brainstorm activity is also challenging for students. For this game students are divided into small groups. At the first stage students are given ten minutes to make up questions to another team. The second part of the game is devoted to their discussion. The game is run by a leader who is also selected from the students. At the third stage, the teacher analyses mistakes made by students.

One more type of activity by CLIL method is to work with special texts. For this type of activity students are also divided into small groups, each of them is given a text on specialty, in which there are some inaccuracies or errors in the content. The task of students is to find and correct mistakes and to present their topic to the other groups.

To sum up, we shall say that the teacher plays an important role in the successful implementation of CLIL. His/her task is to choose interesting educational tasks and materials that are closely linked to the realities of life and the specialty of students. Materials should correspond to the level of students' language proficiency. Before performing the task, the teacher and the students compile a list of the main lexical units that could be useful when accomplishing the task. The teacher can also provide sample assignments to exemplify how the activity should be performed.

Keywords: *CLIL, methodology, students, non-language faculties, teacher, English*